

MAZSALACA PIRMS 50 GADIEM

Mazsalacas pilsēta 20. gs. beigās

MANA PILSĒTA

*IR LIELAS PILSĒTAS,
IR MAZAS,
BET MAN TIK VIENA
MĪĻA ŠĶIET.
/H. HEISLERS/*

Laikmeta izziņa

Latvijas valsts pastāvēja no 1918. gada 18. novembra līdz 1940. gada 17. jūnijam. Šis bija uzplaukuma, augšupejas un labklājības periods.

1940. gada 16. jūnijā pār Latvijas robežu pie Zilupes ienāca krievu karaspēks. Latvija nokļuva krievu pārvaldīšanā. Notika vēlēšanas. 1940. gada 21. jūlijā pēc Latvijas Augstākās Padomes vēlēšanām notika 1. sesija, kurā lūdza Padomju Savienību uzņemt Latviju PSRS sastāvā. 1940. gada 5. augustā Latvija kļuva PSRS republika. Valstī sākās pārkārtojumi saskaņā ar PSRS Konstitūciju. Notika rūpnīcu un zemju nacionalizācija.

Drūms bija brīdis, kad 1941. gada 14. jūnija naktī notika turīgo pilsoņu izsūtīšana uz Sibīriju. 1941. gada 22. jūnijā sākās karš starp PSRS un Vāciju, kura okupēja Latviju 1941. gada jūlijā. Mazsalacā vācieši ienāca 6. jūlijā. Drūmie kara gadi turpinājās līdz 1944. gada 24. septembrim, kad pilsētu atbrīvoja krievu armija. Vācieši paspēja uzspridzināt dzelzceļa tiltu un izpostīt dzelzceļu. Atkal sākās pārkārtojumi saskaņā ar padomju politiku. Padomes valdīja līdz 1991. gada 4. maijam, kad Augstākā Padome pasludināja Satversmes pieņemšanu. Sākās „Atmodas” laiks.

Ģeogrāfiska izziņa

Mazsalaca – pilsēta Latvijas PSR Valmieras rajona rietumu daļā, Salacas labajā krastā. Dzelzceļa stacija, autoceļu mezgls. 2,3 t. iedzīvotāju 1976. g., 1,5 t.- 1935. g., 2,2 t.- 1959. g.. Ražošanas apvienības „*Latvijas lini*” linu fabrika, lauksaimniecības ražojumu kombināta „*Smiltene*” ražotne, Valmieras piena kombināta cehs un sadzīves pakalpojumu kombināta paviljons. Atrodas vidusskola, slimnīca, kultūras nams. Kompleksais dabas liegums – Salacas ieleja (smilšakmens atsegumi, alas), valsts aizsardzībā arī Mazsalacas vidusskolas parks.

Mazsalaca par apdzīvotu vietu sāka veidoties 19. gs. 2. pusē tirdzniecības ceļu krustojumā. Pilsētas tiesības piešķirtas 1928. gadā. Iedzīvotāji nodarbojas galvenokārt ar sīkrūpniecību, vilnas un linu apstrādes fabrika dibināta 1903. gadā, amatniecību un tirdzniecību.

Tā par Mazsalacu raksta 1985. gadā izdotā Latvijas padomju enciklopēdija.

Mazsalaca – tā ir mazpilsēta – kaut kas vidējs starp pilsētu un laukiem. Te no rītiem dzied gaiļi, smaržo pēc āboliem un dillēm. Te katrā dārzā zied flokši un dālijas. Taču māja ir pie mājas un durvju priekšā nereti asfaltēta ietve.

Pirms vairākiem gadu desmitiem bija darbaspēka pārpalikums, tādēļ arī pilsētas dzīve tika virzīta, lai iedzīvotājus nodrošinātu ar darbu. Līdzī nāca arī citas problēmas: izglītība, pirmskolas iestādes, dzīvokļi u. c..

Mazpilsētiņā viss kā uz delnas – ir labais, ir sliktais. Iespējami vairāk gribas redzēt labo, savdabīgo, skaisto.

Kāda tu biji, mazpilsēta, pirms pusgadsimta, kāda būsi pēc pusgadsimta?

Tu, Skaņais kalns, es saucējs krastmalā,

Bez Tevis mana atbalss nedzīvotu.

Tu atbilde, es mūžīgs vaicātājs,

Un vidū viss, ko uz šīs zemes protu.

/B. Talce/

PAVASARIS!

Bezgala daudz zināts un tomēr arvien jauns! Cik daudz ietverts šajā vārdā!

Tā ir pēdējā lāstekā, kas vienīgā raud par aizgājušo ziemu. Tas ir brūnais strauts, kura pamalēs gan vēl pamirdz sniegs, taču tērcītes, kas no valgās zemes nomazgājušas sniegu, arī šo čaukstošo sērsnu jau krietni izskalojušas. Tas ir brāzmainais, bet jau siltais vējš. Tas ir brūno pumpuru zars, pilns ar zvirbuļu balsīm, kas gaida pirmos strazdus. Un tas ir arī pirmais sniega pulkstenītis, kas priecina acis un rosina cilvēkus līksmi ar jaunu darba enerģiju sākt jaunu darba pavasari, jaunu darba cēlienu.

1959. gada pavasaris man ir jauna darba cēliena sākums. Projām no savām dzimtajām mājām, no savas Rūjienas.

Ir 9. marts. Laiks apmācies, bet gaisā jūtama pavasara elpa. Sniegs vēl grāvmalēs, mežmalās, taču ceļš jau sauss, kūp. Bet vēl 7. martā bija īsts cīruļu putenis – sniga sniegs baltām, lielām pārslām. Vakardienas saule visu nokausēja, nožāvēja.

Mani ar Rūjienas partijas komitejas „bobiku” ved uz Mazsalacu, pavada LKP Rūjienas rajona komitejas 2. sekretārs Jānis Bietags – padzīvojis, sirms, stalts cilvēks ap gadiem 50.

Esmu 26 gadus veca, mans darba stāžs jau 9 gadi padomju darbā, 4,5 gadi Rūjienas rajona izpildu komitejā un 4,5 gadi Jeru ciema izpildu komitejā par priekšsēdētāju. Praktiskā darba pieredze ir. Mācos neklātienē LVU Juridiskās un tiesību zinātņu fakultātes 5. kursā.

Biju spiesta iestāties komjaunatnē 1953. gada novembrī, kaut gan komjaunatnes darbs mani nekad nav interesējis.

Braucam. Pakalnā netālu no „*Ungurmuižas*” pāri tīrumiem redzu Mazsalacu. Un nevilšus rodas domas, vai spēšu strādāt – vadīt pilsētas attīstību, vai pratīšu sadarboties ar pavisam svešiem cilvēkiem. Kā viņi mani, svešu jaunu meiteni, uzņems savā kolektīvā? Vai spēšu? Un tajā reizē man pat neienāca doma prātā, ka Mazsalaca man kļūs par otru Dzimteni, par mana mūža vietu, kur man atrast arī mūža mājas vietu.

PĀRI ROBEŽAI

Pilsēta sveic iebraucējus ar uzrakstu „*Mazsalaca*” latviešu un krievu valodā.

Ielas labajā pusē blakus pilsētas robežai rosās mērnieki - iemēra apbūves gabalu jaunas maizes ceptuves celtniecībai. Tiesa gan, maizes ceptuve pilsētā ir, taču nepiemērotās telpās.

Cepa tikai dažus šķirņu maizīti. Visvairāk iecienīts bija rupjmaizes „ķieģelītis”, kuru pirka lopu barošanai, jo miltus nopirkt nevarēja. Cepa arī baltmaizi un dažreiz apaļo karašu. Tikai pēc jaunās ceptuves izbūves sāka cept vairākas šķirnes.

Maizes ceptuvi likvidēja ap 1980.gadu, kad Valmierā uzbūvēja plašu, jaunu ceptuvi. Tad maizīti veda ar speciālām mašīnām. Ceptuves telpas ilgāku laiku palika neizmantotas.

Pēc Atmosdas laika šīs telpas ieguva uzņēmējs, kas atved zivis un šeit pārstrādā – izveidots zivju pārstrādes cehs, kas ir iedzīvotāju vienīgā darba vieta. Taču slikto darba apstākļu dēļ mazsalacieši šeit maz strādā. Darba spēku iaved.

Pēc pārsimts metriem tālāk dzirdams zāģu troksnis, skan āmuru kladzieni. Divstāvu ēkā ir Valmieras rajona Rūpkombināta cehs, kurā ražo mēbeles. Apaļie ēdamgaldi, skapji, nakts skapīši, gultas, bufetes. Strādā ap 20 strādnieku. Daudzi no viņiem galdnieki – labi sava amata meistari. Strādā 7 ratnieki, 2 pulētāji. Bija pulētava, slīpētava, finieru grieztuve un krāsotava.

Šo ēku uzcēla 1950. gadā, paplašināja 1962. gadā, cehā daudz bijis roku darbs. Galdniecībā no darba galdiem bijis tikai zāģis, ēvele, urbjmašīna. Daudzreiz strādniekiem pašiem bijis jābrauc uz mežu zāģēt kokus. Zāģējuši ar rokas zāģiem. Ar zirgu pajūgiem veduši no meža. Gatavojuši materiālus ar gateri, ko darbinājusi tvaika lokomobīle.

Neraugoties uz zemo mehanizācijas līmeni, strādnieki pelnījuši apmierinoši, pat virs vidējās darba algas. Viens galdnieks katru mēnesi izgatavojis divus skapjus. Cehā mēnesī saražoti 10 - 11 skapji, 25 bufetes, vairāki desmiti nakts skapīši. Vēlāk cehā sāka ražot koka tupeļu zoles.

Pāri pagalmam ar papīru žūksni rokā, tērpies melnā darba ķītelī steidzas priekšnieks Voldemārs Kalniņš. Darbīgs, rosīgs, ap gadiem 35 vecs.

Pagalmā strādnieki krauj smago automašīnu ar saražoto gatavo produkciju sūtīšanai uz tirdzniecības vietām. Ceha rīcībā smagā automašīna, kuru vada šoferis Augusts Šķoba.

Gadzānu mājā iekārtots mājās kauto mājdzīvnieku ādu pieņemšanas punkts. Tās savāc un ved uz apstrādi Valmierā. Ādu mītuve bijusi arī Mazsalacā, bet tā ap 1950. gadu likvidēta.

Kr. Boča ielas namā Nr. 2 atrodas Valmieras rūpkombināta sadzīves pakalpojumu darbnīcas. Māja veca, neremontēta. Pirmajā stāvā pretī ieejas durvīm ir kurpnieku darbnīca. Tur strādā Kukaiņa tēvs, labodams vecos apavus – piesit nodilušos papēžus, labo atplīsušās pazoles. Istabas kakts piekrauts ar bojātiem apaviem. Skolas brīvlaikā paaicinājis palīgos arī savu dēlu, kas vēlākos gados izmācījās un kļuva par labu ārstu

Mājas augšējā stāvā skan šujmašīnu troksnis – tur strādā šuvējas. Arī foto salons reklamē savu produkciju.

Netālu no Rūjienas ielas šķērsielā dun veseri, kladz āmuri, spīd kalves ugunis.

Tur mehāniskā darbnīca. Apkala ratus un ragavas kolhozu vajadzībām. Viens kalējs apkala mēnesī ap 8 ratiem. Kalvē izgatavoja mēnesī 90 ragavas, 50 ratus ar riteņiem.

Pēc 1965. gada šīs darbnīcas nodeva jaunizveidotai Pajūgu piederumu rūpnīcai „Mazsalaca”.

Kr. Boča ielas kreisajā pusē klajs laukums. Iestādīti tikai daži kociņi un akāciju dzīvžogs gar ceļa malu. Laukumā daži atpūtas soliņi. Tur atradās pilsētas kultūras nams, kurš nodega 1948. gada

pavasārī, reizē nodega arī 2 dzīvojamās mājas. Vēlākos gados laukumā iekārtoja puķu dobes, iestādīja košuma krūmus. Gājēju celiņos izlika betona plāksnītes. 1986. gada 20. septembrī atklāja bronzas krūšu tēlu novadniekam, zinātniekam Augustam Kirhenšteinam. Krūšu tēla autors Andris Vārpa, arhitekts Andris Skalītis.

Atmodas laika sākumā vienā naktī tas no laukuma pazuda.

Iestādītās eglītes izaugušas. Katru gadu uz Ziemas svētkiem vienā no eglītēm ieliek spuldzītes un izgrezno. Katru gadu eglīte aug garumā, svecītes rotājas egles galotnē...

Ielas otrajā pusē nepabeigtā nacionalizētā dzīvojamajā privātmājā izbūvēts kultūras nams ar skatītāju zāli un kino telpām.

PILSĒTAS CENTRA LAUKUMS

Klāts bruģakmeņiem. Skan radio diktora balss. Pārraida pēdējās ziņas. Radio translācija strādā no sešiem rītā līdz divdesmit četriem naktī. Katrs raidījums sākas un beidzas ar valsts himnu. Skaļrunis atrodas translācijas līnijas stabā starp Pionieru un Parka ielām.

No centra uz visām debess pusēm sākās visas galvenās ielas. Uz Igaunijas pusi ziemeļu virzienā ir Ļeņina (agrāk Pērnavas) iela. Uz rietumu pusi virzās Komjaunatnes bulvāris (agrāk Parka iela), uz Salacas tiltu – Pionieru (agrāk Pasta) iela, bet uz dienvidiem – Oktobra (agrāk Baznīcas) iela. Vairāk uz Pionieru ielas pusi novietotais ceļa rādītājs rāda ceļu virzienus.

Uz stūra starp Komjaunatnes bulvāri un Ļeņina ielu atrodas „Preses Apvienības” kiosks, kur pārdod laikrakstus, žurnālus, smēķus un citus sadzīves sīkumus. Žurnālu un avīžu maz. Pie kioska atpūtas soliņi.

OKTOBRA IELA

Lielā Oktobra Sociālistiskā revolūcija Krievijā 1917. gadā.

Pa Oktobra ielu virzienā uz centru brauc pajūgs. Tajā kastes ar maizīti. Ķieģelīši. Tās ved no ceptuves uz dežūrveikalu, kas atrodas centra laukumā uz stūra. Sēdēdams uz ratu malas, pajūgu vada Traupiņu Jēkabs – netīrs, noskrandis večuks.

Tirdzniecību pilsētā organizē patērētāju biedrība. Oktobra iela ir veikalu un citu patērētāju biedrības objektu iela.

Pa kreisi atrodas saimniecības preču veikals. Šeit bez dažādām saimniecības precēm pārdod arī benzīnu, petroleju un smērvielas. Tās glabājas pie vidusskolas zemes pagrabā. Bija noteikts laiks to pārdošanai. Tirgoja no mucām un mērīja ar ļoti primitīviem aparātiem.

Mēbeles, minerālmēsli un citas lielākas preces veikala šauruma un noliktavas trūkuma dēļ atradās citur. Pārdevēji skraidīja.

Speciālu petrolejas veikalu (bez benzīna pārdošanas) uzcēla ap 1970. gadu P. Birzgaļa ielā 5. Vēlāk, ap 1985. gadu, kad samazinājās petrolejas pārdošana, to pārkārtoja par degvīna veikalu. Benzīna pārdošanas vietu izbūvēja tikai 1988. gadā. Arī saimniecības preču veikalu paplašināja, pievienojot blakus telpas un noliktavu.

Ilgus gadus veikalu vadīja Pēteris Svīķis un par pārdevēju strādāja Uldis Lapsiņš.

Oktobra ielas namā Nr. 5 ir pilsētas galvenais veikals – audumi, apavi, pārtika. Audumu sekcijā ilgus gadus strādā laipns, izveicīgs un simpātisks pārdevējs Vende Allis.

Tālāk – parfimērijas un kultūrpreces.

Ielas otrajā pusē ir maizes veikals. Pārdod rupjmaizes ķieģelīšus un baltmaizi. Katru kukulīti nosver un aprēķina cenu. Kases aparātu nav. Ietinamā papīra nav. Maizi pērk daudz, jo ir lēta un ar to izdevīgi barot mājlopus, tā kā lopbarības miltu nav.

1961. gadā sāk rosīties Patērētāju biedrību savienības celtnieki – Oktobra ielas Nr. 2 objektā būs gastronomijas veikalu.

1962. gadā ēkas celtniecība tiek pabeigta. 1. stāvā ir veikals ar pārtikas precēm. Blakus veikalam – kulinārija-kafejnīca. Tā kļuva par iedzīvotāju iecienītu iepirkšanās vietu. Vienmēr svaigas maizītes, vairāku šķirņu salāti, svaiga, karsta kafija. Šeit nekad netrūka pircēju. Vienmēr varēja nopirkt iecienītos kartupeļu salātus, brūno šokolādes krēmu. Pircējus ilgus gadus apkalpoja pārdevēja Velga Mince.

2. stāva izmantošana kavējās nesakārtotās kanalizācijas un ūdensvada dēļ. Beidzot 1963. gada sākumā sāka strādāt ēdnīca. Pieredzējušas pavāres Vilma Hirte, Tīksma Brante lieliski gatavoja, bija iecienītas pavāres. Daudzkārt pusdienas laikā bija lielas apmeklētāju rindas – līdz pat ārdurvīm, kaut gan vietu skaits bija krietns – 50. Notika svinību un bērnu mielasti.

Veikala ēka daudzkārt tika paplašināta ar piebūvēm un kapitāli atremontēta. Paplašināja tirdzniecības zāli, samazinot noliktavu preču fasēšanai. Veikals pārgāja uz pašapkalpošanos.

Gaļas veikals atradās bijušajā Rezgaļa privātmājā aiz kultūras nama. Īpašnieks to kādreiz bija būvējis veikala vajadzībai ar plašu noliktavu un dziļu plašu pagrabu zem mājas.

Veikalā gaļas gabali karājās uz dzelzs āķiem, stūrī prāvs gaļas cērtamais koka blūķis, ass cirvis. Gaļa bija dažādu šķirņu – bez cūkgaļas arī teļa un aitas gaļa. Dažu reizi truši un vistas. Netrūka arī vairāku šķirņu desu izstrādājumi. Cena produkcijai nebija dārga.

Tā tas turpinājās gan tikai dažus gadus. Ap septiņdesmitajiem gadiem viss mainījās.

Pulkstenis nositis tikai pieci. Pa Oktobra ielu centra virzienā dodas sīka večiņa. Ir piektdienas rīts. Piestāj pie gaļas veikala durvīm. Pirmā gan! Jāgaida nākošais. Drīz no Kr. Boča ielas puses nāk Alvīnes tanta. Tātad nākošais ir atnācis. Lai gaida tālāk. Līdz pēcpusdienai var iet mājā.

Gaļas produktus parasti atved pēcpusdienā ap pulkstens četriem vai pieciem. Gaļas ir maz, vairāk subproduktu – plaušas, sirdis, astes. Tiem, kuri stāv rindas beigās, vairs neiznāk.

Sviestu deva pa vienai paciņai. Nāca visa ģimene, arī ar zīdaini klēpī.

Degvīna pārdošanai ieviesa talonus. Mēnesī divas pudeles parastā degvīna vai viena pudele melnā balzāma.

Vēlāk talonus ieviesa arī ziepju pirkšanai. Uz lielākām sadzīves precēm bija jāpierakstās rindā, pēc tam notika izloze.

Veikalos izpirka visu – pat vecos, iestāvējušos modeļus. Un kāpēc gan nē: algas bija apmierinošas, darbs bija, tikai nebija preču. Dažs krāja naudu „žigulim”. Tos piešķīra arodbiedrības kopīgi ar darba vietu administrāciju. Saņēma darba pirmrindnieki, jo automašīnu bija maz.

Pēc „Atmodas” sākas veikalu privatizācija. Viens no pirmajiem bija M. Vīksnes un viņas līdzdalībnieku veikals „Ūķis” Pērnavas ielā.

Tad radās „Miks” un arī citi. Patērētāju biedrības veikalus privatizē. Arī gastronomijas veikals 2005. gada 20. decembrī pēc remonta tiek atklāts kā SIA „Elvi” veikals.

Veikali ar precēm apgādāti apmierinoši. Pārsvarā importa preces. Rindu nav. Darba laiki piemēroti. Visur kases aparāti, moderni datorizēti. Uz čeka parādās nopirktā prece, daudzums, cena, maksājums. Ietinamo papīru nav. Ir plastmasas maisiņi. Preces safasētas, katrs maizes kukulītis iesaiņots. Pašapkalpošanās.

Pilsētā ir septiņi pārtikas veikali, pieci saimniecības un elektropreču veikali, divi puķu veikali. Cauru gadu var nopirkt ziedošas rozes, neļķes, krizantēmas u. c. ziedus.

Katram veikalam savs nosaukums, nevis numurs, kā bija agrāk. Ir „Krista”, „Ferrum”, „Vēsma” un citi.

Ir plašs grāmatu un rakstāmlietu veikals „Pūcīte”.

„Narvesen” kioskā, kuru izbūvēja Pasta ielas stūrī, pārdod ap 200 dažādu nosaukumu laikrakstus un žurnālus.

Tikai preču cenas gandrīz vai katru dienu pieaug.

1959. gads. Rīts. Pie nama Oktobra ielā Nr. 15, kur atrodas grāmatnīca, bariņš ļaužu. Grāmatnīca vēl slēgta. Pārdos jaunās grāmatas. Grāmatu maz. Pirmajiem rindā stāvētājiem iznāk, pārējie paliek tukšā.

Izdod rakstnieka V. Lāča kopotos rakstus, J. Jaunsudrabiņa, O. Vācieša un citu latviešu un ārzemju klasiķu darbus. Uz kopotajiem rakstiem varēja parakstīties. Iznāca arī Latvijas Mazā Enciklopēdija. Iznāk daudz dzejas krājumu: Ā. Elksne, O. Lisovska, J. Grots u. c.. Grāmatas iespiestas pelēkā drukā, uz pelēka papīra, grūti lasāmas. Vēlākos gados grāmatnīca tiek pārvietota uz plašākām telpām Oktobra ielā Nr. 3.

1984. gads. Smaržo baltas, sarkanās un dzeltenas lefkojas. Savas galvas lepni tur dzeltenas bārķšu tulpes, krāsainie īrisi izslējuši savas ziedlapas. Smaržo dilles un loki. Zaļie salāti uz letes gaida savus pircējus. Rudenī tomāti dažādās krāsās un lielumā.

Tas ir veikals „Ziediņš”, ko 1985. gadā atvēra Dārzkopības un Biškopības biedrības Valmieras nodaļa. Veikalā iepirka produkciju no individuāliem ražotājiem. Tas bija ļoti iecienīts pilsētas iedzīvotāju vidū.

Pirms Atmodas visi veikali, arī lauku apkārtnējos ciemos, piederēja Mazsalacas patērētāju biedrībai. Biedrībā sastāvēja daudzi pilsētas iedzīvotāji – vairāki tūkstoši. Visu patērētāju biedrības darbu organizēja biedrības valde.

Par biedrības priekšsēdētāju ilgus gadus tika ievēlēts Jānis Kronbergs. Biedrība strādāja ar peļņu. Tai bija vairākas palīgozāres, kā desu ražošanas darbnīca, konditorijas cehs, kurā cepa dažādus konditorijas izstrādājumus, sākot no tortēm un beidzot ar smalkiem cepumiem. Bija „ūdens” kliņģeri, ķimeņmaizītes, rozīņmaizītes u. c.. Biedrībai bija savs cūku uzbarošanas punkts, kur baroja cūkas ar ēdnīcu atlikumiem. Vecais Praula tēvs katru dienu brauca ar kannām vezumā. Cūku nobarošana deva peļņu. Dividendēs katru gadu gan vairāk par vienu rubli neizmaksāja, jo peļņu ieskaitīja ražošanas paplašināšanai.

Pārdevēju kadri bija apmierinoši – ar tirdzniecības izglītību. Daudzi mācījās neklātienē un kursos. Pēc zināma laika regulāri notika inventarizācijas. Iztrūkumu parasti nebija. Uztraucošs gadījums bija astoņdesmito gadu vidū, kad atklāja lielu preču iztrūkumu noliktavas pārzinei Ķāvei Veltai. Viņu un patērētāju biedrības valdes priekšsēdētāju Arnoldu Runci sauca pie kriminālās atbildības un notiesāja uz vairākiem gadiem ar brīvības atņemšanu.

Pēc tam darbā par valdes priekšsēdētāju atsūtīja jaunu puisi no Rencēnu ciema kolhoza – Jāni Nagli, kurš vēlāk kļuva par aktīvu politiķi.

Patērētāju biedrība bija kooperatīvu tipa iestāde, kas darbojās saskaņā ar Statūtiem. Par kooperatīva biedriem varēja kļūt jebkurš iedzīvotājs. Biedrības pilnvarotie regulāri pulcējās uz sapulcēm, lēma par biedrības darbu.

Atmodas laikā biedrība vairs nepastāvēja. Biedrības biedriem par atmiņu vien palikusi biedru grāmatiņa.

Dar man, tēvis, pastaiņas,

Skolā ieti man gribas.

Auseklis

IZGLĪTĪBA

Skan skolas zvans... Beidzas stunda. No Oktobra ielas Nr. 19 pagalma pāri ielai izskrien bariņš skolēnu. Iznāk skolotāja ar burtnīcu kaudzi un klases žurnālu rokās. Visi dodas pāri ielai uz P. Birzgaļa ielu Nr. 1. Abās mājās atrodas Mazsalacas septiņgadīgā skola. Tūlīt pēc kara beigām strauji pieauga skolēnu skaits. Mācības no 1. līdz 4. kl. tika uzsāktas arī krievu valodā. Skolā tika

uzņemti audzēkņi no visa bijušā Rūjienas rajona, arī no Rūjienas pilsētas. Tādēļ nepietika tikai ar P. Birzgaļa ielas mājas telpām. No 1948. gada skola izvietota arī Oktobra ielas Nr. 19 mājā. Skolā mācības notiek vienā maiņā. Pastāvēja internāts. Tas atradās Skaņkalnes ciema „*Erbeķos*” un „*Sniedzēnos*”. Skolotāja pavadībā bērni no internāta ieradās skolā. Disciplīna bija stingra. Zēni vēl atklāti nesmēķēja un nezaga klases biedriem mobilos telefonus. Uzvedība apmierinoša. Skolā strādāja pieredzes bagāti skolotāji – audzinātāji: Puškins, Veremejs, Ērenpreise, Janūze, Straute.

Skolu ilgus gadus vada direktore, Nopelniem bagātā skolotāja Olga Vītoliņa. Viņa nostrādāja līdz savai aiziešanai viņā saulē 1973. gada jūlijā. Apglabāta Mazsalacas kapos. Guļ viņa zem neapkoptām zaļām velēnām, visu aizmirsta. Nekad uz kapa nav neviena ziedīņa, nedeg neviena svečīte.

1960. gadā par skolotāju un vēlāk par mācību daļas vadītāju tiek atsūtīta sprigana melnmataina meitene Inta Rasa, kas vēlāk kļūst aktīva un enerģiska kultūras darbiniece. Vēlāk strādā Latvijas Konservatorijā par pasniedzēju.

Ar 1962. gada 1. septembri skola tiek pārveidota par astoņgadīgo skolu.

1976. gadā pēc jaunās vidusskolas uzcelšanas Mazsalacas 8-gadīgo skolu apvieno ar vidusskolu. Klasēs mācības notiek jaunajā skolā, bet bijušās skolas telpas paliek tukšas. Vēlāk gan tur iekārto dzīvokļus skolotājiem. Atver J. Hirtes kokgriezēju muzeju. Pēc Atmosdas ēka Oktobra ielā Nr. 19 tiek privatizēta. Tās īpašniece Ore iekārto tur pārtikas veikalu „Zīle” un izīrē telpas aptiekai.

Arī Mazsalacas vidusskolas darbība saistīta ar Oktobra ielu 19. Šeit 1919. gada 1. oktobrī tā uzsāka savu darbību un ilga līdz 1932. gadam. Skolas vajadzībām 1924. gadā Skolu biedrībai piešķīra Valtenbergas muižas centru ar nodegušo pili, saimniecības ēkām un parku. Pēc tās atjaunošanas sākās vidusskolas pastāvēšana Komjaunatnes bulvārī (Parka ielā). Kopš tā laika visi pilsētas nākotnes „cēlēji” dodas pa vienu ceļu.

Kalendārs gan vēsta, ka vasarai laika vēl mazliet dots, bet patiesībā septembris ir rudens mēnesis pat, ja atvasara mūs izlemj reizumis palutināt.

1. septembris – tā ir svētku diena visai pilsētai. Un kāpēc gan nē – ap 800 skolēnu 1. septembra rītā pošas uz skolu. Apvelk jaunu tērpu, uzauj jaunas kurpes, paņem māmiņas sagādāto ziedu pušķi un – aiziet. 1. klases skolnieciņi kopā ar māmiņu un tēti. Arī vecmāmuļa pošas līdzī. Kā nu nē – lolojums taču pirmo reizi vērs skolas durvis, pa kurām viņus pie rokas ievedīs 11. klases skolēni. Dažu gadu šo mazuļu ir 60, dažreiz 50 vai 40.

Skolas zālē visus sveic trīs zelta saulespuķes no aizgājušās vasaras. Tā ir visgaišākā septembra diena Mazsalacā – gaidīta darba cēliena sākums. Vasarā bērni centīgi strādājuši. Daudz laba paveikts kolhozu „*Mazsalaca*” un „*Ziemeļi*”, kā arī sovhoza „*Ramata*” laukos, ganībās un

fermās. Visu triju saimniecību pārstāvji arī piedalās savu čaklo palīgu pirmās darba dienas svētkos. Viņus apbalvo, izsaka pateicības.

Un atkal, skolas orķestrim skanot, pirmklasnieku rokas iekļaujas vienpadsmito plaukstās. Pirmie soļi uz savu klasi. Pēc tam skolas kolektīvs dodas piemiņas gājienā uz Varoņu kalniņu, kur apglabāti kritušie par padomju varu.

Kāda bija skola 20. gadsimta piecdesmitajos gados? Pēc kara pirmajos gados vidusskolā bija mācību maksa, kaut arī neliela. To atcēla 1947. gadā. Mācību gads bija sadalīts 4 ceturkšņos. Bija 3 brīvlaiki. Skolēnu zināšanu novērtēšanai katru ceturksni izsniedza liecības. Zināšanu novērtējums bija no 1 līdz 5. Ikdienā skolēniem bija „uzdevumu burtnīcas” ar mācību stundu sarakstu, ierakstiem par uzdoto vielu un saņemtajām zināšanu atzīmēm. Uzdevumu burtnīcā ierakstīja arī piezīmes par sliktu uzvedību un paziņojumus vecākiem. Klases audzinātājam bija žurnāls ar katra skolēna sekmēm.

Mācību priekšmeti bija vispusīgi. Pēc kara pirmajos gados mācīja pat loģiku un psiholoģiju. Bija vēsture un konstitūcija. Visām skolām mācību priekšmeti bija vienādi. Vēlākos gados tikai varēja izvēlēties valodu mācību – angļu vai vācu. Jāmācās bija visi priekšmeti. Katru gadu pavasarī bija jākārt eksāmeni. Tie bija galvenajos priekšmetos, 6. - 9. klasēm eksāmenu kārtošana notika rakstveidā un mutvārdos. Mutvārdos bija biļetes, kur vajadzēja atbildēt uz biļetē prasīto. Eksāmenu atzīmes bija liecībās. Rakstveida eksāmens parasti bija latviešu valodas rakstos – domraksts. Bija vairāki temati; 2 par literatūru, trešais – brīvais par nosaukto tematu. Eksāmenu tematu uzzināja tikai eksāmenu rītā. Mācību gads beidzās pirms Jāņiem. Liecībā bija atzīmēti mācību gada rezultāti.

22. jūnijs. Izlaiduma vakars. Skolā smaržo meijas, zaļumi, ziedi. Mūzika. Pēdējais valsis. Ar ziediem nāk vecāki, draugi, vecāku darba vietu pārstāvji. Skolas zāle pārpildīta. Skan mūzika. Klases audzinātājs zālē ieved abiturientus. Meitenes krāšņās, baltās kleitās, zēni uzvalkos, varbūt pirmo reizi ar kaklasaiti.

Rozes, rozes... Lolojums taču sasniedzis pirmo kalna galu – pabeigta vidusskola. Vecāku darba vietu pārstāvji dāvina grāmatas. Tās dāvina arī komjaunatnes organizācija, skolēnu komiteja, klases audzinātājs. Dažam abiturientam vesela bibliotēka. Sirsnīgas uzrunas, laba vēlējumi, rokas spiedieni. Ziedi – vesels klēpis. Kopīga fotografēšanās, pēc tam dejas, mūzika, valši – līdz pienāk rīta gaisma, kad draugi izklīst. Nebija alkohola, strīdiņu un naida.

Un putni aizlido – cits uz dažiem gadiem mācīties, cits pavisam. Visiem doma pēc dažiem gadiem satikties.

Bet pirms tālajiem laikiem, pēckara gados...

Klases bija pastāvīgas, nemainīgas visu gadu. Bija lieli melni soli ar tintes pudelītēm, klasēs grīdas eļļotas. Stundā uz soliem tikai dažas grāmatas, nepietika arī burtnīcu. Toties skola bija radioficēta. To paveica paši skolēni skolotāja Dāvja Eglīša vadībā. Viņš bija fizikas skolotājs. Visas

ierīces taisīja paši. Pēc tam skolā tika organizēti šoferu kursi, lauksaimniecības mehanizācijas pulciņi, mājturība. Skolēni devās praksē uz kolhoziem, tekstilfabriku, bērnu dārzu, slimnīcu, veikaliem. Bija mehanizatoru pulciņš, kuru beidzot, saņēma kombainieru palīgu un mehanizatoru diplomus. Daudzus simtus hektārus viņi uzaruši, apsējuši un novākuši.

Skolā bija stingra disciplīna. Darbs ar mašīnām prasīja fizikas un matemātikas zināšanas, skolā uzlabojās sekmes. Nesekmīgos nelaida ne pulciņos, neursos. Kad likvidēja MTS, skola saņēma traktoru. To atremontēja, uztaisīja traktora piekabi. Bija arī vairākas lauksaimniecības mašīnas. Vēlāk sāka gatavot absolventus darbam lopkopībā. Šefības saimniecība „*Jaunais ceļš*” skolas rīcībā nodeva fermu „*Tīši*”. Radās jaunas problēmas: kā organizēt darbu skolā un fermā. Vidusskola kļuva par Vissavienības Lauksaimniecības izstādes dalībnieci Maskavā. Ieguva medaļas, balvas. Piecdesmito gadu beigās piešķīra Lielo Zelta medaļu. Visi darba darītāji tika apbalvoti.

Skolā bija saliedēts, zinošs un ļoti darba spējīgs kolektīvs.

1946. gada 8. martā par direktoru iecēla Jāni Osi un par mācību daļas vadītāju Jāni Pabriku. Viņi ilgu laiku vadīja mācību un audzināšanas darbu skolā. J. Osis – no 1946 līdz 1971. gadam, J. Pabriks – no 1946. līdz 1976. gadam. Gāja gadi, pilnveidojās skolotāju darba metodes, uzlabojās skolēnu zināšanas.

Visu savu spēku un zināšanas darbam atdevuši skolas skolotāji.

Darba tikumu, skaistas tradīcijas ieviesuši skolotāji. Atceramies Latvijas PSR nopelniem bagāto skolotāju Annu Menci. Mazsalacas vidusskolā viņa nostrādāja 27 gadus. Teicama metodiķe un audzinātāja, pati ar ļoti dziļām zināšanām.

Viņas sniegtās dziļās un pamatīgās zināšanas bija laba ceļamaize nākamajiem matemātiķiem un inženieriem, ārstiem un filologiem. Viņa saskatīja un prata citiem parādīt rītdienas prieku, kura dēļ ir vērts strādāt.

Gaišā atmiņā stingrais skolotājs Dāvis Eglīte, literatūras skolotāji Elmārs Šmelte un Emma Zeņķe.

Lielu darbu veica skolotājs Jānis Mencis, kurš ilgu laiku vadīja skolas muzikālo dzīvi, būdams kora un orķestra diriģents, komponists. Koris ilgu laiku bija labākais rajonā, arvien piedalījās republikāniskajos dziesmu svētkos.

Alīda Ādmine – meistarē fizikālās disciplīnu pasniegšanā, teicama tautisko deju un baleta elementu speciāliste. Skolas dejojāji daudzus gadus rajona dziesmu un deju svētkos kolektīvu skatēs ieguva pirmās vietas.

Skolotājs Normunds Luste – lielisks vēsturnieks, kas pētījis un uzrakstījis skolas un pilsētas vēsturi. Iesāka skolā veidot vēstures muzeju, kuru pēc viņa aiziešanas aizsaulē turpināja skolotājs

Jānis Reinvalds. Pēc viņa pāriešanas darbā uz Valmieru /astoņdesmito gadu beigās/ muzeja darbība panīka.

Nevar nepieminēt skolotāju Ivanu Veremeju – Lielā Tēvijas kara dalībnieku, vienmēr smaidīgu, dzīvespriecīgu, ar viegla humora izjūtu. Aizrāva skolēnus ar marku kolekcionēšanu. Audzēkņi piedalījušies izstādēs, saņēmuši medaļas un pateicības.

Arvien vairāk bijušie skolas absolventi kļūst par pedagogiem un turpina strādāt skolā. Taiga Eglīte, Daiga Urbanoviča nostrādā savā skolā visu mūžu.

Daudzveidīgs ir ārpusstundu darbs. Zēnus saista nodarbības auto modelismā, kuru vada skolotāji entuziasti Jānis Valentinovičs un Andris Grāvis. Daudz piekritēju ir tēlotājas mākslas, rokdarbu, jauno floristu pulciņiem /skolotājas Rita Ertmane, Rasma Cēse/.

Par katra absolventa skaistākajiem gadiem Ansis Epnors un Kalvis Zalčmanis uzņēma dokumentālu filmu „*Atbals*”.

Skolā trūka telpu pārejai uz kabinetu sistēmu. Tāpēc no 1958. līdz 1961. gadam pabeidza skolas ceturtā stāva izbūvi. Tajā iekārtoja mācību kabinetus. Pie skolas augļu dārzā izbūvēja siltumnīcu, kuras ienākumus izlietoja skolēnu ēdināšanai un materiālās bāzes nodrošināšanai.

Tā laika posmam atbilstoši tika izveidoti mūsdienīgi mācību kabineti, kuri augsti novērtēti republikāniskajās skatēs. 1988. g. rudenī tapis Informātikas un skaitļošanas tehnikas kabinets. Palīdzēja šefi – pilsētas uzņēmumi un kolhozs „*Mazsalaca*”.

1974. gada augustā par skolas direktoru sāk strādāt Māris Ruberts. Viņš praktiski turpina jaunās skolas ēkas celtniecības darbus.

Un 1975. gada 29. oktobrī gan lielie, gan mazie mazsalacieši pulcējas jaunās vidusskolas būvlaukumā – aiz parka nedaudz tālāk, kur kādreiz bija ģimeņu sakņu dārzi. Visu mazsalaciešu acu priekšā, skatot pūtēju orķestrim, notiek svinīga jaunās skolas pamatakmeņu iemūrēšana. Vēstījumu nākošajām paaudzēm nolasa vienpadsmitās klases skolnieks Egils Damškalns. Vēstījumu ieliek kasetē. Pirmās klases skolniece Solvita Kruja un 3. klases skolnieks J. Bērziņš kaseti iemūrē jaunās skolas pamatos. Skan orķestris. Vītnēm apvīto pirmo pamatakmeni ieeļ paredzētajā vietā.

Jaunā ēka tika uzcelta līdz 1976. gada 1. septembrim. 700 jauno mazsalaciešu un novada bērnu sāka mācīties jaunajā skolā.

Skolu būvēja 43. celtniecības pārvaldes celtnieki. Bet tā ir arī pilsētas iedzīvotāju, uzņēmumu un kolhozu, skolēnu un vecāku labas gribas apliecinājums.

Vecāki jau pirms celtniecības sākuma nosprieda, ka katram jānostrādā 50 stundas savā brīvajā laikā, talku veidā. Darba spēks celtniecībā bija nepietiekošs, Arī audzēkņi vasarā izveidoja savu brigādi, kas diendienā palīdzēja celtniekiem. Pirms skolas celtniecības nobeiguma strādāja arī pedagogi. Katrs kārtoja savu kabinetu. Iekārtoja metālapstrādes un kokapstrādes kabinetus. Modernākais bija lingafonijas kabinets.

Pateicoties „*Lauktechnikas*” un citu uzņēmumu rīcībai, tika pilnveidoti arī citi mācību kabineti. Tikai žēl, ka palika neizbūvēts peldbaseins. Pamatus iebūvēja. Pietrūka neatlaidības.

Vasaras brīvlaikos skolēni čakli strādāja lauku darbos kolhozos. Bija „*Lotosu*” vienības cukurbiešu ravēšanā un kopšanā. Bija sacensība vienību starpā. Skolēnus pieņēma darbā un tie strādāja arī citos uzņēmumos un iestādēs – slimnīcā, veikalos u. c.. Vasaras darbos bērni piedalījās ar lielu prieku.

Mācību laikā ap 300 skolēnu dzīvoja internātā. Internātam izmantoja skolas tuvumā esošās „*kalpu mājas*”, arī telpas P. Birzgaļa ielā. Internātā bija audzinātājs un nakts aukles.

No 1950. gada tika noteiktas vienpadsmit klašu mācības, tādēļ 1950. gadā skolu beidza 2 klases. Katru mācību gadu beidza apmēram 42 līdz 58 skolnieki. Katru gadu bija skolēni, kas apbalvoti ar sudraba un zelta medaļām un ievietoti skolas Goda plāksnē. Piemēram, 1959./1960. mācību gadā – 5, 1961./1962. – 4.

Skola pratusi pamodināt jauniešos alkas pēc zināšanām. Katrs ceturtais skolēns mācību gadu beidz tikai ar labām un teicamām sekmēm, bet trešā daļa no absolventiem iestājas augstskolās. Krietna daļa no augstskolu beidzējiem atgriežas dzimtajā pusē un strādā gan par skolotājiem, gan lauksaimniecības speciālistiem. Pēc augstskolas beigšanas mehanizators Valdis Bērziņš visu mūžu nostrādā Mazsalacā. Tāpat lauksaimniecības speciālisti Dace un Valdis Kampusi, ārste Pārsla Radziņa. Darbā dzimtajā vietā atgriežas Andris Lauznis.

Apbalvoti un Goda nosaukumi piešķirti arī skolotājiem.

Latvijas PSR Nopelniem bagātā skolotāja nosaukums piešķirts:

Olgai Strautei – 1955. g.;

Jānim Osim – 1960. g.;

Annai Mencei – 1965. g.;

Jānim Pabrikam – 1967. g..

1988./1989. māc. gadā skolā strādāja 13 skolotāji, kuriem piešķirta krūšu nozīme „*Latvijas PSR Teicamnieks tautas izglītības darbā*”.

Pēdējos divdesmit gados daudz tika darīts skolas parka kopšanā. Iztīrīti un atjaunoti dīķi, uzcelti aizsprosti un atjaunota parka mājiņa uz salas. Izcirsti krūmi. Krūmājs kļuvis par parku. Iekārtots sporta laukums. Pie skolas katru gadu sveic nākošo paaudzi skaistie, krāšņie dāliju ziedi, mirdzošā strūklaka skolas pagalmā un skaistie, zaļie, ar katru gadu kuplākie krāšņuma koki skolas parkā.

Daudz jauniešu vidusskolas izglītību apguva neklātienē. Pie vidusskolas darbojās neklāties konsultāciju punkts, kuru vadīja skolotājs Normunds Luste.

Kopš 1988. gada rudens pilsētā darbojas mūzikas skola. Kolhozs „*Mazsalaca*” 1987. gadā nopērk Mušperta māju P. Birzgaļa ielā 10. Sākumā tā ir kā Rūjienas mūzikas skolas Mazsalacas

filiāle, bet 1992. gadā kļūst par patstāvīgu mācību iestādi. Skolā apgūst klavieru, akordeona un vijoles spēli. Skolā mācās pāri par 70 bērniem. 2007. gada rudenī skola iegūst jaunas, labi atremontētas telpas Pasta ielā 3. Tagad pēcpusdienās šeit skan dažādas mūzikas skaņas.

Kā vientuļa saliņa aramzemes un labības lauku vidū, ieslēpusies zaļo egļu skaujās, atradās Raganas – vēlāk Aurupītes skola aiz dzelzceļa stacijas. Tā bija pamatskola Mazsalacas pagasta lauku teritorijas bērniem. Skola no 1. līdz 4. klasei. Bija plašas klašu telpas, guļamistabas, ēdamtelpa. Skolā mācījās ap 50 skolēnu, strādāja 2 skolotāji, apkalpojošais personāls. Bērni šeit mācījās, dzīvoja, gulēja visu nedēļu. Vakarā spēles, rotaļas – jutās kā mājās. Audzinātājam daudz kārt vajadzēja palīdzēt mazos pirmklasniekus gan apgērbt, gan paēdināt. Pie skolas bija plašs augļu dārzs, kur ieguva produkciju krogaldam. Krogaldā vienmēr bija svaigi ievārījumi, kompoti, āboli.

Ilgus gadus skolā par pārzini bija Elmārs Ģenderts – apzinīgs, godīgs skolotājs. Bija vairāku sasaukumu deputāts.

Skolu likvidēja 1962. gadā.

DZIED ZĀGI VISU DIENU

1961. gadā tika pieņemts lēmums par pilsētas administratīvās teritorijas paplašināšanu. Pilsētas teritorijai pievienoja zemi aiz luterāņu baznīcas Oktobra ielā un Komjaunatnes bulvārī aiz vidusskolas. Pašās Oktobra ielas beigās netālu no Kulpju mājām bija iedzīvotāju ģimenes dārziņi. 1962. gadā šo zemi piešķīra jaunas rūpnīcas celšanai.

Izveidoja pajūgu piederumu rūpnīcu „*Mazsalaca*”. To veidoja uz Valmieras mēbeļu fabrikas bāzes, ko, savukārt, pārņēma no Rūpkombināta. Tūlīt aiz baznīcas sētas sākās zemes gabala apgūšana. Jaunā cehā sāka ražot ratus un ragavas. Apkala mehāniskā darbnīcā Dārza ielā. Sāka gatavot arī pleckokus. To veica Kr. Boča ielas darbnīcā. Ražošana paplašinājās pēc ceha atremontēšanas. Šo cehu sāka dēvēt par „pleckoku” cehu.

Plecu kokus ražoja eksportam. Tos sūtīja uz Angliju, Kanādu, Itāliju, Franciju, Vāciju. No Vācijas saņēma modernas iekārtas, piemēram, automātisku frēzmašīnu. Ratus un ragavas ražoja lauksaimniecībai. Tos sūtīja uz Igaunijas PSR un Krieviju.

Jauna rūpnīca. No 1968. līdz 1971. gadam tapa jauna administratīvā ēka, zāgētava, izbūvēja kaltes, noliktavas. Būvēšanai naudu iedalīja Vietējās rūpniecības ministrija. Darba spēks bija vietējais, izņemot speciālistus. Rūpnīca tika apgādāta ar tā laika modernākajām iekārtām. Bija administrācija – direktors, galvenais inženieris, grāmatvedība, kadru inspektore un pat direktora sekretāre. Katram speciālistam savs darba kabinets. Ap administrācijas ēku ārpusē iekārtotas puķu dobes. Cauru gadu zied lauvmutītes, asteres, dālijas.

Rūpnīcai bija smagais transports – vairākas automašīnas, traktori, autokāri. Cauru dienu braukā smagais transports. Mazsalacas MRS ievēd koksni. Traktori pārved gatavo produkciju. Bet – dubļi, dubļi. Nav lietus ūdens kanalizācijas, pagalms palicis nenoasfaltēts.

Darbnīcās un zāgētavā mehanizācija un automatizācija. Ražo ratus ar gumijas riepām, kuras saņem no Rūjienas „*Lauktehnikas*”. Metālu saņem no Magnitogorskas, Ukrainas, Krievijas. To sūta arī Liepājas „*Sarkanais Metalurģis*”.

Laika gaitā rūpnīcai bieži mainījās nosaukumi un ražotā produkcija. Tūlīt pēc nodibināšanas tā saucās *Pajūgu piederumu rūpnīca „Mazsalaca”*, no 1971. līdz 1980. gadam tā bija „*Skolas un bērnu mēbeļu kombināta Mazsalacas filiāle*”. Viens no galvenajiem ražojumiem bija skolas soli un grāmatplaukti. 1980. gadā rūpnīcu pievienoja Smiltenes vietējās rūpniecības ražošanas uzņēmumam un tā pārtapa par *Saimniecības izstrādājumu kombināta „Smiltene” Mazsalacas filiāli*.

Rūpnīca paplašinājās. Tika apgādāta ar jaunām mašīnām, darba galdiem. 1987. gadā uzsāka divu jaunu modifikāciju dārza mājiņu ražošanu. Ar to arī rūpnīcas ražošana „*Atmodas*” laikā ap 1990. gadu beidzās. Pēc tās pārdošanas Irbei gan vēl mēģināja ražot suņu būdas un ārējās tualetes, bet neveiksmīgi.

Savas pastāvēšanas laikā rūpnīca bija augoša. Tajā strādāja ap 135 strādnieku. Atsevišķos iecirkņos pat divās maiņās. Cauru dienu skanēja zāģu dziesma, kludzēja autokāri, rūca atbraukušās un aizbraucošās automašīnas. Brauca lielie MRS koku vedēji ar padsmītiem gariem baļķiem, brauca ar citiem materiāliem piekrautas mašīnas.

Rūpnīcā bija spraiga kultūras dzīve. Ilgu laiku pastāvēja savs estrādes orķestris, kas bija iemantojis popularitāti pat aiz rajona robežām. Tika iegādāti mūzikas instrumenti, tērpi. Vairākus gadus tajā spēlēja un dziedāja Rihards Maksims, Dzintra Grantiņa, Teiksma Celmiņa, Bogdānovu ģimene.

Pēc tam, kad mehāniskās darbnīcas no Dārza ielas pārcēla uz jaunuzcelto rūpnīcu, to pārbūvēja par atpūtas telpu – klubu. Bija zāle, skatuve, pat neliela virtuve. Apdare nebija grezna, tomēr telpās bija mājīgi un patīkami. Šeit notika kolektīvi vakari ne tikai rūpnīcā strādājošiem, bet arī citiem kolektīviem. Šeit bija iecienīta vieta kāzu svinībām, citiem tradīciju pasākumiem.

Rūpnīcai bija savs „busiņš” – „*Nisa*”. Strādniekus veda ekskursijās gan pa Latvijas republiku, gan uz citām padomju republikām. Katru gadu pārstāvji devās uz Lietuvas PSR Ukmerģi, kur atradās līdzīga kokapstrādes rūpnīca, ar kuru pastāvēja sociālistiskā sacensība. Savukārt lietuvieši viesojās arī Mazsalacā.

Cauru dienu dziedāja zāģu dziesma. Tapa materiālās vērtības, strādnieki pelnīja naudu, regulāri saņēma pieklājīgu algu.

Pēc *Atmodas* darbs rūpnīcā apstājās. To par 1 latu pārdeva Valentīnai Irbei, kura pamazām izpārdeva iekārtas un visu, ko vien varēja pārdot. Viss palika klusu, līdz kādā dienā rūpnīcas

noliktavas telpās atskanēja aitu blēšana: Valentīna bija iegādājusies aitu ganāmpulku un rūpnīcā iekārtojusi tām kūti. Tagad pa rūpnīcas pagalmu un aplokiem skraida aitas ar jēriem, bet no rītiem un vakaros atskan skaļš „*mē, mē*”.

„ZIBEŅO” VISU NAKTI

Draudzes mācītāja mājā, kas atradās pāri Aurupītei blakus baznīcai, pēc kara bija iekārtojusies Mašīnu remonta stacija ar laikraksta izdevniecību. Blakus vecajā mājā bija „klubs”. Tur notika kino izrādes, bija balles un deju vakari. Šī māja bija veca un neatremontējama, tādēļ to sešdesmitajos gados nojauca.

Bet mašīnu remontu stacija „mācītāja mājā” darbojās līdz tās likvidēšanai 1957. gadā. Organizējoties kolhoziem, tās uzdevums bija izpildīts. Daļu tehnikas atdeva kolhoziem. Vienu laika sprīdi māja bija tukša. Tad radās „*Lauktechnikas*” Mazsalacas nodaļa, kas izvietojās šajā mājā. Ceļa kreisās puses zemes gabalā sākās darbnīcu būvniecība. Izbūvēja mehāniskās darbnīcas, noliktavas, iekārtoja nelielu galdnieka darbnīcu. Uzcēla vairākus stāvus augstu mehānisko darbnīcu, administratīvo ēku. Augstajā darbnīcā izgatavoja augstus skābbarības torņus. Strādāja maiņās – vakarā vēlu un arī naktīs. Un katru vakaru no šīs ēkas „zibeņoja” metināšanas ugunis, kas tālu atblāzmoja pāri visai pilsētai.

Ražoja arī dažādas „nestandarta” iekārtas. Darbojās pat sava konstruktoru grupa. Administratīvajā ēkā atradās liela zāle un atpūtas telpas, kur notika dažādi sporta pasākumi. Iecienītas bija novusa spēles.

Strādāja ap 25 strādnieku – visi labi, kvalitatīvi metinātāji.

Aiz darbnīcām bija garāžas kravas auto transporta uzņēmumam.

Vēl tālāk – Valmieras 9. Ceļu pārvaldes iecirknis ar savu tehniku. un pārvaldes telpām.

DUN BAZNĪCAS ZVANS

Skan zvans. Dobji. Skumji un sērīgi. Skan *Sv. Annas* baznīcas zvans. Atkal kāds iedzīvotājs aizgājis viņā saulē un tiek guldīts zemes klēpī. Zvans skan, aicinot arī uz dievkalpojumu, parasti svētdienas rītos. Zvanītāja ir Līna Purlaure – kādreizējā mācītāja kučiera sieva. Pēc viņas aiziešanas viņā saulē – dēls Uldis.

Baznīca ir kalna galā – pāri Aurupītei. Apkārt akmens žogs. Pati baznīca lielu liepu ieskauda. Tās pamatakmens likts 14. gs.. 1783. gadā tā nodegusi, bet pēc tam tūlīt atjaunota. Tornis ir 32,92 m augsts. 1890. gadā baznīca paplašināta – visa vecā baznīca atstāta par altāra telpu, bet galā piebūvēta jauna telpa gotiskā stilā. 1927. gadā baznīcai uzcelts jauns tornis pēc arhitekta P. Kundziņa meta. Altāra glezna darināta pēc vācu gleznotāja R. Rihtera gleznas: Kristus sniedz roku

grimstošajam Pēterim uz Generaretas ezera. Ērģeles gatavotas 1911. gadā. Glezna un altāris ir republikas nozīmes mākslas priekšmetu uzskaitē.

Baznīcā ir 900 sēdvietu.

Padomju varas gados baznīca bija šķirta no valsts. To noteica Konstitūcija. Valsts nejaucās baznīcas pārvaldīšanā. Baznīca iztika ar saviem draudzes līdzekļiem. Padomes tikai prasīja no draudzēm tās likumīgu pastāvēšanu. Vajadzēja būt „divdesmitnieku” Padomei. Padomju vara prasīja arī ēkas un baznīcas mākslas priekšmetu saglabāšanu. Par to atbildīga bija draudze.

Baznīca saglabāja savas telpas, inventāru. Notika dievkalpojumi. Uz tiem varēja ierasties katrs, kas vien vēlējās to darīt. Tikai vienreiz baznīca tika apgānīta. Vainīgais pēc daudziem gadiem uz ceļa pie baznīcas dabūja sev galu.

Mācītājs tika algots, ko veica draudze. Ilgus gadus mācītājs bija Jānis Ozols – liels, varens vīrs, labs dziedātājs. Tikai bieži lietoja alkoholu. Tāpēc arī daudz ticīgo viņu mazāk aicināja bērēs, mazāk laulājās baznīcā un mazāk kristīja bērnus. Viņš pārcēlās uz dzīvi citur. Pēc tam mācītāji bieži mainījās. Iecienīta bija Anita Vārsberga. Daudz jauniešu sāka apmeklēt baznīcu. Arī Kaspara Dimitera laikā. Anita bijusi ļoti cilvēciska. Tā viņa piekļuva ļaužu dvēselēm – vairāk ar cilvēcību un vienkāršību, mazāk turoties pie baznīcas likumiem.

Pāri ceļam pretī baznīcai atrodas pieminēklis 1. pasaules karā un cīņās par Latvijas Republiku kritušajiem draudzes locekļiem. 1923. g. šeit iedēstīti 97 ozoliņi – pa vienam katram kritušajam. 1927. gada 1. augustā birztales vidusdaļā atklāts pieminēklis. Tā meta autors arhitekts P. Kundziņš. Materiālā pieminēkli realizēja tēlnieks V. Treijs. Pieminēkli uzcelt ierosināja mācītājs A. Skrodelis, kurš ilgus gadus vadīja Mazsalacas draudzi.

Šo pieminēkli padomju varas gados apkopa baznīcas draudze. Varas iestādes nepiedalījās. Visi ozoliņi nav uzauguši.

Pēc Atmodas uz šo piemiņas vietu dodas svētku dienās, noliek ziedus, vainagus. Vieta nav labiekārtota, atjaunota, uzposta.

Spēcīga bija baptistu draudze. Tā daudz palīdzības saņēma no ārzemēm. Atremontēja un paplašināja savu baznīcu. Tas piesaistīja jaunus draudzes locekļus. Ziemassvētkos un Lieldienās baznīca arvien bija pārpildīta ar apmeklētājiem. Baznīcas apkārtnē vienmēr glīti sakopta.

PIONIERU IELA

Pionieris – brīvprātīgas bērnu komunistiskās organizācijas biedrs. V. I. Ļeņina pionieru organizācija apvieno savās rindās skolu audzēkņus no 10 līdz 15 gadu vecumam.

Sākas no pilsētas centra laukuma, turpinās Salacas virzienā līdz krustojumam ar P. Birzgaļa ielu. Pa Pionieru ielu virzās satiksme uz Rūjienu un Valmieru.

AUTOBUSS NĀK

Piebrauc un piestāj pasažieru autobuss pie Pionieru ielas Nr. 2. Tur autobusu pietura pasažieru izkāpšanai un iekāpšanai, tur autobusu uzgaidāmā telpa. To norāda plāksnīte pie staba ar autobusu pienākšanas un aiziešanas laikiem. Nav jau daudz šo autobusu – 2 reizes diennaktī Valmieras virzienā, 2 reizes uz Rūjienas pusi un no agra rīta uz Rīgu. Autobusi vienmēr bija pārpildīti. Daudzreiz jāstāv kājās līdz pat Valmierai. Uz Valmieru līdz 1960. gadam no rīta pirmais autobuss bija tikai 13 - 15 vietīgs. Vienmēr pārpildīts. Ar katru gadu maršrutu skaits sāka palielināties. Uz Valmieru kursēja pat 8 reizes diennaktī. Autobusi sāka kursēt uz Igaunijas PSR līdz Pērnavai, uz Limbažiem 2 reizes dienā, vairākkārt uz Rīgu, pa Valmieras rajona ciemu centriem. 1987. gadā bija apmēram 25 reisi un maršruti.

Autobusu uzgaidāmā telpa bija viena istaba ap 16 kv. m.. Kādreiz krāsota tumšās krāsās. Noplukušas, norakstītas sienas. Kaktā bija melni krāsota skārda krāsns. Grīda noeļļota, lai nav putekļu. Telpā divi soli, kādreiz krāsoti rozā krāsā Telpa bija nodota Rīgas autobusu parka rīcībā, ar ko pastāvēja nomas līgums un par to maksāja nomu. Telpu uzraudzīja sētnieks – no rīta atslēdza un vakarā pēc pēdējā autobusa pienākšanas aizslēdza durvis. Ziemā izkurināja krāsni. Silts jau bija. Arī zināms mājīgums, ja ārā ir -20 grādu temperatūra Braucēji un autobusu gaidītāji bija vienmēr. Visvairāk uz kaimiņu ciemiem – Skaņkalni, Vecati.

Telpai bieži tika izdauzīts lielais loga stikls. Dažreiz logu aizklāja ar finiera plāksni.

Autobusus līdzī brauca kasieri, kas iekasēja biļetes, bet vēlākos gados autobusus bija automāti. Arī šoferi pārdeva biļetes. Biļešu kases uz vietas nebija.

Pēc Atmosdas laika ielas pretējā pusē izbūvēts neliels paviljons autobusu gaidītājiem, bet bijušajās telpās iekārtots veikals. Neilgi pēc uzcelšanas telpai izsisti logu stikli. Telpa ļoti netīra, nekārtīga. Ārpusē neviena atpūtas sola.

LASĀM GRĀMATAS

Vecās daudzās žuburu liepās un kuplajās kļavās ieslēpusies māja, kur atrodas pilsētas bibliotēka. Tā bija Boles dārzniecības māja, kas nodega 2005. gadā. Sākumā bibliotēka atradās vienā telpā, pēc tam iedalīja otru istabu. Istabā, kur ienāk lasītājs, novietoti grāmatu plaukti. Lasītājs pienāk pie lielas paaugstinātas melnas letes, kur otrā pusē strādā bibliotekāre. Istabā novietoti 2 „glauni” grāmatu skapji ar stiklotām durvīm. Uz letes dažādas apmainītās grāmatas. Bibliotēka dibināta sen – tā pastāv kopš 19. gadsimta vidus, dibināta 1872. gadā.

Istabas atdala koridors. No verandas un koridora ieeja kādreizējā dārznieka „lielistabā”. Te iekārtota lasītava ar lielu stabilu saimes galdu vidū. Uz galda iesietas avīzes un žurnāli. Šajā telpā norisa aktīva sabiedriskā dzīve. Daži pensionāri te pavadīja gandrīz visu dienu, lasot presi, spēlējot

šahu vai dambreti. Pie šī galda spēlējot izauga vēlākais Mazsalacas un rajona dambretes čempions Aivars Voiciensčuks.

Nākošā telpā diezgan saspiests atradās viss grāmatu fonds.

Brīvā pieeja grāmatām vēl nebija ieviesta. Lasītājs vai nu bija izdomājis pieprasāmo literatūru, vai pakļāvās bibliotekāra ieteikumam, vai arī izvēlējās no letes galos sakrautajām grāmatu kaudzītēm.

Savus lasītājus abas bibliotekāres pazina gan pēc vaiga, gan katra gaumi, tāpēc strādāt bija viegli. Grūtāk bija ar papīra lietām, jo rajona – līdz 1959. gadam bija Rūjienas rajons, pēc tam Valmieras – Kultūras nodaļas metodiķu prasības reizēm bija pārāk dīvainas. Stāsta bijusī bibliotēkas vadītāja Ausma Rokpelne: „Mēneša darba plānos obligāti jāparedz tāda iedaļa kā „skaļā lasīšana”. Kad es dziļā neizpratnē jautāju, kāpēc man saviem lasītpratējiem skaļi jālasa priekšā, atbilde bija, ka to pieprasot no Maskavas. Līdz ar Rūjienas rajona likvidāciju no šī plāna atbrīvojāmies, tā ne reizi priekšā nevienam nelasījušas.”

Tālāk Ausma Rokpelne stāsta: „Politiskajām aktualitātēm un notikumiem bija jāseko ļoti savlaicīgi ar literatūras izstādēm un pasākumiem, tad arī rajona vadība bija puslīdz apmierināta. Tikai vienu reizi piedzīvoju lielu pazemojumu, kad rajona kompartijas sekretārs Upmalis bija par kaut ko pārskaities un lasītāju klātbūtnē kļiedza uz mani tā, ka šķindēja logu rūtis. Nu ko, ne jau uz mani vien tā kļiedza, nācās pazemīgi noliekt galvu un saņemt brāzienu.”

Tā kā piecdesmitajos gados par televīziju tikai sāka domāt, iedzīvotāju aktivitāte dažādos citos pasākumos bija apbrīnojama augsta, Kultūras nama zāle vienmēr, kad rīkoja kādu rakstnieka atceri, tikšanos vai grāmatu apskatus, bija pilna ar apmeklētājiem. Tika rīkotas literārās tiesas par grāmatu literāriem varoņiem. Tās iedzīvotājos radīja lielu interesi.

Emocionāls bija aktrises Elzas Radziņas dzeju vakars. Tāpat lielu interesi radīja tikšanās ar aktieri Eduardu Pāvulu, rakstnieku Andreju Dripi u. c., ko organizēja bibliotēkas darbinieki.

Bibliotekāres arvien piedalījās sadzīves tradīciju pasākumos izpildu komitejā un kultūras namā. Nekādu papildus samaksu par to nesaņēma.

Pēc ēkas P. Birzgaļa ielā 14 atremontēšanas bibliotēka tika pārvietota tur, bet arī nelielās telpās. Nebija atsevišķas lasītāju zāles. Grāmatu fonds 1986. gadā bija 28, 9 tūkst. vienību liels.

Joprojām 1986. gadā nav televizora, nav datoru. Toties jaunās grāmatas centralizētā veidā tiek piegādātas pietiekoši. Par izsniegto grāmatu bibliotekārs uzraksta lasītāja kartiņu. Par saņemtām grāmatām jāmaksā nav, izņemot pazaudētajām vai sabojātajām. Apmeklētājus apkalpo 2 bibliotekāres. Strādā arī bibliotēkas vadītājs.

1990. gadā telpas paplašinātas, iekārtota izstāžu vai lekciju zālīte. Bibliotēka apgādāta ar televizoru un datoru. Apmeklētājiem atļauts to mācīties un apgūt. Jauno grāmatu maz, jo trūkst naudas to iegādei.

2007. gada maijā apvienotas pieaugušo un bērnu bibliotēkas. Telpas gan paliek iepriekšējās.

Ilgus mūža gadus bibliotēkā aizvadīja un vienmēr zinoša par visiem jautājumiem bija Maiga Vīķe un Ausma Rokpelne, kura aizgāja aizsaulē 2008. gadā.

Bibliotekāres vienmēr bija neiztrūkstošas personas kultūras pasākumu organizēšanā izpildu komitejā un kultūras namā. Nekādu maksu papildus bez algas par to nesaņēma. Arī darba alga bija visai pieticīga. Bet „meitenes” strādāja ilgus gadus, bija zinošas speciālistes kultūras jautājumos. Maigai Vīķei viss mūžs pavadīts bibliotēkā, Līgai Eglei un Maijai Reinvaldei – daudzi gadi.

BĒRNU BIBLIOTĒKA

Kopš 1952. gada pilsētas bērniem sava bibliotēka. 13. jūlijā izdarīts pirmais ieraksts inventāra grāmatā Nr. 1. Telpas tiek ierādītas Pionieru ielā Nr. 2 – viena kopēja istaba ar pilsētas bibliotēku, katrai savs grāmatu izsniegšanas galds.

Sākumā bērnu bibliotēkai 458 grāmatas, kuras nodevusi pilsētas bibliotēka. Pirmā bibliotekāre – Mudīte Gūtmane. 1952. gada beigās jau 231 lasītājs un 1776 grāmatas. Kopš 1954. gada 27. augusta pēc Kultūras un izglītības darbinieku tehnikuma beigšanas par bibliotēkas vadītāju sāk strādāt jauna meitene, mazzalaciete Vija Puķīte, 1953. gada 31. decembrī kļuvusi par Meikuli.

1955. gada vasarā bibliotēkai piešķirtas atsevišķas telpas Kr. Boča ielā 3. Sākumā gan tikai viena telpa. Piešķir arī otru štata vienību – darbu sāk bijusī skolotāja Mirdza Paegle. Daudzveidīgāks kļūst masu darbs, spēļu turnīri u. c..

Pēc pāris gadiem atkal uz jaunām telpām P. Birzgaļa ielā Nr. 4\6, vēl pēc gada – uz A. Eļķes ielu 2. Piešķir 3 telpas 151 kv. m kopplatībā. Māja pirms nacionalizācijas piederējusi Augustam Kirhenšteinam, kurš vēlējies, lai mājā atrastos kāda bērnu iestāde. Pirms bibliotēkas šeit atradās bērnu medicīnas konsultāciju punkts.

Šajās telpās bibliotēka atrodas vēl pēc 2008. gada.

1960. gada martā par bibliotekāri sāk strādāt Mazsalacas vidusskolas absolvente Vija Lūsīte-Gādīga. Abas bibliotekāres šajā darbā aktīvas, saprotas ar bērniem. Organizē dažādus pasākumus. Konkursi un pieredzes apmaiņas notiek arī bibliotēku starpā – pat ar citu republiku bibliotēkām.

Bibliotēkā bieži viesojušies dzejnieki un rakstnieki. Iemīļoti autori bija Zenta Ērgle, Margarita Stāraste, K. Dāle. Cieša sadarbība veidojusies ar dzejnieci un rakstnieci Skaidrīti Kaldupi. Viņa uzdāvināja bibliotēkai P. Ozoliņa gleznoto savu portretu.

Sveču gaismā bibliotēkā tikušās gan vecmāmiņas savos saietos, gan pirmskolas bērni, kas ierodas iepazīties ar Ābeci.

Ir izaugušas 3 paaudzes, ko apkalpojusi bibliotēka, piemēram, Māris Gadzāns, viņa meita Ineta un viņas meita Daniēla. Lasītāji bijuši kino darbinieks Ansis Epnors, Kalvis Zalčmanis, aktrise Līga Liepiņa. Gadiem cauri vijusies sadarbība ar lasītāju, ar autoru Ati Sloku, kuram palīdzēts izdot

viņa grāmatas. Lasītājs – gleznotājs Jānis Apsītis uzdāvināja bibliotēkai savu gleznu ar pilsētas parka skatu.

Bijušie „mazie” lasītāji bieži ar ziediem rokās atnāk uz bibliotēku, atceras skolas gadus un draugus.

Bērni kā jau bērni. Attieksme pret grāmatām dažāda. Cits atnes grāmatu atpakaļ bibliotēkai glīti iesaiņotu papīrā, cits uz grāmatas mājās glabājis pankūkas. Iecienīta grāmata bērniem bija rakstnieces Zentas Ērgles grāmatu sērija par pionieru piedzīvojumiem. Lasīja pasakas, bērnu dzejolišus. Patika grāmatas par dzīvniekiem. Daudz lasīja obligāto literatūru. Gadsimta beigās sāka vairāk pieprasīt grāmatas par narkomānu dzīvi, piedzīvojumiem. Meitenes vairāk interesējas par mīlestības tēmām.

1983. gada 21. novembrī bibliotēkai piešķirts „*Teicama darba bibliotēkas*” nosaukums.

Vairākkārt konkursos uzvarējusi bibliotēkas vadītāja Vija Meikule. Bibliotēka bijusi zonas metodiskais centrs darbā ar bērniem.

Visu mūžu abas bibliotekāres atdevušas darbam ar bērniem, gan mācot uzvedību, pieklājību, gan citus sadzīves jautājumus. Vienīgā darba vieta tā bija Vijai Meikulei – 52 gadi un Vijai Gādigai – 48 gadi. Abas ļoti zinošas literatūras jautājumos. Abas savas dzīves gados aktīvas kultūras jautājumu organizēšanā. Ļoti godīgas finansiālo jautājumu kārtošanā.

Nekādu tehnoloģiju bibliotēkā nebija, pat televizora nē. Tomēr telpas bija mājīgas, daudz puķu, siltas un tīras. Bērni tās labprāt apmeklēja. Dalības maksa nepastāvēja.

„*Lai saulains aust ik rīts*” – tā bērnus lasītavā sveic liels plakāts. Uz mazajiem lasītājiem noraugās mākslinieka P. Ozoliņa gleznotais dzejnieces Skaidrītes Kaldupes portrets.

Katru pavasarī atveras tumši sarkanie, sarkanie un oranžie amariļļu ziedi, kas pavasarī dienvidu saules spožajā gaismā vareni aug pie lasītāju telpas logiem.

2007. gada maijā bibliotēku apvienoja ar pieaugušo bibliotēku un bērnu bibliotēka beidza pastāvēt kā patstāvīga vienība.

PAKALPOJUMI SADZĪVEI

Pionieru ielas kreisajā pusē pensionāru ģimenes dārziņos spēcīgi auga kartupeļi. Taču 1963. gada pavasarī tur ieradās celtnieki. Sāka rakt un likt pamatus – ķieģeli pie ķieģeļa. Augstāk un augstāk slējās sienas

Zemes gabals iedalīts Valmieras rajona Sadzīves pakalpojumu kombinātam, kas būvē Mazsalacas paviļjona ēku. Pēc pāris gadiem šajās 2 stāvu plašajās, ērtajās telpās pārvietoja visas pakalpojumu darbnīcas. Paplašināti tika arī pakalpojumu veidi.

Pa paviljona durvīm ienāk divas kolhoznieces ar lieliem vilnas maisiem. Vēlas tos apmainīt pret dekoratīvām segām, spilveniem, sienas segām, krēslu pārvalkiem. 1965. gadā tika iekārtota mākslas aušanas darbu apmaiņa pret aitas vilnu. Varēja saņemt arī dziju adījumiem.

Atbrauc pilsone ar divričiem pēc veļas mazgājamās mašīnas. „Jaunais pāris” vēlas saņemt traukus kāzu svinību viesību galda svinībām. Tos izdevīgi iznomāja. Varēja iznomāt pat krāsu televizoru.

Sestdienās visvairāk apmeklētāju nāca apmainīt veļu – nodeva netīro, saņemot pretī izmazgāto, izgludināto. To sūtīja mazgāšanai uz Valmieru. Atveda ķīmiskai tīrīšanai tepiķus un grīdsegas.

Apavu labošana uz vietas nenotika. Arī adījumu pasūtījumus pieņēma un darbu izpildi veica Valmierā.

Laboja pulksteņus, televizorus, radio un citu mājtsaimniecības tehniku. Meistars brauca no Valmieras vairākas reizes mēnesī.

Sestdienās pie frizētavas durvīm bija klientu rinda, kaut gan strādāja 2 sievietes un 2 vīriešu frizieri.

Otrajā stāvā kludzēja šujmašīnu troksnis – augu dienu strādāja 3 šuvējas. Savas zibspuldzes zibināja fotogrāfs, ko varēja aicināt arī uz citiem pasākumiem ārpus paviljona. Pavasaros iedzīvotāju pagalmos skanēja zāģa dziesma – pēc pasūtījuma varēja sazāģēt malku. Pakalpojumi maksāja niecīgu naudu un katrs tos varēja atļauties.

Visi pazina ilggadējās paviljona darbinieces: vadītāju Spodru Eglīti, frizieri Liliju Purmali, Ausmu Auziņu. Neviens neapvainojās, kad pāri ielai veļas apmaiņas punkta vadītāja Eglīšu Emma Tev uzsauca: „Nāc pēc veļas pakas, ir jau atvesta”.

Pakalpojumu kombināta pārziņā atradās arī pilsētas pirts. Tā atradās Salacas malā un būvēta tur ar nolūku ņemt ūdeni no Salacas. Tā izbūvēta piecdesmito gadu sākumā. Pirts telpas bija neglītas, tumšas, nekvalitatīvi uzceltas. Ūdeni pirts vajadzībām no sākuma ņēma no upes, līdz vēlāk to aizliedza. Vajadzēja artēzisko aku. Tuvākā bija pienotavas aka, bet pastāvēja mūžīgi skandāli un nesaprašanās tās izmantošanā. Inventārs pirtī nolietojies, neglīts, nepatīkams. Tomēr pirts pastāvēja un pilsētas iedzīvotājiem bija ļoti nepieciešama.

Pakalpojumu bijušās darbnīcu telpas, kas atbrīvojās, tika atremontētas un turpmākajos gados izmantoja citiem nolūkiem. Mājā Kr. Boča ielā Nr. 11 pēc kapitālā remonta iekārtoja sakaru nodaļu, kas tur atradās līdz 2006. gadam. Bijušās frizētavas telpās iekārtoja grāmatu veikalu.

Pēc Atmosas 1992. gadā pakalpojumus likvidēja. Paviljonā iekārtoja kafejnīcu, kas ilgi nepastāvēja. Telpas vairākus gadus stāvēja tukšas, līdz pēc kapitālā remonta 2007. gadā uz tām pārvietoja mūzikas skolu.

MOTORI RŪC

Pretējā ielas pusē mājai bija liels zemes gabals – pagalms. Tur novietotas automašīnas, traktori un cita tehnika. Ieeja caur caurlaides telpu. Ik pa brīdim no pagalma izbrauc mašīnas – brauc koku vedēji, zaļš autobuss. Aizbrauc MRS inženieris Alfons Bēteris. Brauc automašīna ar kūpošu dūmu skursteni. Tas ir vecais „studebakers”. Pie stūres pieredzējis šoferis Antons Reikmanis. Pa vārtiem izbrauc auto greideris. Pie stūres kā varens ceļa valdnieks sēž Gunārs Prauls, kurš visu mūžu nostrādājis par greideristu. Pāri pagalmam, rokas vicinādams un kaut ko skaļi savā pavēlošā tonī saukdams, aiziet transporta ceļa priekšnieks Aleksandrs Krepšs. Ar motociklu augstā cepurē ar spīdīgām kokardēm un zaļā formas tērpā tērpies aizbrauc mežsargs. Šajā mājā atradās Mazsalacas MRS autoparks pirms pāriešanas uz jaunuzcelto kompleksu pāri Salacai 1964. gadā.

Pēc tam šī ēka kalpoja Mazsalacas patērētāju biedrībai kā noliktava un tukšās taras pieņemšanas punkts.

PĒTERA BIRZGAĻA IELA

Pēteris Birzgalis (1874. – 1957. g.) – Latvijas Sociāldemokrātijas Mazsalacas nelegālās organizācijas vadītājs, Mazsalacas strādnieku un bezzemnieku Padomes priekšsēdētājs 1917., 1919.gadā.

Pētera Birzgaļa iela sākas no Oktobra ielas nama Nr. 18 pa labi un virzās līdz Salacas tiltam. Klāta bruģa akmeņiem. Abās pusēs nodrupušas ietves. Pēc kapitālremonta ielas paplašināšanai kreisajā pusē no Nr. 11 līdz Nr. 13 tās vairs neiztaisīja.

1961. gada 22. jūlijā pie nama Nr. 13 atklāj piemiņas plāksni Pēterim Birzgalim – pie mājas, kurā viņš dzīvojis. Goda sardzē pie plāksnes stāv pilsētas Padomes deputāti Nellija Nurmika un Elmārs Ģenderts, arī revolūcijas dalībniece mazzalaciete Milda Rusmane.

Pūtēju orķestris spēlē Latvijas PSR himnu. Plīvo PSRS un Latvijas PSR karogi. Uzrunu saka vidusskolas skolotājs Jānis Pabriks. Piedalās Latviešu Sarkano strēlnieku pārstāvji, aktīvisti, pilsētas iedzīvotāji.

...UN PIENA UPES TEK

Vietā, kur beidzas Pionieru iela un sākas P. Birzgaļa iela, atrodas Mazsalacas pienotava.

Katru rītu agri, ap pulkstens 4 no rīta, uz darbu pienotavā dodas kurinātājs, kam darbs sākas visagrāk. Līdz plkst.7 jāuzkurina katls, jo sākas piena pieņemšana. Viens pēc otra ar piena kannām ratos no fermām brauc piena piegādātāji. Pa Pionieru ielu, piekrāvis ratus ar kannām, pats sēdēdams vezumā uz kannām, ierodas Eduards Kaucis no kolhoza „Mazsalaca”. No kolhoza „Jaunais ceļš”

brauc Dunguļu Vera. Brauc citi. Ar kanniņām rokās nāk individuālie piena piegādātāji. Cits savu kanniņu ved uz velosipēda. Bet ziemā velk ar ragaviņām.

Apkārtējos ciemos pastāv piena savākšanas punkti un krejotavas, kas tika iekārtotas vēl bijušās Latvijas laikā. Pantenes, Krastiņu, Krupju, Idus, Blankas un Vecates krejotavās pienu savāca no piegādātājiem. Dažās krejotavās gatavoja kazeņu un vājpiena sieru. Krējumu no krejotavām uz Mazsalacu veda ar automašīnu, pildītu parastās piena kannās. Pieaugot transporta iespējām, pamazām krejotavas un savāktuves tika likvidētas.

Un tā satek piena upes – katru dienu kopā ap 10 – 20 tonnām. Vēlākos gados lietošanā bija autocisternas piena savākšanai. Pienu savāca arī no kolhoznieku saimniecībām. Bagātīgi bija gadi ap sešdesmito gadu vidus. Dienā tika savākts ap 60 tonnām piena. Dienā saražoja 2 mucas sviesta. Darbinieki strādāja no agra rīta līdz vēlam vakaram. Ne jau par velti darbinieku kolektīvam tika piešķirts „*Komunistiskā darba kolektīva*” nosaukums.

No atvestās produkcijas ražoja kefīru, biezpienu, rjažeņku, vājpiena sieru. Daļu no produkcijas izlietoja vietējām vajadzībām, daļu sūtīja prom. Kopš 1984. gada ražoja mājas sieru. Katru dienu saražoja ap 850 kg. Paši fasēja dažādos svara daudzumos. Uz Ļeņingradu katru dienu sūtīja ap 6 tonnām piena. Vājpiena sieru gatavināja bijušās spirta dedzinātavas pagrabos.

Piegādāto produkciju pieņem piena pieņēmēja Ilga Gūtmane. Pēc smaržas un garšas nosaka piena kvalitāti. Laborante Regīna Šmite pēc noņemtajiem paraugiem noteic piena tauku saturu, skābuma grādu un tīrību. Ar pudelītēm un butirometriem viņa rīkojas ātri un veikli.

Ilgus gadus – no 1964. līdz 2001. gadam pienotavā nostrādājusi sviesta meistare Ilga Vergina. Jau bērnībā skolas brīvdienās palīdzējusi tuvējās krejotavas vadītājam tīrīt seperatoru, iepazīsusi piena pārstrādes procesus.

Gadu no gada uzlabojās ražošanas procesi. Krejotavās ap gadsimta vidu bija katls, ko kurināja piena sildīšanai, vēlāk to nomainīja elektromotori. Iekārtoti pasterizatori. Kā darbīgas bites uz fermām aizdūc autocisternas.

1976. gadā pabeidza būvēt plašu Valmieras piena kombinātu. Tad darbs pienotavā samazinājās. Vairs nebija jāgatavo sviests. Pienotava kļuva par Valmieras piena kombināta Mazsalacas cehu. Palika olbaltumvielas masas ražošana gaļas kombinātam. Vēl līdz 2001. gadam turpinājās mājas siera ražošana. Tikai piena cisternu mazgāšanas baltais ūdens atstāja pie ēkas perona nelielu peļķīti, kas ātri izžuva pēcpusdienas karstajā saulītē.

Un tad vienu dienu skurstenis beidza kūpēt, piena seperators apklusā. Durvis tika aizslēgtas. Piena sūkļu upīte vairs netecēja. Tas notika 2001. gadā, kad bija sākusies Atmoda un fermu likvidācija.

PĀRI TILTAM

Tilts ir pilsētas simbols. Ne velti pilsētas ģerbonī pirms kara un pēc Atmodas ir tilts. Tas ir sākums pilsētai. Pa gājēju ietvēm gar tilta margām ienākam pilsētā. Tiltu atjaunoja sešdesmitajos gados. Tūlīt blakus tiltam vecajā „*Āža krogā*” ir viesnīca ar tādu pašu nosaukumu – profesora Augusta Kirhenšteina mantinieku bijušais īpašums.

Ieeja viesnīcā pa gala durvīm no Salacas. Priekštelpā galds, klāts ar baltu galdautu. Daudz istabas puķu. Pēc tam garš koridors un istabiņas. Dažās 2, dažās 3 vai 4 gultas. Istabiņās ir viss nepieciešamais iekārtojums. Cauru dienu skan radio translācija. Uz galda un palodzēm vienmēr puķes. Laipnas reģistratores. Nav televizora, nav radio, nav dārgu grīdsegu, taču viss ir tīrs un kārtīgs.

Nakšņotāju vienmēr pietiekoši. Guļ komandējumos esošie, guļ celtnieki, kas strādā pilsētas apkārtnē. Uzturēšanās maksa niecīga. Viesnīca strādā diennakti. To pārzina komunālo uzņēmumu kombināts.

Ēkas ziemeļu galā līdz 1962. gadam ēdnīca, pēc tam bufete. Tur gan vairāk uzturējās alus dzērāji. Sabiedriskā kārtība daudzas reizes neapmierinoša. Apkārtnē netīra.

Pilsētas spogulis rāda sliktu iespaidu.

SAKARI

Darba dienas rītos pa sakaru nodaļas durvīm ar smagām pasta somām plecos iznāk 5 pastnieces, kas apkalpo pilsētu, dodas uz saviem apstiprinātiem rajoniem. Bet pastniece Zaiga aiziet pa sētas durvīm pie sava zirdziņa. Viņa apkalpo kolhoza „*Mazsalaca*” teritorijā dzīvojošos. Katru darbdienu nobrauc kilometru kilometrus. Zirdziņš iemācīts pie katras mājas ceļa gala apstāties un pagaidīt saimnieci līdz pasts izdalīts. Katru dienu pastniece dodas pa maršrutu, sākot no vidusskolas un nobeidzot „*Rozās*”. Zaiga sakaru nodaļā nostrādāja ilgus gadus.

Nebija jau liela žurnālu un laikrakstu dažādība. Visvairāk abonentu bija žurnāliem „*Padomju Latvijas Sieviete*”, „*Zvaigzne*”, „*Veselība*”, „*Lauku Dzīve*”. No laikrakstiem visvairāk lasīja „*Cīņu*”, „*Padomju Jaunatni*”. Vēl arī dažus ārzemju žurnālus.

Ar katru gadu žurnālu un laikrakstu abonēšana pieauga. 1963. gadā Mazsalacas apkalpojamajā zonā vidēji uz vienu ģimeni bija 3,9 preses izdevumi, 1973. gadā – 6,8 izdevumi.

Nodaļā strādāja 17 cilvēki. Pieņēma sūtījumus, pakas, preses pasūtījumus. Iedzīvotāji sūtīja telegrammas. Tās nekavējoši ziņnesis piegādāja adresātam. Pēckara laikā bija jāmaksā arī par radio aparātu un translācijas punktu. Ap sešdesmitajiem gadiem to atcēla. Maksājumus kārtoja sakaru nodaļā.

Sūtījumus piegādāja speciāla pasta mašīna. Vienu periodu, lai ātrāk saņemtu laikrakstus, tos piegādāja ar satiksmes autobusu. Presi piegādāja tās izdošanas dienā. Pastnieki stiepa smagās pasta somas. Dažreiz jau bija vēla vakara stunda, līdz saņēma sūtījumus. Sava transporta pastniekiem nebija. Ar to apgādāja tikai ap astondesmitajiem gadiem, iedalot velosipēdus. Darbinieku kolektīvam par priekšzīmīgu darbu 1962. gada decembrī kā apbalvojums piešķirts nosaukums „*Komunistiskā darba kolektīvs*”.

1970. gadā sakaru nodaļa pārgāja strādāt uz atremontētajām telpām Kr. Boča ielā 11. Šeit strādāt bija plašāk un ērtāk.

Šajās telpās sakaru nodaļa darbojās līdz 2005. gadam.

VAI RUNĀJAT?

Katru rītu no Ļeņina ielas puses pa Pionieru ielu lejup brauc pajūgs. Večuks, sēdēdams uz ratu malas, izkāris kājas pāri ratu malai. Šo pašu večuku vēlāk redzam pūtēju orķestrī, pūšot milzīgu ragu. Pajūgs iebrauc sakaru nodaļā, kur atrodas līniju tehniskais mezgls. Piekrauj ratus ar drāts un vadu ruļļiem, citiem materiāliem, dažkārt arī telefona stabiem. To pavada 3 – 4 vīri, un brigāde dodas darbā – jaunu telefona līniju iekārtošanai un esošo līniju remontēšanai. Daudz darba veica telefona kabeļu iekārtošanā. Iekārtoja papildus kabeli ar Rūjienu u. c.. Darba iecirknis plašs – aptver visu Mazsalacas apkārtnes ciemu teritorijas. Vienīgais transporta līdzeklis – zirga pajūgs.

Pēc vairākiem gadiem montieris saņem motociklu ar blakus vāģi. Vēl pēc gadiem – vieglo automašīnu „*pikaps*”.

Nav jau daudz telefonu pilsētā – ap 120. Bet pamazām skaits pieaug. Pieaug iedzīvotāju pieprasījumu skaits. 1957. gadā pilsētā ir 118 telefona aparātu, 1963. gadā – 171, 1973. gadā – 508.

Telefona centrāle atradās ielas namā Nr. 15 ziemeļu galā. Vienā istabā atradās komutatori un 2 telefonistes, kuras sēdēja pie aparātiem un atbildēja uz klientu zvaniem. Savienoja ar pieprasīto telefona numuru. Pēc brīža klausulē skanēja telefonistes balss; „*Hallo, vai runājat?*”

Lai dabūtu tālsarunu, numurs bija jāpiesaka telefonistei. Tikai pēc ilgāka vai īsāka laika telefoniste piezvanīja un atbildēja: „*Jums tālsaruna*”.

Automātisko telefona centrāli iekārtoja 1971. gada sākumā. Pēc sakaru nodaļas telpu pārkārtošanas uz Kr. Boča ielas telpām, telefonu centrāli automatizēja un iekārtoja plašākās telpās Gadsimta beigās bija ap 800 telefonu numuru. Jebkuru tālsarunu var saņemt, uzgriežot attiecīgo kodu un numuru. Darbs automatizēts un montieru skaits samazināts. Iecirknis apvienots ar Rūjienas iecirkni. To apkalpo 1 montieris, kura rīcībā ir jauna vieglā automašīna. Atsevišķa brigāde veic kabeļu un līniju remontus.

VAROŅI NEMIRST

Starp P. Birzgaļa un Pionieru ielām kalna galā padomju laikos ir svētākā vieta - Varoņu kalniņš. Te 1919.gada 1. martā apglabāti 10 baltgvardu noslepkavotie padomju aktīvisti, kā arī 7. Latviešu strēlnieku pulka cīnītāji F. Gluhovskis un E. Liepiņš. Vēlāk te apbedīta vēl grupa šī pulka strēlnieku. Te guldīti arī Lielā Tēvijas kara laikā kritušie Padomju armijas karavīri. Jāpiezīmē, ka šo karavīru mirstīgās atliekas izraka un apbedīja Valmieras brāļu kapu kompleksā 1985. gadā.

1960. gadā šeit uzstādīja granīta piemiņas plāksnes ar apbedīto cilvēku vārdiem. Kapu laukumīnā iestādīti ozoliņi, kas jau kupli sazarojuši. Uz Uzvaras 40. gada dienu 1985. gadā kapus labiekārtoja – izliktas celiņu betona plāksnes, papildināti koku stādījumi.

Mazsalacieši uz šejieni nāca gan ar pirmajiem lazdas zariem uz Padomju armijas gada dienu, gan rudens asterēm rokās. Šeit katru mācību gadu sākot un beidzot nāca skolēni ar ziediem un lāpām rokās. Jauniešiem izsniedza biedru kartes, svētkos godināja Lielā Tēvijas kara dalībniekus.

Pēc „Atmodas” kapi palika neapkopti, neviens vairs šurp nenāca. Varbūt vienīgi „dzērāji” dažreiz izmantoja kluso stūrīti pudeles tukšošanai.”

Iepretim P. Birzgaļa ielas 11. namam Aurupītes krastā zem kuplas ievas zariem 1905. gada 29. decembrī un 1906.gada 4. janvārī nošauti un apglabāti četri revolucionāri – B. Baumanis, K. Liepiņš, A. Zālītis, Krievs. 1968. gada 9. maijā šeit atklāja piemiņas akmeni, kurā iekalti nošauto vārdi un Raiņa dzejas vārdi:

„Mēs pirmos grodus saslējām

Nu darāt turpmāko.”

KAD NELĪDZ ZĀLES, AI, ZĀLES

Pa akmens kāpnēm, kurām ir 8 – 10 pakāpienu, augšā dodas paveca sieviete. Uz aptieku. Varbūt iedos kādu labu pulverīti sāpju remdēšanai. Tā ir GAP aptieka Nr. 132, Mazsalacā P. Birzgaļa ielā Nr. 11. Tautā saukta Dauguļu aptieka. Māja pirms nacionalizācijas piederēja pilsētas galvai Daugulim. Tas minētā namā atvēra aptieku.

19. gs. 2. pusē tā bija lielākā celtne. Celta 1865. – 1867. g., kuras pamatmateriāls ir sarkanais ķieģelis. Īpašnieks bija provizors Oskars Brēms.

20. gs. 2. pusē strādāja 11 darbinieki. Ir pat pašiem savs grāmatvedis

Pēc ārstu parakstītām receptēm zāles tiek sagatavotas uz vietas. Parasti tas notiek vienu līdz divu stundu laikā. Gatavās, iepakotās zāles ir maz.

Lai nopirktu gatavās zāles, nemaz ārsta recepti nevajadzēja. Pietika tikai ar nosaukumu. Tās varēja nopirkt jebkurā daudzumā. Maksāja maz. Tikai vēlāk, pēc „Atmodas” laika, zāles bez receptes aizliedza pārdot.

Bez zālēm pārdeva arī higiēnas preces, slimniekiem nepieciešamo inventāru. Bija arī pārtikai derīgas vielas. Smagajos astoņdesmitajos gados, izmantojot ārstu draudzību un pazīšanos, uz receptēm varēja nopirkt pat cepamo eļļu, nerunājot nemaz par spirtu.

Aptieku ilgus gadus vadīja Rasma Ukreiņa – bij. Jaunkaktiņu saimniecības meita. Pret pircējiem diezgan nelaiņa, nervoza, asa. Kopš 1972. g. aptiekas vadību uzticēja Ritai Lauznei, jaunajai speciālistei, kas beigusi Medicīnas institūtu. Ieprecējās Mazsalacā no Valkas puses. Laiņa, atsaucīga. laba padomu devēja sāpju gadījumos – tādu viņu raksturo pilsētas iedzīvotāji. Ja tādas zāles, ko izrakstījis ārsts, aptiekā nebija, viņa tās sameklēja citās aptiekās un slimnieks tās pēc dažām dienām saņēma.

Pēc „Atmodas”, sākoties privatizācijai, Lauzne privatizē aptieku. Dauguļu aptiekas mantinieki uzteic telpas, bet viņa atrod citas piemērotas telpas. Arī Dauguļu mantinieki iekārto savu aptieku turpat, kur tā bijusi agrāk. Rīcībā palikušas vecās mēbeles ar veciem sendienu uzrakstiem un inventāru.

Zāles kļuvušas dārgas, neatbilstošas pensionāru pensiju apmēram. Maz ir zāles, ko var saņemt bez receptēm.

SIRĒNA KAUC

Kauc. Sirēna kauc. Pēc brīža ugunsdzēsēju mašīna, sirēnai kaucot, aizdrāž pa ielu. Deg. Kaut kur nelaime. Gadsimta otrajā pusē pilsētā un apkārtnē nav bijuši ievērojami ugunsgrēki. Tas pateicoties ugunsdzēsēju nu iedzīvotāju pūlēm.

Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība dibināta 1893. gadā. Tā ir viena no vecākajām biedrībām Latvijā. 1993. gada 14. decembrī tā nosvinēja 100. gada dienu.

Ugunsdzēsēju depo atradās 1903. gadā celtajā ēkā P. Birzgaļa ielas sākumā. Tur atradās garāža 1 automašīnai, dežūrtelpa un dežuranta dzīvoklis. Telpas bija šauras, vecas, nepiemērotas. 1963. gadā uzcēla jaunu depo ēku ar garāžu vairākām automašīnām, ar atpūtas telpām un zāli. Bija divi labiekārtoti dzīvokļi.

Agrāk bija tikai 1 dežurants. Ugunsgrēka gadījumā pūta sirēna. Tad brīvprātīgie ugunsdzēsēji skrēja uz depo un brauca uz notikuma vietu. Ziņkārīgie zvanīja uz depo:” Kur deg?”

Ap astoņdesmitajiem gadiem sirēnu vairs nedarbināja, tikai mašīnas sirēna bija signāls nelaimei. Pēc jaunās depo ēkas izbūves papildināja štatus, nodrošinot šoferu – dežurantu nepārtrauktu diennakts dežūru. Tika nostiprināta brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība. Gādāts par ugunsdzēsāmā inventāra iegādi. Bija vairākas mašīnas ar modernāku aprīkojumu.

Vecā ugunsdzēsēju depo ēka tika nojaukta un aizvesta uz Brīvdabas muzeju Rīgā, lai uzstādītu tur, taču tas nav izdarīts.

Pilsētā tika izraktas un ierīkotas vairākas ūdens krātuves.

Katrā lielākā uzņēmumā un kolhozā bija speciāla štata vienība – cilvēks, kas pārzināja un kārtoja uguns aizsardzības lietas. Pie ugunsbīstamām vietām vajadzēja būt ugunsdzēsības stendiem ar pirmās palīdzības darba rīkiem. Bet stendos bieži vien atrodams tikai cirvis ar nolauztu kātu. Pārējās lietas „aizceļojušas”. Uzņēmumos atradās ūdenssūkņi, taču ne vienmēr darba kārtībā. Ne vienmēr uzņēmumu noliktavas atbilst noteikumiem. „Lauktechnikā” ilgus gadus dēļu šķūnī glabājas degviela un krāsas. Joprojām pilsētā tika celti šķūnīši un dažādas piebūves neatbilstoši ugunsdrošības noteikumiem.

Bija gadījumi, kad notika aizdegšanās bērnu rotaļu dēļ ar sērkokociņiem. Ilgus gadus depo priekšnieks bija Edgars Nurmiks – prasmīgs vadītājs. Tikai bieži kliboja depo apmeklētāju disciplīna – depo bija vieta, kur „piestiķēt”, izdzert alus pudeli. Tomēr darbu viņš organizēja. Daudzas reizes pilsētas komanda bija sacensību un konkursu godalgotajās vietās. Bija plašs izskaidrojošais darbs un pārbaudes. Rezultātā zaudējumi no ugunsgrēkiem bija niecīgi.

NAMS NR. 4/6

Šis ir viens no vecākajiem namiem pilsētā. 1867. gadā Valtenbergu muižas īpašnieks barons fon Tītinghofs piešķīra 2 pūrvietas zemes „tiesas mājas” vajadzībām. Tajā gadā top ieviesta jauna, no muižas pilnīgi neatkarīga pagasta pašvaldība, pagasta valde, pagasta tiesa. Pagasta sabiedrība 1867. gadā liek pamatus un uzceļ „pagastmāju”. Tā to sauc arī vēl tagad.

Nams pieredzējis daudz, sākot jau no miesta pirmsākumiem, gan 1905. gada Kr. Boča darbību, gan vēlākos gadus. Visu laiku tajā valdījusi dzīva rosība. Bet visu laiku tā ir „pagastmāja”. Tāda tā ir līdz 1956.gadam, kad Mazsalacas pagastu likvidēja un teritoriju pievienoja Mazsalacas pilsētai.

Pēc tam šajā mājā esošo zāli izmantoja kino izrādēm, notika deju vakari un balles. Daļu izmantoja bērnu bibliotēkas vajadzībām. Pēc tam tajā atradās vidusskolas meiteņu internāts un ģimeņu dzīvokļi. 1969.gadā pie kultūras nama noorganizējās tautas lietišķās mākslas pulciņš audējām. Nebija piemērotu telpu pulciņa nodarbībām. Neraugoties uz to, pulciņa dalībnieces darbojās sekmīgi. Jau 1972. gadā 4 audējas iegūst Tautas daiļamata meistara nosaukumu. – B. Bauma, E. Meļķe, V. Bluķe, M. Paegle. Tādēļ audējas bija ļoti pateicīgas vidusskolas vadībai, ka telpās pēc internāta likvidēšanas atļāva audējām tajās iekārtoties. Audējas strādāja 2. stāvā. 1. stāvā tika iekārtota izstāžu zāle. Tas notika pēc tam, kad izvietoja ģimeņus no pirmā stāva telpām, jo namu 1987. gadā paredzēja remontam. Bet pienāca atmoda un visi plāni mainījās. Darbības sākumā bija mākslas austuve ar stellēm. Audējām pievienojās adītāju pulciņš. Astoņdesmitajos gados radās

pinēji un mezglotāji. Strādājot šajās telpās, Tautas daiļamata meistara nosaukumu ieguva vēl citas audējas, saņemot augstu novērtējumu – zelta, sudraba un bronzas medaļas par savām austajām Vidzemes svītrotajām segām, kur dominējošā pelēkā, brūnā un zaļā krāsa – uzarts fūrums pavasarī. Gunas Daugules sega tika izstādīta pat izstādē Šrilankā.

1981. gada septembrī notiek eksāmena izstāde Tautas kolektīva goda nosaukuma iegūšanai – no vecās „pagastmājas” darbnīcas uz Valmieras novadpētniecības muzeju ar saviem darbiem aizbrauc audējas un adītājas. Vairākām no viņām tiek piešķirts godpilnais nosaukums – Mildai Lapsiņai, Pārselai Radziņai, Ritai Ertmanei, Ilgai Vītoli un vēl citām audējām.

Pulciņā darbojas 32 dalībnieces. Regulāri notiek izstādes gan Igaunijā, gan Valmierā.

Bet telpas novecoja. Bojājās jumts, nebija kārtībā apkures ierīces. Namu 1994. gadā nopērk Visvaldis Feldmanis – ārzemju latvietis no Austrālijas. Viņš izremontē 1. stāva telpas. Iekārtoja skaistu izstāžu zāli, kur pēc tam notika vairākas izstādes. Pēc tam mainījās nama īpašnieki. Saimnieks kļuva Gunārs Bajinskis. Viņš namam remontu neturpināja, bet gan slēdza izstāžu zāli un austuvi. Tas notika 2000. gada 18. augustā.

Tā 133. gadadienu vecais nams sagaidīja ar slēgtām durvīm, tumšiem, bojātiem logiem, nekoptu apkārtni, noplucis un skatu bojājošs. Bet – tas pieder privātpašniekam, kas to nevēlas remontēt. Nav spēka un varas, kas to piespiestu darīt.

Audējas turpina strādāt citur, bet daudz mazākā sastāvā.

VĪRI ZAĻAJĀS CEPURĒS

P. Birzgaļa ielā Nr. 2 klauz rakstāmmašīnas, zvana telefoni, piebrauc vieglās automašīnas Rosās vīri zaļajās formas cepurēs. Šajā namā kādu laiku atrodas Mazsalacas MRS kantoris, arī daži dzīvokļi. Pēc jauno ēku izbūves Salacas otrajā krastā tas pārceļas uz „Lībiešiem”, taču Mazsalacas mežniecība vēl dažus gadus paliek.

Pēc telpu atbrīvošanas mājā Nr. 2 tiek veikts kapitālais remonts un izbūvēti dzīvokļi. Tas notiek astoņdesmito gadu sākumā.

„IEBRAUCAMĀ VIETA,,

Blakus Mazsalacas 8-gad. skolas ēkai – mājā Nr. 3 atrodas vēsturiska vieta – pajūgu iebraucamā vieta. Tā pastāvēja vēl līdz septiņdesmito gadu vidum.

Mājas pagalms bruģēts bruģakmeņiem. Gar pagalma labo pusi gara baļķu slīta, virs tās jumts. Šeit par noteiktu maksu varēja atstāt zirgu un pajūgu, kamēr saimnieks pilsētā kārto darbus. Strādāja sētnieks aptūrīšanas darbos. Maksāja un vietu uzturēja komunālo uzņēmumu kombināta iecirknis. Ap piecdesmitajiem gadiem šo pajūgu bija vairāk, bet vēlāk stipri samazinājās. Nedēļā

pāris reizes atradās tikai viens pajūgs. Zirgus taču nolikvidēja... Beidzot nolikvidēja arī „iebraucamo vietu”.

Kalēju ielā sāka būvēt auto stāvlaukumu. Bet arī auto vēl nebija.

KLAUDZ STELLES

Pašā Salacas upes malā, pāris simts metrus no tilta, 19. gadsimta vidū, uzcelta neliela koka mājiņa ar piebūvi. Tur ierīkota kažokādu mītuve. Vēlāk uzsāk arī vilnas kāršanu. Tas ir Mazsalacas tekstilfabrikas sākums. Ir 1864. gads, ko uzskata par fabrikas dibināšanas gadu. Sākumā tur vērpa vilnu, vēlāk auda vadmalu un krāsoja. Sākās celtniecības darbi. Mainījās īpašnieki, Raiskas rokās tā nonāca 1918. gadā. Pēc nacionalizācijas 1919. gadā to 1920. gadā atgūst Raiskas mantinieki. Sākās strauja fabrikas attīstība. Tā arī tautā tā tiek saukta par Raiskas fabriku.

Ir 20. gadsimta 2. puse.

Ik rītu, sešas reizes nedēļā \vēlāk 5 reizes\ no visām ielām uz tekstilfabriku darbā dodas vērpeļņas, audējas, šuvējas, spolētājas. Ik rītu pilsētā trīs reizes dienā atskan fabrikas svilpe, vēstot, ka sākusies maiņa. Sāk rībēt steļļu troksnis, skan šujmašīnu skaņas. Dreb aušanas ceha korpusa sienas. Darbu sāk ap 400 fabrikā strādājošie. Vairs vilnu nevērpeļ, vadmalu neauž. Auž linu audumus, brezentu, maisu audumu. Šuj maisus lauksaimniecībai. Ik rītu, jau agri, vēl tumsā pa fabrikas vārtiem izbrauc 2 – 3 automašīnas, kas aizved gatavo produkciju projām sūtīšanai. Maisus sūta uz Baltkrievijas, Ukrainas republikām. Audumus uz Krieviju, Gruziju, Azerbaidžānu. Vakaros fabrikā iebrauc smagās mašīnas ar izejvielu. Atved linus, atved linu dziļu no Varakļāniem, no Preiļiem.

Pieaug ražošana, telpas tiek paplašinātas un pārkārtotas. Uzceļ jaunus ražošanas korpusus, noliktavu. Apgādāta jauna ražošanas tehnika. 1956.gadā uzstādītas 40 automātiskās stelles. Paplašinās ražošanas apjoms. Gadā noauž 6 miljonu 200 tūkstoš metru linu auduma un sašuj 2,5 miljonus maisu. 1971. gadā strādā 415 strādājošie. Laika gaitā darbs kļūst ražīgāks. 1986. gadā katru dienu noauž 22,3 t. m auduma, viena šuvēja sašuj 1000 maisu. Izvēršas kustība par vairāku steļļu apkalpošanu. Dažas audējas apkalpo pat 8 stelles. Tādēļ, pastāvot spraigai sociālistiskai sacensībai starp audējām, dažas spēj veikt piecgades uzdevumus ātrāk. Audēja Maina Asarīte 10. piecgades uzdevumu 1980. gadā izpildīja 1979. gadā 1. februārī, strādā 11. piecgadē uz 1983. gada 1. oktobra rēķina. Pirmrindnieku skaitā vienmēr ir Monika Praula, Ausma Zaķe.

Uzlabojās strādājošo darba apstākļi. Fabrikā iekārtots un atvērts medicīnas punkts. Iekārtota ēdnīca, kur varēja strādnieki paēst arī vakara maiņā.

Arodbiedrības rīcībā mazbērnu novietne, kur uzņem bērnus no 1 līdz 3 gadu vecumam. Noteikts vietu skaits katru gadu strādnieku bērnu ievietošanai bērnu dārzā.

Ražošanai paplašinoties, sāka trūkt darba spēks. No dažādām vietām Valmieras rajonā, no Latgales puses, pat no Krievijas šurp brauc meitenes un stājas darbā fabrikā. Arī speciālisti ir iebraucēji un atsūtīti no dažādām vieglās rūpniecības skolām. Trūkst dzīvojamā platība. Dzīvokļus piemēro kopmītnei. Kopmītnes atrodas gan Oktobra ielā 13, gan Z. Ābolņiņas ielā fabrikas celtajās dzīvojamās mājās Nr. 3, 5, 7. Tiek risināts jautājums par kopmītnes celtniecību. 1969. gadā sāk būvēt kopmītnes ēku Komjaunatnes bulvārī Nr. 9. Tur ir labiekārtota kopmītne ar dežurantu, telefonu. Iekārtota atpūtas istaba ar televizoru, galda spēlēm. Pēc fabrikas likvidēšanas tajā dzīvo „bomži”. Īri nemaksā, siltuma radiatoru noņēmti, izsistas durvis un logi, viss nefīrs. Izremontē un iekārto kopmītņi bijušā „invalidu mājā”, kas gan atrodas pāris kilometru attālumā no pilsētas. Visas apdzīvotas.

No 1963. līdz 1965. gadam uzceļ 2 dzīvojamās mājas ar 54 dzīvokļiem, 1984. gadā vēl vienu – kopīgi ar MRS ar 30 dzīvokļiem. Tos saņem tie strādnieki, kas labi strādā, kam ir ģimene un dzīvo sliktos sadzīves apstākļos. Daudzi atbrauca no laukiem, atrada dzīvokli privātajā mājā sliktos apstākļos un pēc tam „cīnījās” par labāka dzīvokļa piešķiršanu. Dzīvokļa maksa ir maza, simboliska. Kurināmo gādā uzņēmums, tādēļ daudzi vēlas dzīvot labiekārtotos dzīvokļos. „Cīņiņš” spēcīgs.

Katru gadu palielinās darba algas. Strādnieki brauc ārstēties uz sanatorijām, atpūtas namiem uz Jūrmalu un citām republikām. Par ceļa zīmēm krietnu daļu samaksā arodbiedrība, daudreiz nemaz nav jāpiemaksā. Tiek piešķirta vieglā automašīna un autobuss. Atvaļinājumu laikā tiek rīkotas ekskursijas pat uz ilgāku laiku. Apceļotas kaimiņu republikas, nokļūts pat līdz Gruzijai.

Gadsimta astoņdesmitajos gados bija grūtības pārtikas produktu iegādē. Tad fabrikas autobuss ar strādniekiem ik piektdienu brauca uz Igaunijas PSR pēc produktiem – tur gaļu un desas varēja vienmēr iegādāties. Administrācija un arodbiedrības vietējā komiteja gādāja, lai produktus saņemtu arī turpat rūpnīcā.

Fabrikā pastāvēja deju kolektīvs. Vadītāju algoja arodbiedrības vietējā komiteja, gādāja tērpus, vadāja dalībniekus uz koncertiem, rīkoja koncertus uz vietas pilsētā. Sešdesmitajos gados fabrikā pastāvēja ūdens moto komanda, kas guva panākumus pat republikas mērogā. Kļuva par „B” klases čempioniem. Pilsētas futbola laukumā bieži notika spēles ar fabrikas futbola komandām. Spēlēja gan seniori, gan juniori. Brauca uz sacensībām citur.

Fabrikas rīcībā tika nodots pilsētas sporta laukums. Nebija tur skrejceļu, bet laukums futbola spēlei. Apkārt laukumam bija vienkārši soli skatītājiem. Futbola spēles parasti notika svētdienās un skatītāji netrūka. Apkārt laukumam bija stādītas eglītes, kas laika gaitā nebija apgrieztas, bet izaugušas krietni garas. Bija arī pa lapu kokam. Eglītes nozāgēja, sākoties laukuma apbūvei.

Vecais fabrikas nosaukums pastāvēja līdz 1970. gadam, kad fabriku pievienoja Jelgavai un tā kļuva par Jelgavas ražošanas apvienības „Latvijas lini” 1. filiāli.

Pienāk „Atmodas” laiks. Ir 1995. gads. Pamazām sarūk ražošana. Nevar realizēt gatavo produkciju, tās ražošana ir dārga. Notiek dažādi „barterdarījumi”. Lauksaimniecība saņem no ārzemēm sūtītos lētos „džutas” maisus. Pirkjspēja zūd. Pamazām samazina aušanu, pēdējās paliek maisu šuvējas.

Taču pienāk diena, kad pēdējo reizi strādnieces aiziet uz darbu. Vakarā apklust stēļu un šujmašīnu troksnis. Beidz kūpēt fabrikas dūmenis. Vairs neredzēsim virs pilsētas melnos dūmu mākoņus. Vairs neskan strādnieku soļi pilsētas ielās, steigoties uz darbu. Pārstāj pukstēt 138 gadus vecās tekstilfabrikas „sirds”. Beidz drebēt fabrikas korpusi. Šoreiz uz mūžu.

Daļa no strādniekiem aizbrauc no pilsētas, daļa gaida ogu un sēņu laiku, lai pelnītu iztiku. Vecākais gada gājums steigz kārtot pensijas jautājumus, jo audējām maksā pensiju no 50 gadu vecuma.

Fabrika tiek privatizēta, bet nesekmīgi.

Desmit gadus pēc fabrikas apstāšanās ir dīkstāve. Ilgāku laiku pat sardze vēl sēž caurlaides telpās. Tad – laika zobs un cilvēku alkatība pēc mantas to izposta. 2005. gadā nogāž fabrikas dūmeni, kas bija kā simbols pilsētā vairāk kā 100 gadus. Korpusiem izlauztas sienas, izsisti logi. Viss aizaudzis latvāņiem un nezālēm.

Garāžas ēku, kas atrodas pāri Salacai, nopērk SIA „Ilekss”, kur iekārto auto servisu. Noliktavas telpas tukšas.

KOMJAUNATNES BULVĀRIS

Komjaunatne – jaunatnes organizācija.

Šī ir skaistākā iela pilsētā. Vasaras karstajās dienās tā dod paēnu, jūlijā smaržo liepas, pavasarī kļavas, bet rudenī acis priecē lapu krāšņums – dzeltenas, sarkanas zaļas. Koki vareni. Daudz pavasaru un rudenju aizritējis no laika, kad muižas barons tos licis iestādīt, veidojot ceļu Rīgas virzienā. Dažs no šiem milžiem cietis vētrā, dažs vecuma dēļ zaudējis stumbru, bet dažus nozāģēja cilvēki, baidīdamies par drošību. Iela samērā šaura. Abās pusēs novadgrāvji. Gadsimta vidū neasfaltēta, ar grants segumu. Tikai 20. gs. septiņdesmitajos gados tā ieguva asfaltu. Šī iela ir pirmā, kur 1980. gada 30. decembrī iedegās pirmās dienas gaismas spuldzes, kur ar kabeļiem bez gaisa vadiem iekārtoja apgaismošanu.

Parka iela – tā šo ielu sauca pirms un pēc „Atmodas” – zaļa, skaista iela. Tomēr kāds partijas funkcionārs, uzskatīdams, ka pilsētā vajadzīgi partejiski ielu nosaukumi, pastāvēja, ka šī iela nosaukama par Komjaunatnes bulvāri, jo pa šo ielu visvairāk iet jaunieši.

Neviens „sīkais,, nepaiet garām ielas sākumā uz laukuma iekārtotajam rotaļu karuselim. Nākot uz centra pusi, „sīkie” klaigāja: ”Mammu, aizved mani uz karuseli!” Tā bija bērnu iecienīta rotaļu vieta. Bija arī slidkalniņš, bet to ātri salauza. Laukuma malās ceriņu stādījumi, puķu dobe. Tā

pastāvēja līdz „Atmodai”, kad privātu uzņēmējs vēlējās uz laukuma uzbūvēt kafejnīcu un karuseli nojauca. Kafejnīcu izbūvēja mucas veidā. Tomēr tā ilgi nepastāvēja. Nocirta ceriņus, izjauca puķu dobi. Laukums stāv tukšs.

BĒRNU DĀRZS

Pāri ielai, rociņās saķērušies, aiziet bērni. Uz bērnu dārzu. Noorganizēts piecdesmitajos gados, nacionalizētajā mājā. Māja veca, bet skaista, mājīga. Grupiņā 25 bērni, uzturas dārzā visu diennakti, visu nedēļu. Vēlāk palielināja grupu skaitu, tad uzņēma 50 bērnus. Lielākās grupas bērnus novietoja Pionieru ielas mājā. Dārziņā strādāja audzinātājas ar speciālo pedagoģisko izglītību. Strādāja ilgi. Biruta Blumberga, Agrita Kaužēna, Ieva Šulte – mīlēja bērnus, mācīja viņus. Pēc izglītības iestādes beigšanas bērnu dārzā 1969.gadā sāka strādāt smaidoša meitene – Skaidrīte Beriņa. Pati jauna, bet labi sapratās ar bērniem. Ir īstajā darba vietā. Pagājuši jau 40 gadi, bet Skaidrīte audzina jau trešo paaudzi. Tikpat gadu darbā ir Ilgai Taubei. Viņām darbs ir dzīves aicinājums. Bērni kļuvuši nepaklausīgāki, drošāki. Grupiņās agrāk bija 28 – 29 bērni, tagad – 21 bērns.

Bērnu rīcībā pāri ielai plašs laukums ar skaistiem, baltiem bērziem. Tajā 1960. gadā uzbūvēja nojumus, kur bērniem tverties lietus laikā. Tur notika arī nodarbības, spēles, rotaļas.

Katru dienu pavāre gatavoja bērniem garšīgu azaidu. Lai papildinātu ēdienu karti, pavāre un auklītes ievāca ogas, ābolus, ražu no dārza un sagatavoja ziemai. Pietika visai ziemai ievārījumi un kompoti, bija pašaudzētās saknes.

Enerģiska un darbīga bija vadītāja Milda Rugāja. Rosināja būt aktīvam un dzīves priecīgam visam kolektīvam un mācīja arī bērniem kopā darboties. Visos svētkos bija bērnu priekšnesumi. Bērni dziedāja, dejoja, spēlēja ludziņas un uzvedumus. Sevišķi skaisti bija Jaungada sarīkojumi. Katru gadu notika svinīgi izlaiduma svētki. Bērnu dārza beigušajam izsniedza apliecības ar ierakstu, par ko katrs vēlas dzīvē kļūt. Šis ieraksts dzīvē saskan ļoti maz.

Nereti bērni bija tie, kas ar māksliniecisko vārdu sveica jubilārus dzīves jubilejās.

1985. gadā, atceroties Lielā Tēvijas kara 40. gada dienu, Tēvijas kara dalībnieki kopā ar bērnu dārza bērniem savā laukumā iestādīja 40 piemiņas kokus – liepiņas. Gadu gaitā daži kociņi izzuduši, bet vairums vēl zaļo. Bērni, kuri stādīja kociņus, izauguši, bet Tēvijas kara dalībnieki aizgājuši viņsaulē. Arī uzraksts par piemiņas birzi nozudis. Tikai fotogrāfijas liecina par notikušo.

Toties tur tagad ir „dinozauru” parka uzraksts ar laika zoba bojātiem kokgriezumiem un patīkamam atpūtas vietu „pudeles” brāļiem.

2003.gada 1. maijā atklāja jaunā bērnu dārza telpas. Jaunajā slimnīcas mājā otrajā pusē. Telpas gaišas, siltas, jo siltumu saņem kopīgi ar slimnīcu. Iekārtots skaists rotaļu laukums ar

saulītēm un puķītēm. Laukumam apkārt žogs. Slimnieki ar skaudību noraugās pa logu uz draisko un dzīves priecīgo bērniību.

„GAISMAS VĪRI”

Liels ceļa rādītājs ielas labajā pusē vēsta: ZET Mazsalacas iecirkņa montiera punkts. Izvietojies negatavā bijušajā privātā mājā, izbūvējot to līdz galam. Glīti iekārtotas kantora telpas un dienesta dzīvokļi. Kantorī tiek veikti norēķini par patērēto elektrisko enerģiju, slēgti līgumi ar elektrības izmantotājiem. Vienmēr smaidīgs un laipns pretī sēž Oskars Oļļa.

Darbnīcā brīžiem skan zāģu troksnis, klauz āmuri. Pa pagalmu braukā automašīnas un traktori. ZET vīri veic elektrisko līniju kapitālo un tekošo remontu, būvē elektrolīnijas gan kolhozos, gan individuāliem abonentiem. Neglīto koka stieņu vietā pilsētā izbūvēja vairākus transformatoru punktus. 1963. gadā pilsētā iekārtoja no jauna 50 ielu apgaismošanas punktus.

Katru gadu pieauga elektriskās enerģijas patērētāju skaits. Pieauga arī darāmo darbu mehanizācija un automatizācija. Pirmajos pēckara gados ielu elektrisko apgaismošanu ieslēdza un izslēdza montieris ar rokas slēdzi darbnīcā. No rīta un vakarā viņam to vajadzēja darīt personīgi. Šis darbs tika automatizēts.

Laika gaitā veicamie uzdevumi samazinājās, jo viss tika koncentrēts Valmierā un Rūjienā. Vēlāk pēc „Atmodas” visi darbi pārkārtoti, iecirknis likvidēts. Palikusi tikai 1 garāža un 1 traktors. Izbalējis un bojāts uzraksts ielas malā uz iecirkni. Pa retam laukumā ieved vecos, noņemtus elektrības stabus, dažu drāšu riteni. Bijušie elektriķi, tagad pensionāri, gatavo sev malku. Viss klusu. Tikai bijušais elektriķis Guntis Vītols nereti staigā ar slotu un apkopj teritoriju.

PIE ĀRSTA

Pa ielu aizbrauc ātrās palīdzības mašīna. Piestāj pie slimnīcas Komjaunatnes bulvārī Nr. 14. Uz nestuvēm ienes cilvēku. Tātad nelaime. Vajadzīga mediķu palīdzība.

Bet pirms pusgadsimta bija citādāk.

Kopš 1948. gada pilsētai sava slimnīca Brīvības bulvārī Nr. 4. Neliela, neērta, tomēr sava. Strādā vairāki ārsti, ir visas nodaļas, arī dzemdību un ķirurģijas. Gultu vietu skaits – 20. 1960. gadā slimnīcu paplašina līdz 25 vietām. Ārstu amatu skaits – 9,5vienības. Slimnīcā strādā ap 70 medicīnas un apkalpojošie darbinieki. Pēc dažiem gadiem, kad uzbūvēja Valmierā jauno slimnīcu, likvidēja dzemdību un ķirurģisko nodaļu. Tautas atmiņā vien palika iecienītā ginekoloģe Dzidra Mežgale.

Pilsētas ambulance iekārtota Ļeņina ielā Nr. 15, arī bijušajā privātmājā. Lai gan divstāvu, tomēr telpas šauras, nepiemērotas. Slimnieki varēja pieteikt rindu pie jebkura no ārstiem, ierasties

noteiktā laikā. Ārsti strādāja pēc specialitātes. Bija terapeiti, pediatrs, ginekoloģe, ķirurgs. Ārsti strādāja katru dienu. Vienu periodu arī bija dežūrārsts, bet apmeklētāji sestdienās nebija. Jāmaksā nebija ne pie ārsta, ne slimnīcā pavadītais laiks. Tāpēc dažu labu dienu slimnīcā uzkavēties ilgāk patika pilsētas „bomžiem”.

Ārsts izrakstīja recepti, nosūtīja slimnieku uz analīzēm, ko varēja turpat ambulancē izdarīt. Dažreiz arī zāles varēja iegādāties turpat uz vietas ambulances aptiekā.

Reizi mēnesī no Valmieras ieradās uz pieņemšanu speciālisti – nervu, acu ārsti, ķirurgs un citi.

Ir 2000. gada Līgo diena. Uz bijušā sporta laukuma, pārveidojot plašā bērnu dārza projektu, paceļas varena „pils” – Mazsalacas jaunā slimnīca, bet ēkas otrā pusē būs bērnu dārzs.

23. jūnijā durvis ver jaunā slimnīca. Mastā vijas Latvijas un Vācijas valsts karogi. Pie slimnīcas pulcējas ļaužu pulks.

Pulcējas goda viesi. Viņu vidū viesi no Vācijas – uzņēmējs Bruno Kleine un sieva Hildegarde, kas pēc pirmās iepazīšanās Mazsalacā 1997. gadā nolēma palīdzēt pilsētai jaunas slimnīcas celšanā. Viņu ieguldījums – 660.000 deičmarkas ir vārdos nenovērtējums ziedojums ne tikai Mazsalacai, bet visai Latvijas valstij.

Delegācijas sastāvā arī Gīterslo rajona landrāts Svens Georgs Adenauers, gan zinātnes un izglītības ministrs, gan Ursula Bolte un Francis Balke – bijušie Gīterslo rajona landrāti, kuru darbības laikā sākās un mērķtiecīgi tika turpināts atbalsts Valmieras rajonam un Mazsalacas slimnīcai.

Slimnīcā ir 30 gultas. Pie katras vai divām gaišām istabām, kurās ārstēsies divi, trīs cilvēki, ir sanitārais mezgls, duša. Ir atsevišķa atpūtas telpa, moderna virtuve, ēdamzāle, kabineti ārstiem, procedūrām, atpūtas telpa personālam. Ir saimniecības ēka, garāžas.

Slimnieki, pārgulējuši nakti, jautā: „Sapnis vai īstenība?”

Par uzturēšanos slimnīcā ir jāmaksā. Bieži vien arī pašiem slimniekiem jāpērk zāles.

Pēc pāris gadiem, kā tas notika citos novados, valdība gribēja likvidēt šo slimnīcu. Taču, pateicoties vietējo vadošo darbinieku un iedzīvotāju aktivitātēm, tā turpina pastāvēt kā paliatīvās aprūpes slimnīca, pastāvot kā Valmieras slimnīcas filiāle. Slimnīcā uzturas slimie un vecie cilvēki, kam nav apgādnieki, vai kas ir neārstējami.

Šajā namā izvietota arī pilsētas ambulance. Strādā 4 – 5 ģimenes ārsti. Katrs iedzīvotājs izvēlēties savu ģimenes ārstu pēc savas patikas. Pēc specialitātes ārsti vairs nestrādāja. Lai nokļūtu pie ārsta, jāmaksā pacienta nodeva. Pie ģimenes ārsta mazāk, pie speciālista krietni vairāk.

Kopš 1981. gada par ārstu, vēlāk galveno, strādā Edgars Grandāns. Iedzīvotāji viņu raksturo kā īstu ģimenes ārstu – atsaucīgu, izpalīdzīgu. Jaunā slimnīca ir viņa izlolota un realizēta.

Iejūtīgi un gudri ir ārsti Pārsla un Māris Radziņi. Pārsla visu mūžu – 35 gadus – nostrādājusi pirmajā un vienīgajā darba vietā. Mazsalaciete. Ārstu ģimene. Aizgājusi pensijā 2005. gadā. Ilgus gadus strādā arī Maija Daine. Atnākusi uz Mazsalacu kā jauna meitene pēc institūta beigšanas, kļuvusi par vecmāmiņu.

Atzinīgi vārdi jāsaka par vidējo medicīnas personālu. Iedzīvotāji pateicīgi atsaucīgajai medmāsai, kas veica ambulancē profilaktisko un procedūru darbu līdz 75 gadu vecumam, visu mūžu veltot iedzīvotājiem, līdz rokas sāka drebēt.

Pa ielu uz darbu iet medmāsa Janīna Vera Meistere. Pa ierasto ceļu iet jau 48 gadus. Pazīst visus bērnus jau vairākās paaudzēs Strādājusi par „bērnu” māsiņu pie ārstes pediatres Mirdzas Rūmītes un Ritas Mednes.

Ir vairākas „ātrās palīdzības” mašīnas, kas nemitīgi palīdz slimniekiem, gan aizvedot slimniekus uz Valmieru, gan kopā ar feldšeri ierodoties mājās pie slimnieka. Par to, protams, jāmaksā.

Pie ieejas slimnīcā zied rozā rozēs. Katru vasaru. Kuplāki kļūst apstādījumu krāšņumu augi apkārt slimnīcas laukumam. Slimnieki iznāk pasēdēt lapenē, kur katros Ziemassvētkos mirdz krāšņa svētku eglīte.

2000. gadā B. Kleinem un sievai Hildegardei pilsētas dome piešķīra Mazsalacas Goda pilsoņa titulu. Pēc pāris gadiem Kleine aiziet mūžībā. Blakus skaistajai rožu dobei pie ieejas slimnīcā viņa piemiņai 2004. gada 1. maijā atklāja skulptūru – izkaltu granītā pusplaukuša rozēs zieda veidā, kur iekalti vārdi „Mēs pasaulē dzīvojam tāpēc, lai cits citam palīdzētu”.

Tēlnieks Andris Vārpa.

PĀRI IELAI TILTS

Tas ir tilts Komjaunatnes bulvārī pāri dzelzceļa sliedēm. Radās reizē ar dzelzceļa izbūvi 1937. gadā. Koka virsējais klajs ātri nolietojās. Bija grūtības tā atjaunošanā. Arī metāla konstrukcijas nolietojušās, laika zoba bojātas. Cauri tiltam vienu nakti izbrauca vilciens ar neatbilstošu kravas augstumu un sabojāja pamata siju. Kopš tā laika ir smaguma ierobežojumi pāri tiltam.

Apmēram 100 metrus pa kreisi ir Salacas tilts ar dzelzceļa sliedēm. Aiz tilta beidzas pilsētas administratīvā teritorija.

Tiltu uzcēla 1937. gadā un tas kalpoja līdz 1944. gadam, kad vācieši atkāpjoties tiltu un dzelzceļu uzspridzināja. Un 33 gadus Salacā gulēja milzīgi betona bluķi, tērauda stieples un cita draža. Un tikai 1975. gadā sākās tilta atjaunošanas darbi. Tos veica republikas speciālā tilta būvniecības pārvalde.

VILCIENS NĀK UNAIZIET

1977. gada 22. maijs. Saulaina, pavasarīga svētdienas pēcpusdiena. Ļaudis dodas pāri tirgus laukumam, nāk pa ceļu no vidusskolas puses, no laukiem. Brauc vieglās automašīnas. Rokās ziedi. Tūlīt pienāks vilciens no Rīgas pēc dzelzceļa atjaunošanas.

Ilgi šis brīdis tika gaidīts – 33 gadi – kopš 1944. gada, kad vāciešu karaspēks atkāpjoties saspridzināja dzelzceļa sliedes, nodedzināja staciju un uzspridzināja lielo Salacas tiltu. Beidzot dzelzceļa līnija Rīga – Rūjiena atjaunota!

Pie stacijas sapulcējušies krietns pūlis ļaužu. Varbūt ne mazāk kā 1937. gada 9. oktobrī, kad dzelzceļu atklāja pirmo reizi. Daudzi atbraukuši no Rūjienas, lai ar pirmo vilcienu aizbrauktu atpakaļ. Daži aizbraukuši uz Aloju un atgriežas ar vilcienu.

Nāk! Appuškota lokomotīve, vagoni. Ziedi lokomotīves vadītājiem, pavadoņiem, sveic stacijas priekšnieci Lidiju Sabuli. Daļa izkāpuši, daļa iekāpuši, vilciens nosvilpj un dodas tālāk. Bet – neliela paaugstinājuma kārts norauj apsveikuma lozungu, kas bija izlikts pāri dzelzceļam. Vai tā nebija slikta zīme?

Vilciens no Rūjienas, vēlāk no Ipiķiem, atiet uz Rīgu no rīta, vakarā atpakaļ. Braukšana vienā virzienā apmēram 3 stundas. Biļetes maksa neliela. Vēlākos gados maršruti tika palielināti – arī vakarā uz Rīgu.

1981. gada 18. jūlijā vilciens brauc pirmo reizi līdz Igaunijas PSR pilsētai Moizekilai. Vēl pēc dažiem gadiem – līdz Pērnavai un pat līdz Tallinai.

Ērta tajos gados bija satiksme ar galvaspilsētu un Igauniju. Bet tas neturpinājās ilgi. Pienāca 1996. gada rudens. Tumšā rudens rītā vilciens aizgāja uz Rīgu, bet neatgriezās. Vilciena kustība tika likvidēta. Tikai nepilni 20 gadi!

Pamazām dzelzceļa sliedes nojauca, nozāgēja elektriskās līnijas balstus. Sliedes un balstus pārdeva, aizveda. Sliežu vieta aizaug krūmiem. Vienīgi Salacas tilts palika kājāmgājējiem.

Vai gan apsveikuma plakāta noraušana atklāšanas dienā nebija ļauna zīme?

TEĻU FERMA PILSĒTĀ

Tūlīt aiz tilta labajā pusē pagalmā staigā teļi. Jā! Pilsētas teritorijā. Šī teritorija – vecās muižas komplekss līdz 1960. gadam atradās lauku teritorijā. Tikai pēc tam to pievienoja pilsētas teritorijai. Šeit vecajā muižas kompleksa „Aizupes” kūtīs atrodas kolhozam „Mazsalaca” piederošā teļu ferma. Pēc tam, kad kolhozs uzbūvēja jaunas fermas, šo likvidēja ap astoņdesmitajiem gadiem.

Palikuši tikai latvāņi, kas vasarā izaug kupli jo kupli. Ēkām bojājas jumta segums, kas pamazām iebrūk.

Pagātnes atliekas iet bojā.

VIDUSSKOLAS PARKĀ

Satikšanās. Pirmais randiņš. Kur vēl skaistāk, klusāk un romantiskāk kā vidusskolas parkā. Ir jūlijs. Zied liepas Medaina smarža visapkārt.

Staigājam pa 10 ha lielo parku. Pie kokiem piestiprinātas plāksnītes ar koku nosaukumiem. Atrodama Sibīrijas ciedra, balzāma baltegle, Veimuta priede. Aug pat korķa koks un valrieksti. Salacas mala aizaugusi alkšņiem. Paiet vairāki gadi, kamēr to sakopj. Vietā, kura izmantojama kā skatuve, notiek teātra izrādes, koncerti. Parkā notiek bērnu svētki. Sestdienas vakaros ir zaļumballes. Parks apgaismots. Darbojas bufete. Omulīgi un romantiski.

Skolas parks izved Salacas krastā. Priekšā pārkaru tiltiņš šķērso upi. To izbūvēja Mazsalacas MRS sešdesmitajos gados. Pirms tam pār upi bija vienkāršas laipas.

Nedaudz tālāk aiz parka dzīvojamā māja ar vairākiem dzīvokļiem. Bet pēc kara vēl šeit bija un darbojās Mazsalacas spirta dedzinātava. Zem ēkas ir lieli pagrabi iesala audzēšanai. Spirta dedzinātavu likvidēja četrdesmito gadu beigās. Ēkas nodeva pienotavai, kas tās izmantoja noliktavai.

Blakus spirta dedzinātavai liels zāļu laukums. Skola dažreiz to izmanto sporta vajadzībām, bet kultūras nams sarīkojis lieliskas zaļumballes.

Kalnā uzbūvēja dzīvojamo māju skolotājiem.

Pāri Salacai Skaņkalnes ciema teritorijā Lībiešu pilskalnā Mazsalacas MRS uzcēla lielu brīvdabas estrādi. To izmantoja arī pilsētas kultūras nams, organizējot pasākumus.

Aiz vidusskolas parka arī beidzas pilsētas administratīvā teritorija. Sākas pilsētas lauku teritorija ar 500 ha lielo Skaņā kalna parku.

BALTA ĀBELE ZIED

Zied. Baltiem un sārziem ziediem zied, un rudenī sārtojas sārtaidži. Gan pie Aurupītes aiz skolas, gan aiz bijušās dzelzceļa līnijas. Bija laiks – ap sešdesmito gadu vidus – kad tika dibinātas dārzkopības biedrības un iedalīti nelieli gabaliņi (ap 500 – 800 kv. m) augļu dārzu ierīkošanai. Katra ģimene, ja vēlējās, ieguva izmantošanai šādu gabaliņu augļu dārzam. 1963. gadā iemērīja zemi tekstilfabrikas dārzkopības sabiedrībai pie dzelzceļa līnijas.

Pēc dažiem gadiem jau sāka zaļot pirmie stādījumi. Pavasarī dārziņos ziedēja tulpes un ķirši. Vēlāk peonijas un rudenī dālijas.

Pēc pāris gadiem sāka būvēt dārza mājiņas – katrs to būvēja pēc savas gaumes un patikas. Mājiņās bija telpa darba rīku novietošanai, neliela virtuvīte un istaba. Nokrāsotas dažādās krāsās, dažādiem jumta segumiem, tās rotāja „kolektīvos” dārzus.

Septiņdesmitajos gados „kolektīviem dārziem” zemi pāris hektāru platībā piešķīra aiz Aurupītes skolas – novadgrāvja krastā. Tur vairums zemes gabaliņi tika iedalīti medicīnas darbiniekiem. Arī tur ar laiku radās dārza mājiņas.

Dāržos izauga gan ogas, gan āboli un burkāni. Par zemi jāmaksā nebija. Cits zemi apstrādāja pats, citā dārza gabaliņā pavasarī pukšķēja traktors. Katram dārzā bija plēves būda tomātiem. Tad vēl nezaga un nepostīja. Tas sākās vēlāk – ap gadsimta beigām.

Rudenī dārziņu īpašnieki stiepa spaiņus un grozus ar ogām, ar āboliem. Cits uz māju, cits uz patērētāju biedrības sagādi un pārdeva patērētāju biedrībai. Pietika kompoti un ievārījumi visai ziemei.

Laika gaitā dažs dārziņa īpašnieks iestādīja tikai ābeles, pārējo dārza daļu aizaudzējot, Dažs slinkuma dēļ savu dārzu neapkopa. Pienākot „Atmodas” laikam, iedzīvotāju sastāvs mainījās. Daudz dārziņu īpašnieki atstāja pilsētu. Dārziņi palika neapkopti. Tie aizauga, pamazām pārvērtās aizaugušās platībās.

Tikai aizlauztās ābeles pavasaros vēl ziedēja baltiem un sārziem ziediem.

ZEMNIEKI TURAS PIE ZEMES

Kilometrus pusotrus no pilsētas centra pa Ļeņina ielu uz Igaunijas pusi un pa KR. Boča ielu uz Rūjienas pusi ir pilsētas lauku teritorijas kolektīvo saimniecību kantori: „Kaļiņina v. nosauktais” un „Jaunais ceļš”, kuri savas pastāvēšanas gados kļuva miljonāri.

Bet pirms 50 gadiem viss bija savādāk.

Bija 1948. gada 3. marts. Kaut gan nāca uz pavasara pusi, īsā diena jau sāka krēsnot. Sniegs bija nokusis. Pa ceļu no „Ungurmuižas” uz „Ķeizariem” iet gājēji. No „Rijām” iznāk un pa dārza malas taciņu uz ceļu soļo divi gājēji – Gaida un Arvēds Pārupi. No „Tīrumniekiem” iznāk saimnieks Hincenbergs, no „Birzniekiem” – Puķīšu Pēteris ar savu jaunāko 20 gadīgo meitu Margu. No „Ērgļiem” pāri tīrumiem brien Eklonu Zelma. Nāk arī no „Pumpurjiem”, „Stūriem”, „Šķobām”. Ir dienas novakare.

„Ķeizarmāju” lielā goda istaba uzposta. Priekšā nolikts galds, apklāts ar baltu galdautu. Rindās salikti krēsli un soli, salasīti no visas mājas. Istabā izkurināta krāsns, ir silti un patīkami.

Te notiks vēsturē nebijis notikums – pirmā kolhoza dibināšanas sapulce Valmieras apriņķī. Sapulcējušies visu apkārtējo zemnieku saimniecību saimnieki. Piebrauc vieglā automašīna – „bobiks”. Ierodas Valmieras apriņķa izpildu komitejas un lauksaimniecības nodaļas pārstāvji. No izpildkomitejas ieradies priekšsēdētāja vietnieks V. Žuravskis, lauksaimniecības nodaļas vadītājs K. Martinsons, galvenā agronome E. Kalniņa.

Pārrunas un debates ilgst visu vakaru. Tiek apsvērtas un analizētas kolhoza priekšrocības, visas labās un sliktās puses. Strīds nekāds neizvēršas. Visi 20 sanākušie vienbalsīgi nolemj

nodibināt kolhozu un nosaukt „Jaunais ceļš”. Ievēl priekšsēdētāju – „Tīrumnieku” mājas saimnieku Jāni Hincenbergu. – prasmīgu saimnieku un iejūtīgu cilvēku. Par priekšsēdētāja vietnieku ievēl Antonu Pelēkzīrni. Pieņem arī citas amatpersonas. Kopējā zemes platība, ko apvienoja, bija 354 ha.

Tuvojas pavasaris. Ir jārikojas. Jādomā par sēju, mājlopu un inventāra apvienošanu.

Daudz asaru izliets no šī brīža. Nebija jau viegli Eklonu Zelmai izvest no kūts iemīļoto brūnīti, izvest un atstāt svešā kūtī pie svešiem kopējiem. Un vai tad viegli bija „Ķeizaru” saimniekam Šmitam vest uz kolhoza kopējo noliktavu pēdējā pirmskara gadā iegādāto sējmašīnu? Bija jāaizved arī rūpīgi glabātā sēkla, ko iesēs kaimiņu tīrumā. Un vairākus gadus audzētais jaunais kumeļš, kas vēl nebija iemācīts braukt, bija jāved uz kopējo zirgu stalli. Faktiski lauksaimniecības mašīnu gandrīz nebija, bet kopā saveda zirgus, arkļus, ecēšas, ratus, ragavas un zirgu aizjūgus. Apvienoja slaucamās govīs un, galvenais – visa zeme tika apvienota kopējā īpašumā. Saimniecībai palika lietošanā tikai 0,6 ha pēc tam, kad kolhoza brigadieris to tika iemērījis. Tas ļoti sāpēja tiem saimniekiem, kam zemes iegādē nebija viegls ceļš.

Nākošajās sapulcēs tika pieņemti Statūti, izstrādāts un pieņemts ražošanas plāns. Noteikts saimniecībā atļauto lopu skaits, kolhozu vadošo darbinieku pienākumi un ražošanas organizācija. Atļāva turēt tikai vienu govī un jaunlopu, kā arī sīklopus.

1. kolhozā „Jaunais ceļš” ienākumi 1948. gadā bija paredzēti 56.686 rubļi.

Galvenais pasākums pēc kolhoznieku dzīvā un nedzīvā inventāra apvienošanas bija laikā un labā kvalitātē veikt pavasara sēju. Ar šo darbu kolhozs tika sekmīgi galā. Graudaugu sēju pabeidzis 12. maijā. Labākos rezultātus uzrādījis E. Goldes vadītais posms. Arī ar ražas novākšanu saimniecība tika sekmīgi galā.

Tehniku zemes strādāšanai iedalīja mašīnu-traktoru stacijas, kas pastāvēja katrā zonā. Tā bija apgādāta ar nepieciešamo lauksaimniecības tehniku, kaut arī ne visai jaunām mašīnu markām.

Mazsalacā MTS bija iekārtojies bijušajā mācītāja mājā pie baznīcas. Strādāja dažādi speciālisti – agronomi, zootehniķi, ekonomisti. Bija pat savs zonas partijas komitejas sekretārs. Darbojās laikraksta redakcija, kas izdeva zonas laikrakstu. 1957. gadā MTS tika reorganizēta. Tehniku pārdeva kolhoziem, bet smagā tehnika palika RTS - remontu tehniskajām stacijām. Tehnikas iegāde bija liels solis uz priekšu kolhozu ekonomiskā nostiprināšanā.

Radās uzticība kolhozam. Stājās jauni biedri. Gada beigās izveidoja vēl 2 laukkopības brigādes.

Pēc pirmā gada pārskata saimniecības darbība tika atzīta par apmierinošu.

Pienāca 1949. gada pavasaris. 25. martā notiek turīgo saimnieku un citu turīgāko cilvēku izsūtīšana. no dzīves vietām uz Sibīriju.

Bija vēl diezgan dziļš sniegš. Diena pelēka, apmākusies. Izsūtāmos paņēma naktī. Saveda kopā pagasta mājās, pēc tam ar mašīnām uz Valmieras staciju. Drausmīga nakts un diena.

Pēc izsūtīšanas kolektīvizācija noritēja straujāk. Masveidā saimnieki nāca ar lūgumiem uzņemt kolhozā. Kolhozā „Jaunais ceļš” jau 1949.gada 20.aprīlī bija 184 biedri.

Līdzīgi notika arī ar tiem, kuri dzīvoja otrpus Mazsalcai. Tur 1949. gada 6 aprīlī „Melnpēteru” mājās sapulcējās darba zemnieki un nodibināja 2 kolhozus – „Pamats” un „Kaļiņins”.

„Pamats” apvienoja 57 darba zemniekus ar 717,6 ha kopējo zemes platību. Par valdes priekšsēdētāju ievēlēja Jāni Rudiņu, par vietnieku - Kārli Nurmiku.

Otra saimniecība, kurā apvienojās 55 darba zemnieki ar 844,5 ha zemes platību, tika nosaukta Kaļiņina vārdā. Par valdes priekšsēdētāju ievēlēja Jāni Lakstīgalu. Pamatojoties uz PSRS Valdības lēmumiem par sīko kolhozu apvienošanu, arī šie kolhozi 1950. gada 17. septembrī apvienojās. Par kopējās saimniecības priekšsēdētāju ievēlēja Pēteri Vāravu, par vietnieku Jāni Rudiņu. Kopsaimniecībai palika nosaukums – Kaļiņina vārdā nosauktais.

Tomēr saimniekošana kolhozu pirmajos gados neveicās. 1949. gada vasara un rudens bija lietaini. Tas radīja papildus grūtības ražas novākšanā. Nebija pieredzes, trūka tehnikas, kliboja organizatoriskais darbs. Kolhozniekiem nebija materiālās ieinteresētības. Ražas bija zemas, lopu produktivitāte maza. Rezultātā darba samaksa par izstrādes dienām niecīga. Tā kolhozā „Kaļiņins” 1952. gadā graudaugu raža no 1 ha bija tikai 9,94 centneru, bet 1953. gadā vēl zemāk – vidēji 6,93 cnt, 1954.gadā – 6,1 cnt. Viszemākā raža bija 1954. gadā – tikai 4,6 cnt. Piena izslaukums no 1 govs vidēji:

1952.g. – 1841 kg;

1953.g. – 2027 kg;

1954.g. – 1531 kg;

1955.g. – 785 kg.

Pietiekoši netika sagatavota lopbarība, pienācīgi neapkopti mājlopi. Tie bija izvietoti daudzās vietās, piemēram, liellopi atradās 14 vietās. Fermās nebija nekādas mehanizācijas un automatizācijas – viss roku darbs. Zems dzīvsvara pieaugums lopiem. Rezultātā 1952. gadā uz 1 izstrādes dienu izmaksāja tikai 1,13 rbļ., 1954. gadā – 1,19 rbļ., 1955. gadā – 1,16 rbļ.. Izsniedza arī graudus: 1952. gadā – 1,33 kg. Algu izmaksāja tikai vienu reizi gadā – pavasarī pēc gada pārskata apstiprināšanas kopsapulcē, kas parasti notika marta mēnesī.

Kopsapulce noteica arī izstrādes dienu minimumu visiem kolhozniekiem. 1952.gadā tas bija vīriešiem 200 dienas, sievietēm – 150. Ne visi to varēja izstrādāt. Vajadzēja attaisnojumu.

Vissmagākais laiks bija 1954./1955. gada ziema.

1954. gada vasara bija ļoti lietaina. Katru dienu lija. Lopbarību sagatavot nevarēja. Bija tikai trešā daļa no vajadzīgā daudzuma. Nebija ne rupjā lopbarība, ne saknes. Ziema iestājās agri. Bija jāliek liellopi kūtīs, bet barība bija maz. Gotiņas paēst nedabūja. Ēda sienu, kas bija melns un sapelējis. Ēda salmus, bet arī tie bija maz un sliktas kvalitātes.

Bet pēc pusgada sākās vistrāģiskākais: govīs, zirgi sāka gulēt un nespēka dēļ nevarēja piecelties. Tos sēja striķos. Sākās izgulējumi. Sāni jēli, izgulēti.. Brr!!! Skats briesmīgs un nožēlojams! Bet likvidēt lopus nevarēja. Skaitu samazināt nedrīkstēja. To nepieļāva augstākstāvošās organizācijas. Sākās masveida lopu krišana. Kāda gan nežēlība pastāvēja! Tādēļ arī piena izslaukums caurmērā no 1 govs 1955 gadā bija tikai 785 kg. Lopu skaits samazinājās. Mazāks kļuva arī cūku un pārējo mājlopu skaits.

Vēl nākošajos gados kolhozi no šīs krīzes nevarēja atkopties Tikai vēl pēc 3 – 4 gadiem sākās kolhozu augšupeja. – 10 .gadus pēc kolhozu dibināšanas.

Lai izpildītu saspringtos plānus lauksaimniecības un lopkopības produktu saražošanā, rajona lauksaimniecības nodaļa stingri reglamentēja sējumu platību un struktūru.

Katru gadu obligāti bija jāpalielina lopu skaits. Stingri no rajona lauksaimniecības nodaļas puses tika noteikti termiņi, kad jāapar zeme, kad jāsej, kaut laika apstākļi to neatļāva. Bija gadi (1952), kad vajadzēja audzēt koksagīzu. No tā ražoja kaučuku, bet audzēšana prasīja ļoti lielu darba spēka ieguldījumu.

Pēc pāris gadiem to vairs nevajadzēja audzēt, bet nāca kukurūzas laiks. Vajadzēja sēt lielās platībās. Pieredzes nebija. Sēšanu sākumā veica ar rokām, izraktā bedrītē, kur iekaisīja minerālmēslus un sēklu. Tas bija mazefektīvs darbs. Arī novākšana radīja sarežģījumus. Stublāju vispirms vajadzēja nocirst un pēc tam pievest pie skābbarības tvertnes sasmalcināšanai. Šie darbi radīja sastrēgumus citu darbu veikšanā.

Jauninājumi bija arī kartupeļu stādīšanā. Tos vajadzēja stādīt kvadrātligzdās. Tas viss prasīja daudz darbaspēka. Nepadarīja citus darbus, arī lopbarību pietiekoši nesagatavoja. Tādēļ arī ziema bija briesmīga. Vēl decembra mēnesī nebija nokulta labība Tā stāvēja uz lauka apsnigusi sniegiem. Kāda gan tur vairs ražība!

Ārpus tiešās ražošanas kolhozniekiem bija jāveic arī citādi darbi. Katram kolhozam bija uzdots veikt noteiktu daudzumu meža materiālu sagatavošanas un izvešanas uzdevumu. Vēl nebija paveikti lauku darbi, kad nācās kolhozniekus iesaistīt meža darbos. Darbi veicās gausi. Ar zirga pajūgu materiālu izvešana bija mazražīga. Pagāja visa ziema.

Tajos smagajos gados darba sekmes balstījās uz zemnieku mīlestību uz zemi, pašai dziedzīgo darbu un ticību nākotnei. Tiesa, bija arī tādi, kas neizturēja šīs grūtības un aizgāja strādāt uz pilsētu – parasti uz tekstilfabriku vai MRS. Visgrūtāk bija ar jauniešiem, kas kolhozā nevēlējās strādāt un ko kolhoza kopsapulce negribēja izlaist no kolhoza.

Kaļiņina v. n. kolhozam pirmajos pastāvēšanas gados neveicās ar priekšsēdētājiem. Tie bieži mainījās. 1952. gadā priekšsēdētājs bija Taube, 1953. un 1954. gadā Sokolovs. No 1955. gada 4 gadus kolhozu vadīja Helēna Lūsīte – izturīga, droša sieva. Bet 1959. gada pavasarī pēc atgriešanās

no Zaļenieku lauksaimniecības skolas par priekšsēdētāju kļuva Arveds Pārups, kas pirms tam bija agronoms. Viņš vadīja kolhozu līdz apvienošanai – 1966. gadam.

Kolhozā „Jaunais ceļš” par kolhoza priekšsēdētāju atsūtīja Kārli Šicu – ilggadīgu partijas biedru. Cilvēks ar zemu izglītību, nekulturāls, netaktisks, izliekas vienmēr visgudrākais. Darbs neveicās. Pēc tam – 1958 gadā – par priekšsēdētāju ievēlēja Jāni Kalniņu, kurš vadīja kolhozu līdz tā apvienošanai – 1966.gadam.

Smagi darba apstākļi bija arī lauku speciālistiem. Transporta nebija. Pārups, būdams kolhoza priekšsēdētājs, braukāja ar savu personīgo motociklu, tāpat agronoms. Brigadierī – ar saviem velosipēdiem. Ne radio telefona, ne mobilo telefonu nebija.

Darba spēka lauku darbu veikšanai nekad nepietika, tāpēc neatņemama sastāvdaļa visu kolhozu pastāvēšanas laiku bija pilsētnieku un skolēnu talkas. Nepieradušajiem pilsētniekiem tas bija grūts darbs. Atceras ilggadīgā bibliotēkas vadītāja Rokpelne: „Atceros savu pirmo darba dienu – bija jādodas talkā uz kolhozu „Jaunais ceļš”. Ejot aiz zirga vilktas pļaujmašīnas, jāsien rudzu kūlīši. Mugura reizēm tā nolūkusi, ka vienīgā karstākā vēlēšanās – kaut tā mašīna saplīstu.”

„Talkās” bija jāiet jebkurā gada laikā – jau pavasarī vajadzēja pārlasīt kartupeļus, jākaplē bietes, jālasa kartupeļi no lauka, jāpārlasa u. c.. Grūts bija darbs pie lopbarības sagatavošanas: gubošana, šķūnī vešana u. c.. Bija jārauj lini ar rokām, jāsien saujas. Darbs talciniekiem mazražīgs.

Vēl 1959. gadā labību kūla ar kuļmašīnu „Imanta”. Bija jāiet talkā. Bija jāsēj kvadrātligzdās kukurūza, kuru, ja izauga, cirta nost ar cirvjiem.

Smags un nepatīkams bija darbs pie akmeņu lasīšanas no tīruma.

Ir 1976. gada rudens. Oktobra beigās. Katru dienu līst lietus. Saulainu dienu visā mēnesī nav. Kolhozos izauguši skaisti kartupeļi. Slapjuma dēļ novākt grūti. Traktors ar pūlēm uzar vagas, jānolasa. Bet visur dubļi. Grozs aplīp ar dubļiem, ar dubļiem zābaki, kājas grūti izvilkst no zemes. Vietām lieks ūdens vagās. Tomēr jāstrādā.

Daždien no rīta darbu uzsāk, bet sākās lietus un jābrauc mājās.

Cukurbiešu un runkuļu kaplēšanā daudz palīdzēja skolēni. Tika organizētas biešu kopšanas brigādes. Valdīja spraiga sacensība starp brigādēm. Rezultāti tika apkopotī un izlikti skolas logā. Čaklākie skolēni sev nopelnīja naudu skolas izdevumiem.

Vēlākos gados bietes kaplēt brauca no Ukrainas „guculienes” pelnīties, jo maksāja labi.

Patīkams bija darbs labā laikā pie kartupeļu lasīšanas aiz traktora. Par šo darbu labi maksāja. Varēja labi nopelnīt.

Pirmajos kolhozu pastāvēšanas gados talciniekiem deva pusdienas. Parasti bija svaiga jēru gaļas zupa ar svaigiem kāpostiem. Vēlākos gados bija jāņem līdzī pusdienmaizītes pašiem, bet par padarīto darbu maksāja pēc pastāvošām normām.

Sešdesmitajos gados aktuāls kļuva jautājums par saimniecību apvienošanu. Zinātniski bija uzskats, ka visražotspējīgākās esot saimniecības ar 3500 līdz 5000 ha zemes.

1966. gada martā notika kolhozu apvienošanas sapulce. Tā notiek kultūras namā. Piedalās partijas rajona komitejas 1. sekretārs Ernests Upmalis. Pēc nedaudz mierīgām debatēm sekoja balsošana. Cits balsoja, cits nebalsoja, bet skaitījās, ka kolhozi „Jaunais ceļš” un Kaļiņina v. n. ir apvienojušies. Apvienoto kolhozu nosauca „Mazsalaca”. Neviens balsis neskaitīja, neviens īsti nezināja, cik ir „par” un cik „pret”. Tajā bija 425 biedri. Kopējā zemes platība 5546 ha, no tiem lauksaimniecībā izmantojamā zeme 3253 ha.

Par kolhoza priekšsēdētāju partijas komiteja ieteica instruktoru Uldi Ābeli – optimistisku, jautru, jaunu cilvēku Jānobalso vien bija. Sieva Hilda, būdama medicīnas māsa, sāka strādāt kolhozā par ekonomisti, beidzot kļuva par galveno noteicēju, kas nepatika kolhozniekiem. Priekšsēdētājs zaudēja cieņu un uzticību. Pēc sešiem gadiem vajadzēja jaunu priekšsēdētāju.

Un atkal sapulce kultūras namā. Ir 1972. gada pavasaris. Atkal sapulcējušies kolhoznieki. Šoreiz partijas komitejas vadība atvedusi un rekomendē par priekšsēdētāju nopietnu, gadus 40 jaunu cilvēku, bijušo mehāniķi no sovhoza „Zilais kalns” Ēriku Pluci.

Kolhoza „Mazsalaca” kantoris iekārtojās bijušajā Alfrēda Kalniņa privātajā mājā, ko kolhozs nopirka no viņa – Ļeņina ielā 24.

Šai laikā sākās praktiska palīdzība no valdības puses lauksaimniecības attīstībā. Vairāk varēja iepirkt lauksaimniecības mašīnas, piešķīra kredītus celtniecībai. Palielinājās ražošanas, pieauga ražība. Visa saražotā produkcija bija jāpārdod valstij par cietām cenām. Iepirkuma plāni bija augsti. Vajadzēja stingru disciplīnu to izpildīšanai. Dažkārt sāka ieviesties ļauna prakse – pierakstīšana.

Par padarīto darbu sāka maksāt naudā, ko izmaksāja katru mēnesi. Ar 1965. gada 1. janvāri sākās kolhoznieku pensionēšana. Pirmais pensiju saņēma bijušais kolhoza „Jaunais ceļš” pirmais priekšsēdētājs Hincenbergs. Pirmās pensijas izsniegšana notika kultūras namā svinīgos apstākļos.

1987. gadā uz 1. janvāri kolhozam bija 44 traktoru vienību un 19 smagās automašīnas, vairāki autobusi. Strādājošos uz darbu brigādēs veda ar autobusiem. Bija modernas, ražīgas mašīnas labības un lopbarības kultūru novākšanai. Ar dienesta automašīnām tika apgādāti vadošie speciālisti. Jau astoņdesmito gadu vidū visus kartupeļu stādījumus novāca ar kombainiem, bet biešu novākšanu ap 70 % veica mehanizēti.

Augstākā kvalitātē varēja apstrādāt tīrumus, izaudzēt un novākt lielāku ražu. 1983. gadā no 1 ha novāca 23,7 cnt graudus, 128 cnt kartupeļus. 1986. gadā – 28 cnt graudus, 202 cnt kartupeļus.

Palielinājās lopkopības produkcija. No 1 govs 1986. gadā caurmērā izslauca 3860 kg piena vai par 160 kg vairāk kā 1985. gadā. Kolhozā bija 610 govīs, vairāk kā 2000 liellopu galvas. Katru dienu izslauca 6500 kg piena, saražoja gaļu 14,3 cnt. Rentabilitāte bija 36%.

Palielinājās darba samaksa. Uz 1 cilvēku saņem 9,08 rbļ. Labākā darba samaksa bija lopkopējām – slaucējām, kā arī kombainieriem, mehanizatoriem. Lopkopējas saņēma 12,49 rbļ.. Naudu visiem izmaksāja 2 reizes mēnesī.

Kolhozā peļņa 1986. gadā bija 815.000 rbļ., galvenokārt, no piena un gaļas ražošanas.

Visa saražotā produkcija bija jāpārdod valsts iepirkumā. Brīvais tirgus nepastāvēja. Tikai izņēmuma gadījumā ar valdes atļauju ģimenes svētku vai bērņu gadījumā varēja nopirkt no kolhoza gaļas vai piena produkciju. Par valsts iepirkumā pārdoto produkciju maksāja ļoti maz. Plāni bija stingri jāizpilda. Tie bija ļoti saspringti, izpildīt tos bija ļoti grūti. Kolhoznieki sāka dzīvot arvien pārticīgāk, jo par padarīto darbu vairāk samaksāja.

Vairāk naudas bija nedalāmā fondā, valsts izsniedza arī lielākus kredītus. Sākās plaša celtniecība. 1985. gads bija īsts „jaunceltnu” gads. Šajā gadā nodeva ekspluatācijā modernu graudu kalti. Veco mehānisko darbnīcu vietā izbūvēja modernu darbnīcu ar garāžām.

Izbūvēja vairākas lielfermas. Jau 1970. gadā fermu izbūvēja „Promultos”, vēlāk „Blāķos”, cūku kompleksu „Kukurballās”. Lielfermām „Tīši un „Jurkas” tuvumā uzbūvēja 6 – 8 somu tipa mājas lopkopēju dzīvokļiem.

Pirmajā iecirknī „Unguros” uzcēla modernu pagraba telpu kartupeļu glabāšanai. Kartupeļus turpat arī šķiroja un uzglabāja pie noteikta temperatūras režīma.

Uzcēla vairākas dzīvojamās mājas, pēdējo nodeva ekspluatācijā 1988. gadā. Pie fermām ūdens torni ar ūdensvadiem. Pie dzīvojamām mājām izbūvēja lielu katlu māju, kas apsildītu visu ciematu.

Notika plaši meliorācijas darbi. Apguva jaunas zemes platības. Sāka apgūt Dožēnu kūdras purvu. Tika atjaunoti lauku ceļi. Kapitāls darbs tika veikts kolhoza iekšējā ceļa Ciedras – Blanka izbūvei.

Kolhozā 1986. gadā bija 313 strādājošie. Vairums no viņiem bija strādīgi, godīgi, jo saprata, ka, vairāk strādājot, vairāk nopelnīs.

Kādu pēcpusdienu kolhoza „Kaļiņins” kantorī ienāk ar smagām somām 4 meitenes. Atbraukušas strādāt kolhozā no Latgales puses. Meitenes palika, ieprecējās, nostrādājušas kolhozā visu mūžu. Tas notika sešdesmitajos gados, kad sākās kolhozos labāka dzīve.

Darbā pieteicās jauni cilvēki no pilsētas. Atnāca strādāt šoferi Jānis Roska, Arnolds Rudzītis, Kārlis Pētersons, Kārlis Celmiņš. Kolhoznieku bērni vairs necentās „mukt” strādāt uz pilsētu, bet palika kolhozā. Atgriezies no dienesta padomju armijā, kolhozā par šoferi palika strādāt Ernests Kampuss. Kolhoznieku Bērziņu un Paegļu ģimeņu dēli Valdis un Dainis ar kolhoza stipendiju augstskolā izmācījās par mehāniķiem un atgriezās strādāt kolhozā. Bet Bērziņu ģimenes meita Vija ar kolhoza stipendiju izstudēja par agronomi un atgriezās darbā kolhozā. Stipendijas maksāja arī par mācībām tehnikumos.

Darbā kolhozā tika atsūtīti jaunie speciālisti, kas beiguši tehnikumus. Atnāca Valentīna Bļinova grāmatvedībā, Eleonora Grotuse lopkopībā.

Un ja kolhozniekiem darbā izdevās gūt labākas sekmes par citiem, bija pirmrindnieki. Tos cildināja, apbalvoja, piešķīra prēmijas. Lai arī pirmrindnieku rezultāti nebija izcili, tomēr labāk kā citiem. Tā, piemēram, 1963. gadā, cūkkopēja Vera Berga apkopa tikai 22 bekonus, tomēr paveiktais tika novērtēts kā īsts pašaizliedzības piemērs – ar neizsīkstošu gribu un augstu apziņu.

Vairākus gadus kolhoza sākuma gados pirmrindniece Anna Pētersone, kas strādāja „Lojas” fermā – bez mehanizācijas, bez elektrības un labiekārtojuma. Piena izslaukums bija tikai par 748 kg augstāks no 1 govs nekā kolhoza vidējais. Viņa apbalvota ar Darba Sarkanā Karoga ordeni.

1974. gadā piena vidējais izslaukums bija 2855 kg, toties lopkope Skaidrīte Jēgere izslauca 4442 kg.

Arvien pirmrindniekos bija slaucēja Gaida Sudare.

Izcila organizatore bija I. laukkopības brigadiere Helēna Lūsīte. Par teicamu organizatorisko darbu un labām ražām viņa apbalvota ar augstu valdības apbalvojumu – Ļeņina ordeni.

Laiks no 1976. līdz 1990. gadam bija kolhoza augšupejas gadi. Nekāds sabrukums nedraudēja. Vēl 1993. gads bija ražīgs. Laikā novāca ražu, labi produkcijas pieaugumi lopkopībā. Arī pēc „Atmodas” saimniecība varēja pastāvēt.

Taču „Mazsalacas” kolhozs pamatos paliek. Iegūst tikai jaunu formu. Kopš 1994. gada ir lauksaimnieku kooperatīvā sabiedrība. Audzē graudaugu un zālāju sēklas, kartupeļus, baro cūkas un slauc pienu. Zemi nomā un pamazām arī iepērk. Kolhozā strādā dažādos darbos strādājošie. Nopelna apmierinoši. Laukos dzīve rit uz priekšu apmierinoši.

ZIED KALLAS

Pašās Ļeņina ielas beigās, kur beidzas pilsētas administratīvā robeža un sākas lauku teritorija, ir viena no trijām pilsētas dārzniecību siltumnīcām. Nacionalizēta Emmai Lūsei neliela siltumnīca ap 30 kv. m. Pie siltumnīcas atrodas vislielākā tūrumu zeme.

Siltumnīca bez mehanizācijas, viss darāms ar roku spēku. Bet tur strādāja enerģiska strādniece Milda Rumba. Pavasarī dēsti kastītēs zaļoja zaļi jo zaļi. Smaržoja podiņos dažādās krāsās Alpu vijolītes un cinenārijas.

Jau agri no rīta pa Ļeņina ielu uz I. dārzniecību, raibiem zīda svārkiem plīvojot, steidzas Emma Sālzirne, saukta par „puķu zirnīti”. Viņa – strādniece I. dārzniecībā.

Ieejot siltumnīcā, apņem pavasara puķu un svaigas zemes smarža. Zied agrās narcises, Alpu vijolītes, baltās kallas ver savas ziedu tūtes. Kallas ziedēja visu ziemu. Tās bija gan līgavas pušķī, gan bērū vainagā.

Maija beigās dažos gados pat uzziedēja baltā, smaržīgā lilija. Stādu kastītēs jau zaļo kāpostu, tomātu, pētersīļu un citu dārzāju dēsti, bet lapīņu salātus jau var iegādāties azaidam.

Rīts sākas ar ūdens gādāšanu un dēstu laistīšanu. Darbs nav viegls. Ūdens jāgādā no akas ar rokas sūkni. Nekas nav mehanizēts. Viss palicis līmenī, kā bija pie nacionalizācijas. Tikai vēlākos gados darbi tika mehanizēti. Iekārtotas lecektis dēstu audzēšanai.

Bet 2. siltumnīcā Ļeņina ielā 9 bijušajā Viļķinas privātajā siltumnīcā aug galvenokārt tomātu stādi. Arī puķu stādi un citi. Darbs ir smags. Jākurina krāsnis, jālaista dēsti.

Tikai 70. gados sāka uzlabot un paplašināt siltumnīcu darbību. Izbūvēja 2 vienkāršas stikla mājas. Astoņdesmitajos gados uzcēla katlu māju, visur iekārtoja centrālo apkuri. Uzsāka lielas siltumnīcas būvi neļķu audzēšanai – gaiša, augsta, ar piemērotām lampām. Nopirka stādus, iestādīja, pirmo gadu uzziedināja, bet pienāca „Atmodas” laiks, siltumnīcās darbu pārtrauca. Pēc neilga laika tika novākti stikli, lampas, karkasi izdemolēti. Katlu māja izpostīta. Palika grausti. Tos novāca tikai 2007. gada rudenī.

Visās siltumnīcās pieņēma pasūtījumus kapu vainagu izgatavošanai. To darināšana maksāja diezgan dārgi, kādēļ arī dārzniecības savus ieņēmumu plānus izpildīja – nevis ar puķu audzēšanu, bet vainagu izgatavošanu mirušo piemiņai.

Ap 1980. gadu Ļeņina ielā 9 atvēra ziedu veikalu, kur tirgojās ar dārzniecībā izaudzētiem ziediem un citiem ražojumiem. Tomēr ziedi iedzīvotājiem nepietika. Dažkārt bija jāiztiek bez ziediņiem – tikai ar zaļu egles zaru...

PILSĒTA MOSTAS

Rīts. Pirmie mostas un darbu sāk sētnieki. Jau plkst. 5.00 skan spaiņi, čīkst ķerras, švīkst slotas. Pilsēta mostas un uzpošas. Tiek savākti nakts darbu darītāju sekas – gan izbērtās atkritumu tvertnes un atkritumu kastītes, gan pie soliņiem atstātās pudeles un drāzas.

Sētniekam katram iemērīta apkopšanai noteikta platība pēc ielu kategorijām. Iela bija jāpabeidz tīrīt līdz plkst. 8.00 no rīta. Valsts svētkos savā teritorijā jāizliek valsts karogi un vakarā jānoņem. Sētnieki kopa ielu teritoriju gar dzīvokļu saimniecības objektiem, gar pilsētas laukumiem, kopa apstādījumus un celiņus. Uzņēmumiem, iestādēm un personīgo māju īpašniekiem pašiem bija jānodrošina pieguļošo teritoriju apkopšana.

Dažus gadus sētniekiem talkas veidā bija sestdienās jāiet noslaucīt Salacas krastos „kungu celiņus”. Tas bija jāveic sabiedriskā kārtā bez samaksas.

Vasaras periodā ietves nedrīkstēja būt ieaugušas nezālēs. Vismaz 20 cm abās ietves malās vajadzēja būt bez nezālēm.

Ziemas periodā sētnieki ar smiltīm nokaisīja ietves, lai neslīdētu. Smiltis pieveda rudenī un nogāza kaudzēs. Ziemā tās sasala. Sētnieki cirta ar cirvjiem, lai dabūtu vajadzīgo materiālu. Ielas

braucamo daļu kaisīja komunālo uzņēmuma kombināta strādnieki ar lāpstām no zirga pajūga. Varēja nokaisīt tikai pakalniņus.

Sētnieku saslaucītās atkritumu kaudzes gan ziemā, gan vasarā dažreiz ilgi stāvēja ielas malās, jo ar pajūgu tās aizvest villkās gausi. Tikai septiņdesmitajos gados sāka parādīties atkritumu konteineri, smilts kaisāmās un atkritumu aizvedēju mašīnas.

Pilsētas aptīrīšanas un uzturēšanas darbus veica komunālo uzņēmumu kombināts, par ko maksāja izpildu komiteja.

Strādāja 14 sētnieki. Sētnieks uzposa auto pieturas vietu, auto stāvlaukumu.

Bet gadsimta vidū... Ikviens pilsētā pazīst Irbes Kārli. Vēl 1959. gadā ar mazu brūnu zirgēli sēdēja uz bukas kastei, kas vadāja no mājām „zeltu”. Aizbrauca līdz pilsētas „puriņam” aiz bijušās stacijas un tur grāvī atstāja. Vēlāk – tikai ap 1965. gadu atkritumu mašīnas noteiktās dienās brauca no Rūjienas un Valmieras atkritumu aizvešanai.

Dzīvojamās mājās bija bedres, kur lēja šķidros atkritumus, bet cietos bēra kaudzēs. Bedres bieži bija pārpildītas, tecēja un smirdēja apkārtnē. Vajadzēja pieteikt namu pārvaldē, bet ne tūlīņ ieradās mašīna. Dažreiz pagāja nedēļa, dažreiz ilgāk.

Atkritumus sākumā veda mežā aiz bijušās stacijas. Pagāja vairāki gadi līdz iekārtoja atkritumu izgāztuvi „zirņu birzi” – purvainā vietā kilometrus 4 no pilsētas. Vajadzēja daudz naudas līdzekļu ieguldīt purvainā zemes gabala izveidošanai par vienkāršu atkritumu novietni. Pēc „Atmodas” rajonā tika iekārtota centralizēta atkritumu izgāztuve Cēsu rajonā, tādēļ „zirņu birzi” slēdza – 2005. gadā.

IELAS VASARĀ UN ZIEMĀ

Ziema. Pilsētas ielas slīgst baltās sniega kupenās. Gar ietvju malām izveidojušies tādi sniegu vaļņi, ka gājēji pāri netiek, tādēļ izraktas pārejas. No braucamās daļas sniegs pēc puteņiem attīrīts tikai galvenajās ielās. Citur – tikai iebrauktas pajūgu vai automašīnu sliedes.

Ietves tika nokaisītas ar smiltīm, lai gājējiem neslīd kājas, braucamā daļa – reti. Tehnika smilts kaisīšanai nebija. Visu veica ar rokām. Ietvēm vajadzēja būt notīrītām un nokaisītām līdz plkst. 8.00 no rīta. Sniegu nekur projām neveda. Pavasarī izkusa dabīgā veidā, radot neskaitāmas ūdens tērces un tērcītes.

Vasara. Pilsēta slīgst zaļumos. A. Eļķes ielā ceriņi noliekušies ielas abās pusēs. Ielai cauri iet kā goda sardzei. Viss smaržo. Jūlijā, ziedot liepām, smaržo viss. Komjaunatnes bulvāris, vidusskolas parks, baznīcas apkārtnē.

Neviena iela nav asfaltēta ar asfalta segumu. Tikai Oktobra un Kr. Boča ielas klātas bruģakmeņiem. Sausā laikā pilsēta vasarā tinas putekļu mākonī. Greidera nav. Izlīdz vienīgi ceļu daļas greiders. Šoferi neapmierināti, vienmēr bļautās, sevišķi pavasaros.

Tikai sešdesmito gadu vidū sāka liet asfaltu. Kā pirmā tika noasfaltēta Ļeņina iela. To veica igauņu draugi ceļu būvētāji no Tallinas.

Tā bija priecīga diena. Pirmais asfalts!

Pēc tam citu gadu citas ielas, līdz 1987. gadā visas galvenās ielas bija asfaltētas. Iekārtots paliels auto mašīnu stāvlaukums Kalēju ielā, kur bija projektēts celt pasažieru satiksmes autobusu uzgaidāmās telpas. Kolhozā „Mazsalaca” cauri visai teritorijai līdz pat „Blankai” asfaltu uzlēja 9. ceļu būvniecības pārvalde. Bet ar Mazsalacas MRS gādību un naudas līdzekļiem – līdz Skaņajam kalnam.

Asfalts tapa pamazām. Vispirms vajadzēja ielas kapitālo darbu projektu, ko izstrādāja 2 – 3 gadu laikā un kas arī maksāja krietnu naudu.

Remontu darbiem asfalts kopā ar grants maisījumu bija jāved no Valmieras bāzes. Vajadzēja pašizgāzējas mašīnas. Darbu veicējs – komunālo uzņēmumu kombināts tās nenodrošināja. Vajadzēja lūgt uzņēmumiem: kolhozam, MRS. Maz jau dienā varēja atvest. Vīri ar lāpstām atvesto izlīdzināja. Bet pamazām tapa metrs pie metra.

Arī ietvju remontēšanai nebija piemērotu materiālu. Lēja gan asfalta ietves, gan cementēja.

Pilsētā ir vairāki tiltiņi pār Aurupīti. Laika gaitā tie visi prasīja remontu. Tos atjaunot palīdzēja atsevišķi uzņēmumi. A. Elķes ielā tilts pār Aurupīti pie kapsētas ilgāku laiku prasīja remontu. Atkal vajadzēja projektu, izpildītāju, materiālus. Nekā nebija.

Taču pēc dažām sarunām ar meliorācijas celtniecības pārvaldes priekšnieku Zvaigzni izdevās tilta remontu atrisināt. To sabiedriskā kārtā veica meliorācijas celtniecības pārvalde. Tiltiņš kalpo vēl šobrīd.

Pilsētas apstādījumu laukumos dobēs zied salvijas, lauvmuķītes, peonijas. Tika iestādītas pat rozes, bet tās pēc neilga laika viena pēc otras tajā pašā vasarā pazuda. Vasaras periodā strādāja cilvēks zaļumsaimniecībā ar speciālu daiļdārznieka specialitāti. Arī Biruta Pētersone pēc Bulduru tehnikuma beigšanas ieradās pilsētā kā daiļdārzniece.

Ap laukumu malām auga krūmu dzīvžogi, akācijas, klintenes. To apkopšana prasīja daudz darba. Laukumos atpūtas soliņi, pie soliņiem atkritumu trauki. Bieži no rīta tie apgāzti...

Pēc Jāņiem pilsētas izskats mainās. Grāvju malas un sētmales aizaugušas nezālēm, pilsētas laukumos zaļā zālīte aug griezdamās. Nav pļaujmašīnas. Komunālā kombināta iecirknī tikai viena rokas izkaps. Jāsteidz pļaut. Ne vienmēr tas izdodas laikā. Nezāles zied un zaļo, izdaiļo pilsētas seju...

Sešdesmitajos gados, sekojot līdzī partijai politikai, vajadzēja pārdēvēt ielu nosaukumus atbilstoši pastāvošai politikai. Jau tūlīt pēc kara radās Ļeņina un Oktobra ielas. Vairākas ielas tika pārdēvētas revolucionāru vārdos, kas saistīti ar Mazsalacu.

Krasta iela nosaukta Zelmas Āboltiņas vārdā. Viņa bija padomju aktīvistē, nošauta 1919. gada 21. februārī.

Dārza iela pārdēvēta par Rūdolfu Dārziņa ielu. Viņš 1940. gadā bija Mazsalacas vidusskolas direktors. Nošauts Ķelderlejā 1941. gada 26. jūlijā.

Avotu iela kļuva par Arnolda Graudiņa ielu – komjaunatnes organizācijas sekretārs vidusskolā 1940. – 1941. gadā.

Upes iela ieguva Annas Elķes vārdu, Rūjienas iela – Krišjāņa Boča vārdu.

Pavisam pilsētā bija 41 ielas nosaukums. Jaunās ielas ieguva jaukus nosaukumus. Bija Lazdu, Kameņu, Vītola, Nākotnes, Ziedu ielas.

JAUNĀS MĀJAS

Aiz 8-gadīgās skolas sporta laukuma pa kreisi.

Paralēli Aurupītei virzās grantēta iela. Abās pusēs ielai individuālās ģimenes mājiņas ar puķu dārziņiem ielas pusē. Vairums vienkārša vai pusotra stāva. Tas ir „zagļu ciems”. Šis ir neglīts nosaukums, bet to devuši paši iedzīvotāji. Mājas tapa reizē ar jauno maizes ceptuvi. Un laikam jau tādēļ, ka ne viens vien cementa vai kaļķu maisiņš, vai ķieģelis nokļuvis arī šo māju celtniecībai.

Pavasārī zied ceriņi, rudenī plaukst flokši – sarkani, balti, rozā, raibi... Aurupītes krasta zemē aug kartupeļi, kāposti, sīpoli. Māju uzbūvēja Mazsalacas MRS direktors Krūmiņš, veikalnieki Janūzis un Šķoba, strādnieki Ķūrēns, Mistris, mācītājs Ozols.

Mājiņas vienkāršas, bez labiekārtojuma. Nav ne ūdensvads, ne kanalizācija, ne centrālapkure.

Otrs individuālo māju celtniecības apvidus atrodas pie Salacas tilta – Lazdu iela. Šis rajons tapa sešdesmitajos gados. Arī tāpat kā citur – vienkāršs, bez labiekārtojuma. Pilsētā centralizēta kanalizācija un ūdensvads nebija. Viens otrs no būvētājiem gan izbūvēja iekšējo ūdensvadu un kanalizāciju ar izvedamām bedrēm. Cits savā mājā iekārtoja centrālapkuri.

Būvēja un apbūves gabalus pieprasīja arī citās ielās. Tos piešķīra bez maksas. Sākumā apbūves gabals bija līdz 600 m², vēlāk – ap septiņdesmitajiem gadiem atļāva piešķirt līdz 1200 m² platībā. Kredīti bija ierobežoti, ļoti niecīgi. Neviens tos neizmantoja. Katrs būvēja par saviem līdzekļiem.

Pilsētā bija ap 60 būvētāju. Tie bija uzņēmīgi, strādīgi cilvēki. Bija vadošie darbinieki, šoferi, melioratori, tekstilfabrikas meistari.

Vairāki būvētāji bija arī no Sibīrijas atbraukušie, ko 1949. gadā izsūtīja – Valentinovičs, Zilpaušs, Bankovskis un citi. Šie cilvēki centīgi strādāja, īsā laikā izbūvēja savu mājokli.

Nevarēja piešķirt apbūves gabalu tiem, kam jau bija mājīpašums. Bija noteikta apbūves platība – 120 m² apdzīvojamā platība.

Dažs individuālais būvētājs savu mājokli izbūvēja pāris gados, dažs ilgāk, bet daži pameta savu jaunbūvi un to nepabeidza būvēt vairākus gadus.

Dažs savu mājokli uzkopj vienmēr – saremontē, nokrāso. Apkopj dārzu, zied ap māju puķes. Glītas, apkoptas mājas ir Siktāram – Kalna ielā 1, Sīpolai – Ļeņina ielā 14.

Ar skaistu akmens dārzu stādījumiem acis priecē Rasmus Ansones māja Lazdu ielā 6, Marijas Gulbes māja Dzirnau ielā 1. Arvien mazāk paliek kartupeļu stādījumi piemājas dārzos, arvien vairāk zied puķes un aug košuma krūmi zālajos. Gaumīgi dārza stādījumi iekārtoti Komjaunatnes bulvārī 12., A. Graudiņa ielā 2 un citur.

Tika rīkoti konkursi par skaistāko un labāk apkopto māju. Kā balvu saņēma plāksnīti ar uzrakstu par apbalvojumu.

Bija arī vecas, nekoptas, nelabotas mājas. Daļai nebija īpašnieku, citiem nebija materiālo iespēju, bet dažiem īpašniekiem – tikai nolaidība.

Pēc 1991. gada pārmaiņām individuālā būvniecība apstājās. Notiek gan iepriekš celto māju kapitālais remonts, bet jaunbūves vairs neslejas.

JAUNS DZĪVOKLIS

Katram iedzīvotājam, kuram nepiederēja personīgā māja, bija sapnis dzīvot daudzdzīvokļu mājā, kur ir labiekārtoti dzīvokļi.

Pirmo labiekārtoto daudzdzīvokļu māju uzcēla Mazsalacas tekstilfabrika 1963. gadā. Tā bija 3 stāvu māja Komjaunatnes bulvārī ar vienu, divu un trīs istabu dzīvokļiem. Laimīgie, kam tika piešķirti dzīvokļi, bija tekstilfabrikas strādnieki, kas bija dzīvojuši sliktos dzīvokļos. Priekšroka dzīvokļu saņemšanā bija Lielā Tēvijas kara dalībniekiem. Pirmie labiekārtotos dzīvokļus saņēma Buraku, Putāna, Medvecku ģimenes.

Labiekārtotos dzīvokļus saņēma arī pirmrindnieki – labākās audējas, spolētājas. Pie labiekārtotiem dzīvokļiem tika Ausma Romančuka, Taisa Bitmane, Maira Asarīte, šoferis Šmits, inženiere Stepanova u. c..

1995. gadā tekstilfabrika uzbūvēja vēl vienu daudzdzīvokļu māju. Tajā dzīvokļus piešķīra arī citiem pilsētas speciālistiem. Pie dzīvokļa tika arī skolas direktors Osis. Plašāka būvniecība notika 1984. – 1986. gadam.

Latvijas „Lauktehnika” nodeva ekspluatācijā 32 dzīvokļu māju. Tajā pašā gadā arī kolhozs „Mazsalaca”, bet 1986. gadā Mazsalacas tekstilfabrika kopā ar MRS pabeidz būvēt 2 mājas 18 un 12 dzīvokļu platībā ar 3 un 4 istabu dzīvokļiem, Dzīvokļus apsildīja tekstilfabrikas katlu māja, bet atsevišķu katlu māju izbūvēja „Lauktehnika” un kolhozs „Mazsalaca”. Kolhoza katlu māja bija projektēta ar jaudu apsildīt visu kolhoza ciematu.

Īres maksas bija niecīgas. Tāpat maksa par kurināšanu un silto ūdeni.

1987. gada beigās bija 468 t. m² lietderīgās platības.

Priecīga un laimīga diena bija 30 mazzalaciešu ģimenēm 1985. gada jūlijā, kad tika izsniegti dzīvokļa saņemšanas orderi jaunajā mājā Parka ielā 11. Svinīgi tika piestiprināta adreses plāksne, izdoti orderi un iedotas dzīvokļu atslēgas. Un vai tad tā gan nav laime: tu saņem jaunu labiekārtotu dzīvokli. Izkrāsotu, platībā 3 vai 4 istabas ar balkonu. Virtuvē jauna gāzes plīts. Apkārtne noasfaltēta, iekārtots rotaļu laukums, soliņi atpūtai.

Un tas viss bez maksas, par brīvu. Tās taču bija milzīgas vērtības, ko valsts sniedz saviem iedzīvotājiem, galvenokārt, strādniekiem.

Vislaimīgākā bija Beņķa ģimene. Meita Sintija bija tikai 4 dienas veca, kad kopā ar māti ģimene saņēma 4 istabu dzīvokli.

Dzīvokli saņēma pirmrindnieces – audējas Monika Praula, Inta Bezdelīga. No 1 istabas dzīvokļa uz 4 istabām varēja pārcelties Bogdānovu un Eglīšu ģimene. Dzīvokli saņēma direktors, inženieris, meistarū palīgi.

Nākošo labiekārtotu daudzdzīvokļu dzīvojamo māju biju paredzēts uzbūvēt Komjaunatnes bulvārī Nr. 5A, ap 1988. gadu.

Nepiepildījās.

Pēc tam, kad apstājās tekstilfabrikas darbība, auksti kļuva arī visi daudzdzīvokļu māju dzīvokļi.

Katrā mājā vienojās par savu māju apkuri, iekārtojot atsevišķu apkuri, kas nebija piemērotas šiem māju projektiem. Ielika katrā mājas pagrabā pa apkures katlam. Katra ģimene pēc dzīvokļa lieluma gādāja malku, sagatavoja kurināšanai. Katru mēnesi maksāja kurinātajam. Īsti silti jau nebija nekad, taču neviens arī nenosala.

Dzīvokļus privatizēja, samaksājot ar sertifikātiem. Tomēr arī pēc tam vajadzēja maksāt ekspluatācijas izdevumus – avanss nākošajiem remontiem. Kopā ar komunāliem izdevumiem – kanalizāciju un ūdeni, iznāca krietna summa. Jāmaksā arī par zemi, uz kuras atrodas māja.

Bez daudzdzīvokļu un personīgā īpašuma mājām bija arī nacionalizētās mājas, ko pārvaldīja namu pārvalde.

Pēc kara apmēram līdz sešdesmito gadu vidum pastāvēja 2 namu pārvaldes. Pēc tam apvienoja un palika tikai viena pārvalde. Katrā pārvaldē bija pārvaldnieks, grāmatvedis, inženieris, 3 – 4 remontu strādnieki. Pārvalde kārtoja visus darījumus ar īrniekiem, veica sīkos tekošā remonta darbus. Ne loga rūts, ne durvju kliņķis nebija jāremontē īrniekam. To veica namu pārvalde. Atsevišķi par to jāmaksā nebija. Īres maksu īrnieki kārtoja krājkasē.

Astoņdesmitajos gados namu pārvaldes pārveidoja par Valmieras rajona Dzīvokļu pārvaldes Mazsalacas ekspluatācijas iecirkni. Štati un uzdevumi tie paši palika.

Katru gadu bija iedalīti naudas līdzekļi māju kapitālam remontam. Par piešķirto naudu varēja māju atremontēt 1 – 2 gadu laikā. Veicot kapitālremontus, centās paplašināt apdzīvojamo platību, izbūvējot papildus jaunu platību vai pārplānojot esošos dzīvokļus. Vairākām mājām izbūvēja 2. stāvu – Kalēju ielā 4, Sporta ielā 7, A. Elķes ielā 3, Ļeņina ielā 7 un citur.

Pēc privatizācijas šīs mājas atguva bijušie īpašnieki, neņemot vērā, kādas šīs mājas bija pirms nacionalizācijas.

Tomēr naudas līdzekļi vienmēr bija nepietiekoši, lai visu varētu uzturēt kārtībā. Netika krāsotas māju fasādes, tādēļ pilsēta izskatījās pelēka, noplukusi.

Pie mājām atrodošo zemi sadalīja dzīvokļu skaitam Cits to apkopa, iestādīja puķes vai dārzājus, cits nedarīja nekā.

Bija vienmēr skandāli par zemes pārdalīšanu. Citam metrs par daudz, citam par maz.

Bija mājas, kas vienmēr uzkoptas, glītas, bagātīgas puķu stādījumiem – Ļeņina ielā 5, Komjaunatnes bulvārī 8, Sporta ielā 4 un citur. Bet citās mājās – malka sakrauta uz zālājiem, puķes iesaugušas nezālēs – Ļeņina ielā 11, Oktobra ielā 7.

Bieži pa pilsētu un Ļeņina ielu braukāja pajūgs, vedams būvmateriālus. Meža ielā 2 atradās Valmieras rajona Remontu un celtniecības pārvaldes remontu iecirknis. Strādāja dažādu profesiju strādnieki – namdari, mūrnieki, krāsotāji, elektriķi, skaitā ap 25 strādnieki. Veica kapitālā remonta darbus namu pārvaldes dzīvojamās mājās. Remontēja arī skolas, kultūras iestādes. Materiālus pieveda ar automašīnām no Valmieras.

Vīri labi nopelnīja, darbu kvalitāte apmierinoša. Nepieciešamības gadījumā speciālisti ieradās arī no Valmieras.

SŪDZĪBAS, SŪDZĪBAS

Piecdesmitie un sešdesmitie gadi bija laiks, kad iedzīvotāji, sevišķi jaunieši, no laukiem un kolhoziem plūda uz pilsētu, meklēdami labākus darba un dzīves apstākļus.

Laukos bija nodibināti kolhozi, bet to saimniekošana bija nerentabla. Zemas graudaugu ražas, zema lopkopības produktivitāte. Niecīgu algu saņēma par izstrādes dienām. Jaunatne izvairījās no kolhoziem, centās sameklēt darbu pilsētā. Atrada privātā mājā dzīvokli, pierakstījās, atrada darbu. Uzņēmumu un rūpnīcu jaudas pieauga, darba rokas bija vajadzīgas visur.

Bija vajadzīga noteikta platība – 9 m² uz 1 ģimenes locekli, lai varētu pierakstīties. Pēc laika radās jaunas ģimenes, dzīvoklis kļuva apdzīvošanai nederīgs un radās daudz citu iemeslu. Privātmājā dzīves apstākļi nebija ērti. Katrs tiecās dabūt dzīvokli valstij piederošā mājā. Pilsētā radās dzīvokļu krīze. Veidojās dzīvokļu uzskaites un saņemšanas rinda.

Tika izveidota komisija no uzņēmumu un arodbiedrību pārstāvjiem, kas lēma par uzņemšanu uzskaitē un dzīvokļu piešķiršanu. Pastāvēja speciāls valdības apstiprināts nolikums par uzņemšanu

uzskaitē un piešķiršanu. Bija vairākas grupas dzīvokļu piešķiršanai, kuru noteikumiem vajadzēja atbilst.

Dzīvokļiem piemēroja arī virtuves istabas. Daļija dzīvokļus, kas faktiski bija viens dzīvoklis. Radās skandāli, domstarpības, ķīviņi, nesaprašanās.

Lai steidzīgāk saņemtu dzīvokli, cilvēku raksturi bija dažādi. Dažs nāca sūdzēties ik pārdienas. Dažs draudēja amatpersonām. Dažs sūdzējās saviem darba priekšniekiem, bet dažs rakstīja sūdzības vai brauca sūdzēties uz partijas komiteju. Bija cilvēki, kas izmantoja savu radu atrašanos augstākstāvošās iestādēs, lai ar viņu ietekmi saņemtu apdzīvojamo platību. Tas gan maz līdzēja. Tomēr skaidroties vajadzēja.

Pie jauniem dzīvokļiem tika reti. Cilvēku kustības nebija. Vienīgā iespēja, ja izdevās jaunu dzīvokli iegūt pēc kapitālremonta. Vajadzēja prasmīgi veikt dzīvokļu maiņu dažādos variantos.

Dzīvokļu rindas praktiski sāka izzust astoņdesmito gadu vidū pēc daudzdzīvokļu māju uzcelšanas.

Pēc „Atmodas” sākās nacionalizēto māju atdošana īpašniekiem un dzīvokļu privatizācija. Daudzi dzīvokļi palika tukši. Dzīvokļus pēc atbrīvošanās vairs nepiešķīra, bet tie bija jāpērk no īpašnieka.

Pamazām tukšas paliek daudzas mājas. Iedzīvotāju skaits samazinās.

Individuālo māju celtniecība nenotiek.

KINO, TEĀTRIS, BALLE

Ir 1985. gads.

Valsts svētku priekšvakars. Ļaudis dodas uz pilsētas kultūras namu. Tur silts, gaišs, mājīgs. Sarkana grīdsega no durvīm līdz skatuvei. Skan pūtēju orķestris. Zālē esošie apmeklētāji pieceļas kājās. Mūzikai skanot, zālē ienāk darba pirmrindnieki no visiem pilsētas uzņēmumiem, iestādēm, kolhoza. Ienāk tekstilfabrikas audējas, vērējās, kas ikdienā putekļos strādājušas pie saviem darba galdiem. Ar savām veiklajām rokām padarījušas vairāk kā citi. Šovakar – jaunos tērpos, ieveidotām frizūrām viņas sēž goda prezidijā. Zāle applaudē. Uzņēmumu administrācijas izsaka pateicības, izsniedz naudas balvas, dāvanas, pasniedz ziedus. Pirmrindniekiem tiek veltīti dzejoļi, dziesmas. Tiek godināti darba cilvēki. Ir mākslinieciskie pašdarbnieku priekšnesumi, koncerts.

Jau agri no rīta pie pilsētas kultūras nama piebrauc autobusi. No tiem izkāpj ļaudis latviešu tautas tērpos. Ir gan jaunieši, gan pusmūža cilvēki un vecāki. Sabrauc dziedātāji un dejotāji no apkārtnes ciemiem – gan Rūjienas, Naukšēniem, Jeriem, Ķoņiem, Kocēniem, Matīšiem, Alojās. Bet meijām un ziediem appušķots autobuss iebrauc pa Ļeņina ielu – klāt igauņi: Kilingi-Nemmes vīru dziedātāji, pūtēju orķestra vīri skaistos igauņu tērpos. Tie tūlīt sakārtojas un uzsāk viesošanās ar

jautra marša skaņām Pretī igauņiem steidz *Paeglītis*, kas prot igauņiski. Pirmie sveiciens ar patīkamo, jautro un sievišķīgo vīru kora diriģenti Hille Sivi.

Pilsētā svin draudzības svētkus – katru gadu jūnija sākumā. Dienā konkursi un skates. Pievakarē dziedātāji dejotāji, mūziķi pulcējas pilsētas centrā gājienam uz Lībiešu estrādi. Pland lielais Dziesmu svētku karogs karognesēja dejotāja rokās. Tam blakus staltas tautu meitas krāšņos tērpos. Spēlē pūtēju orķestri, dalībniekiem rokās ziedi. Gājiens virzās pāri Salacas tiltam pretī spožajai pievakares saulei. Gājienu pavada pilsētas ļaudis.

Draudzības svētki – tie katru pavasari kļuvuši par tradīciju.

Ir 1959. gada 24. jūnija pēcpusdiena. Pa ceļu uz Skaņo kalnu iet ļaužu bari, brauc velosipēdisti, kam pie kolhoza robežas pievienojas pa pajūgam. Garām aizbrauc smagā automašīna ar kolhoza „Jaunais ceļš” kolhozniekiem. Skaņā kalnā notiek brīvdabas pirmizrāde „Pūt, vējiņi” kultūras nama dramatiskā pulciņa izpildījumā.

Skaņais kalns ļaužu pārpildīts. Aizņemtas visas sēdvietas laukumā izvietotajos solos. Skatītāji sēž zālē, stāv kājās. Aktieri – paši mazsalacieši. Uldi tēlo Valentīns Kampuss, Baibu – Emma Zeņķe. Viss sagatavots brīvdabas izrādei.

Ļaudīm izrāde patīk. Pēc izrādes balle. Spēlē pūtēju orķestris. Romantiski! Nebaida tālais gājiens atpakaļ uz pilsētu, nebaida nakts tumsa. Ir Jāņu nakts!

Maijs. Salacas krasti tvan balto ievu ziedu smaržās, skan lakstīgalu treļļi krastmalas ievās. No vidusskolas parka skan pūtēju orķestra valša skaņas. Spēlē „Pie Dzintara jūras”.

Parkā notiek pirmā zaļumballe. Jaunieši apmeklē balles. Tās vasaras sezonā notiek bieži – ik pārsestdienas. Ap piecdesmitiem gadiem tās notika vidusskolas parkā, pēc estrādes izbūves – Lībiešu kalnā. Parasti spēlēja pūtēju orķestris, vēlākos gados deju ansambļi, bet astoņdesmitajos gados – diskotēka.

Īsts sacensību gars valdīja pasākumā, ko organizēja rajona izpildu komiteja – „Konkurss” ar Rūjienas pilsētu – visās darba nozarēs.

Tajā rītā – tas notika 1974. gada 19. maijā – no Mazsalacas puses viens aiz otra Rūjienā ielīgoja autobusi ar uzrakstiem: „Uz konkursu”. Atbraucēju noskaņojums pavasarīgs. Sarunās manīja satraukumu: „Kā veiksies? Sacensību partneris taču spēcīgs.”

Kultūras nama zālē tai pašā laikā pulcējas līdzjutēji. Viņi apskata sabiedriskās ēdināšanas darbinieku iekārtotās izstādes eksponātus – konditorejas un kulinārijas izstrādājumus.

Drīz vietas ieņem žūrijas komisija. Sākas. Skati ievada abu pilsētu aģitbrigāžu uzstāšanās. Seko koru, pūtēju un estrādes orķestru uzstāšanās, deju kolektīvu priekšnesumi. Žūrijas komisijas locekļi vērtē katra darba nozares veikumu. Cīņa bija sīva. Līdz pat konkursa beigām nevarēja pateikt uzvarētāju. Taču beigās – neizšķirts!

Konkurss nesa rosni ikvienā darba nozarē.

Pusdienas laikā saule sāk karsēt kā pašā vasarā kaut gan ir tikai 5. jūnijs 1981. gadā. Izpildu komitejas un kultūras nama telpas uzpostas. Visā pilsētā uz ielām plīvo mazie krāsainie dekoratīvie karodziņi. Šodien un rīt pilsētā svētki – novadnieku diena.

Izpildu komitejā uz reģistrēšanos nāk novadnieki – bijušie mazsalacieši. Ar ārzemju markas vieglo automašīnu piebrauc Jānis Krūmiņš – Misas kūdras rūpnīcas direktors. Agrāk, būdams Mazsalacā, bija aktīvs motobraucējs braukšanas sacensībās, dzīvespriecīgs ar visu ģimeni ierodas kinorežisors Ansis Epnars. Sirsnīgi sasveicinās Dzintars Freimanis, kas vadīja kori pilsētā. Ierodas matemātikas – fizikas zinātņu kandidāts Jānis Valbis un daudzi, daudzi citi, tāli un tuvi novadnieki.

Novada svētki sākas ar lietišķās mākslas izstādes atklāšanu kultūras namā. Telpas rotātas ar krāšņajām svītrainajām austajām segām, linu dvieļiem un galdautiem. Netrūka arī skaistu mezglojumu un adījumu.

Tikšanās un svinīgā konference „Mans novads, kur šūpulis kārts” notiek Mazsalacas vidusskolas zālē. Ieradies un piedalās arī LKP Valmieras rajona komitejas 1. sekretārs Pāvels Krūmiņš. Atmiņas, darbs, priekšlikumi izskan konferencē.

Atpūtas vakars skolas ēdnīcā.

Otrā dienā mākslinieciskās pašdarbības dalībnieku priekšnesumi pilsētas ielās, laukumos. Dejas kopā ar novadniekiem pilsētas depo laukumā, birzītē pie slimnīcas dzied kori.

Svinību turpinājumā Mazsalacas kapos atklāja piemiņas akmeni – plāksni diriģentam Pēterim Hincenbergam, kura vadītais Mazsalacas vīru koris latviešu pirmajos vispārējos Dziesmu svētkos 1873. gadā saņēmis augstāko balvu – sudraba liru. Šī kultūras darbinieka piemiņu ar dziesmām godināja Mazsalacas koris „Salaca” un viesu vīru un sieviešu kori.

Svētku nobeigumā Lībiešu pilskalnā Salacas krastos ievijas krāšņs dalībnieku gājiens, sākot ar vismazākajiem – bērniem tautas tērpos. Koncertā piedalījās plašas apkārtnes kori, pūtēju orķestri un deju kolektīvi. Atbrauca arī Igaunijas tuvējo pilsētu pašdarbnieki. Korus vadīja LPSR Tautas mākslinieks Daumants Gailis, dēls Viesturs Gailis un Igaunijas diriģente Hille Sivi. Spēlēja pūtēju orķestri Jāņa Aukuļa, Jāņa Spalviņa un Reina Vendlas – igauņu diriģentu vadībā, deju virsvadītāja bija Ieva Adāviča.

Ilgi vēl skan dziesmas dalībnieku un pašdarbnieku vakariņās Skaņajā kalnā, zālītē. Ātri pienāk un paiet pusnakts, aust rīta gaisma. Izskanējušas dziesmas un deju soļi noklusuši, runas un laba vēlējumi, saņemtas piemiņas balvas, izsmaržojuši ziedi, bet ilgi neaizmirsīsies rosinošā pacilātības pilnā tikšanās savā dzimtajā pilsētā ar saviem novadniekiem.

Ardievu, novadnieki, tiksimies atkal pēc gadiem!

„Kur ir tā iela, kur ir tas nams” – tā saucas pēdējos gados populāri kļuvušie „Ielu svētki”, kas tika rīkoti atsevišķu ielu iedzīvotājiem, kas strādāja vai dzīvoja šajā ielā. Šie svētki palīdzēja ielas saņemšanā, ko veica jau iepriekš, palīdzēja darba vietu sakārtošanā. Netrūka izdomas viktorīnās, kur

sacentās komandas savā starpā. Netrūka izdomas ziņojuma sniegšanā žūrijai par savu darbu. Netrūka izdoma pat žūrijas uzņemšanā un balvu pasniegšanā.

Ir 23. jūnija pievakare. Pa pilsētu brauc appušķots zirga pajūgs. Ar ozollapu pušķiem pie ilksīm, ar ozollapu un ziedu vainagiem galvās, ar jāņuzālēm un alus krūzi rokās, cauri pilsētai brauc Jāņa tēvs un Jāņa māte. Apstājas pie viena veikala, ieiet otrā veikalā, nolīgo un aplīgo pārdevējas, aizbrauc uz Lībiešiem... Pilsētā skan dziesmas, mūzika, „Lībiešos” jautrā barā tiek aizdegta jāņuguns. Nakts paiet jautrībā, līdz ataust pirmā rīta blāzma.

Neviens neaizliedza, neizteica nekādu aizrādījumu.

Bet papardes zieds uzplauka katru Jāņu nakti.

Ziemā, decembra beigās ar jautriem zvaniņiem pie ilks, pa pilsētu kamanās brauc Salavecis. Žagaru bunte pie jostas, dāvanu maiss ap kaklu. Pilsētas centrā tiek aizdegta egle. Pulcējas bērni, skaita dzejolišus, dzied. Par to no Sala tēva saņem konfektes. Nebija jau dārgās šokolādes, nebija mandarīni un apelsīni, taču konfektes bija. Garšoja tikpat labi.

Arī pie gados veciem un invalīdiem Salavecis paspēja ierasties, aizvest paciņu un novēlēt laimes.

Kultūras namā parasti pēc dievkalpojuma baznīcā Ziemassvētku vakarā atnāca pensionāri pie svētku egles.

Aktīvākie, kas gada laikā piedalījās talkās un citos pasākumos, tika apbalvoti. Nebija gan galda ar žāvētām vistām un apelsīniem, bet sirsniņi bija pagrābt sauju izvārtās „cūku pupas” no Eglīsmātes groziņa. Bija silti un patīkami paklausīties Šmita tēva vadīto kapelu ar seno laiku deju dziesmām.

Izskan kopēja dziesma „Ak, eglīte”.

Rožu, dzintara, sudraba un zelta kāzas, kā arī jaunlaulāto vakari ietilpst ciklā „Tu un es” – ģimenes tradīcijas popularizēšana un nostiprināšana.

Kurš no ģimenes cilvēkiem pēc vairāku gadu kopdzīves gan nevēlēties vēlreiz atgriezties tālajā kāzu dienas burvībā, kur tos ieved svinīga ceremonija, nelielais kāzu ceļojums (visbiežāk uz Skaņo kalnu), kā arī kafejnīcas veidā rīkotās svinības un paziņu pulkā. Un visbeidzot – sirsniņas sarunas ar vīriem un sievietēm psihologu un ārstu vadībā.

Rožu kāzas... Desmit gadu laulības atcere. Kultūras nama telpas rotātas rožu pušķiem. Smaržo rozes... Balta skatuve... Balti gadi... Jaunā paaudze sasēdusi blakus vecākiem uz paklāja. Visur rozes.

Zelta kāzas – divi zelta gredzeni, eglīte un bērzs rotā svinību telpas. Viņi ienāk zālē gluži kā toreiz – roku rokā, viens otru balstīdami. Tikai tagad solis ir nedaudz nedrošāks un gurdenāks, pleci gadu nastas saliekti.

Viņi ir sirmi, krietni gados, bet mīlestība un laime mirdz viņu acīs.

Pa pilsētas ielām aiztrauc appušķotas vieglās automašīnas. Dažai mašīnai priekšā sēž lācis, dažai lelle, mašīnas sānos krāsaini gaisa baloni. Brauc bērnības svētku dalībnieki. Katru gadu rudenī. Bet katru mēnesi vecāki svinīgi saņem sava jaundzimušā bērna dzimšanas apliecību.

Dzejas vakars, veltīts Tamāras Skrīnas pirmajam dzejoļu krājumam. Zāle skatītāju pilna, bet sajūta tāda, it kā sēdētu mīļu sen neredzētu draugu pulkā. Visi dzejnieki – Jānis Peteris, Valdis Rūja un citi, kuri viesojušies šeit, izjutuši šo nepierasto, silto attieksmi.

Vēl ilgu laiku pozitīvo enerģiju dod tikšanās ar aktieriem Pāvulu, Pēteri Lūci, Elzu Radziņu, rakstnieku Andreju Dripi un citām ievērojamām personībām.

Uz izpildu komitejas zāli nāk jauni puīši, nāk meitenes ar ziediem rokās. Goda vietā sēž jauniešu vecāki. Šovakar jauniesaucamo izvadīšana kara dienestā. Dažam jākalpo dienestā trīs gadi, dažam mazāk – atkarībā pēc iedalījuma karaspēka daļās. Dažam jauniešiem būs jānododas pat uz tālajiem ziemeļiem. Pateicība vecākiem, vecāko biedru padomi jaunajam dzīves posmam. Ardievas no meitenēm, no vecākiem. Uz redzēšanos pēc dažiem gadiem.

1945. gada 8. maijs. Noslēgts miera līgums starp PSRS un Vāciju par karadarbības izbeigšanu. Beidzies Lielais Tēvijas karš. 9. maijs tiek pasludināts par Uzvaras atceres gadadienu.

Katru gadu šajā datumā pulcējas viņi – vīri sirmām galvām. Dažam gadu 50, dažam 60 vai vairāk. Dažam karš sācies tā pirmajā dienā, dažam pēc Latvijas atbrīvošanas 1944. Gadā. Dažam ordeņi un medaļas abās svārku pusēs, bet viena tā visiem vienāda – medaļa par Uzvaru Lielajā Tēvijas karā.

Katru gadu tie pulcējas, lai atcerētos drūmos gadus, atcerētos bijušos draugus, kuri šķīrās kara laikā un palika guļam kaujas laukā.

Visi viņi atceras radio informatora Levitāna balsi, kas ziņoja par Vācijas uzbrukumu kara sākumā, gan uzvaras pasludināšanu – lielāko prieka brīdi šajā laika posmā.

1985. gada 8. maijs. Veterāni pulcējas bērnu dārza rotaļu laukumā Komjaunatnes bulvārī. Nāk arī jaunā paaudze – bērnu dārza bērni, ģērbusies latviešu tautas tērpos. Šodien – 40. gadadienas atcere kopš 2. pasaules kara beigām. Par godu šim notikumam tiek iestādītas 40 liepiņas. Veterāni to dara kopā ar bērniem. Kuplos liepiņas, aizies mūžībā veterāni, izaugs jauna paaudze, bet atmiņas paliks.

Tiek piestiprināts uzraksts, notiek fotografēšanās.

Pēc gadiem gan dažas liepiņas iznīka, dažas nolauza, bet daudzas aug un kuplo.

Uzraksta, protams, sen vairs nav.

Dažos gados veterānu piemiņai notika atmiņu ugunskurs brīvā dabā – ar uzkodām, īstu „ugunsdziru”. Un tas nekas, ka otrajā rītā sētnieks atrod medaļu pie atpūtas soliņiem pilsētas centrā.

Lēni viņi aiziet, septiņdesmitgadīgie jaunekļi ar brašo karavīru stāju.

Visi tiek ar godu un piemiņas vainagu aizvadīti no pilsētas un šīs pasaules.

Kultūras darbu pilsētā kopš 1954. gada vadīja un bija kultūras nama direktore Nellija Nurmika. Pēc mācībām Rīgas kultūras darbinieku tehnikumā un dažiem nostrādātiem darba gadiem citur, viņa kopā ar vīru un 2 maziem bērniem pārcēlās darbā uz Mazsalacu. Pati, būdama dzimta alojiete, pārnāca tai tuvāk.

Pēc gadiem jauna – 25 gadus veca, pēc rakstura enerģiska, sāka risināt kultūras darbu pilsētā. Prata saredzēt visu jauno, izveidot un realizēt pavisam jaunas nekur nebijušas pasākumu formas. Tās vēlāk ieviesās dzīvē un kļūst par tradicionāliem pasākumiem ne tikai Mazsalacā, bet visā republikā. Uzņēmumos un iestādēs par tradīciju kļuva pasākums „Mans pirmais darba gads”, arī veterānu godināšana. Noorganizējās dažādi pašdarbības pulciņi, iestudēja lugas. Bija ģimenes, kur visi ģimenes locekļi piedalījās pašdarbībā Rīkoja koncertus, teātra izrādes. Bija gan estrādes orķestris, gan dažādi vokālie ansambļi.

1969. gadā noorganizējās aušanas pulciņš, kura dalībnieki guva izcilus sasniegumus gan Latvijā, gan ārpus tās. Darbi tika sūtīti uz ārzemju izstādēm. Par piedalīšanos pulciņu darbā jāmaksā nebija.

Regulāri notika tematiski un estētiski pasākumi ar māksliniecisko pašdarbnieku uzstāšanos. Tie patika iedzīvotājiem. Sevišķi iecienīti bija juristi – kultūras nama zāle vienmēr piepildīta.

Kultūras nams bija kultūras darbinieku tehnikuma mācību prakses bāze. Daudzi kultūras darbinieki Mazsalacā apguva pirmās praktiskā kultūras darba iemaņas direktores vadībā. Mācījušies gan pareizu vadītāja darba stilu, gan kultūras darba metodiku, gan prasmi strādāt ar cilvēkiem.

Izcila personība kultūras namā bija *Paeglīte* – Mirdza Paegle, mākslinieciskās daļas vadītāja, pēc profesijas skolotāja. Ar savu smaidu un laipnību sagaidīja un pavadīja katru pašdarbnieku, pārzināja katru sīkumu kultūras nama darbā un bija direktores „labā roka”. Paeglīte bija pilsētas Goda pilsonē, nodzīvoja garu mūžu. Viņa bija liela cimdu adītāja. Katru brīvo brītiņu viņai rokā bija adīklis. Aizgāja viņšaulē 2006. gada augustā, sasniedzot 92 mūža gadus.

Kultūras darba rezultātus pasliktināja un traucēja telpu trūkums. Nebija telpas mēģinājumiem, nodarbībām. Izmantoja gan izpildu komitejas, gan bibliotēku telpas. Tikai 1977. gadā kultūras namam piešķīra papildus tajā pat mājā 2. stāvā 2 dzīvokļus. Visu mūžu pavadīja sapnis par jauna kultūras nama celtniecību.

Pēc „Atmodas” kultūras nams papildus ieguva bijušās slimnīcas telpas., bet kultūras nama telpas atrodas privātpašnieka mājā.

Neraugoties uz visām grūtībām, kultūras darba organizēšana deva nozīmīgu ieguldījumu iedzīvotāju audzināšanā. 1964. gadā kultūras namam tiek piešķirts teicama darba kultūras nama nosaukums, bet 1978. gadā – PSRS Ceļojošais Sarkanais karogs. Direktorei Nellijai Nurmikai 1979. gadā piešķir Latvijas PSR Nopelniem bagātās kultūras darbinieces goda nosaukumu.

2000. gadā viņa beidz strādāt kultūras namā. Ne jau viegli bijuši šie gadi. Panākumi gūti tikai ar nenogurstošu darbu. Bet viņa ir optimiste. Pēc neilgiem šaubu, paguruma un pārdomu brīžiem viņa atkal smaida un ir jaunu ieceru un radošu darbu pilna. Tajā laikā nodibinās Latvijas Kultūras fonda Vidzemes birojs un N. Nurmika kļūst Mazsalacas kopas vadītāja. Viņas vadībā tiek pētīti dzimtas koki, organizēti dzimtu saieti. Izzināti ievērojami cilvēki vairāku paaudžu laikā. Birojā apkopoti daudz materiālu par pilsētas kultūras darbinieku darbību un dzīvi. Daudz fotogrāfiju.

Nemiera dzirksts un izdoma arvien kvēl viņas sirdī un darbā, kaut laika zobš paņem savu daļu.

KINO

Vakaros pilsētas centrā pie kultūras nama pulcējas apmeklētāji – gaida kino sākumu. Kino notika kultūras nama zālē katru vakaru, kad nebija kultūras pasākumi. Rādīja jaunākās filmas. Apmeklētāji bija vienmēr. Biļetes bija lētas.

Jaunās latviešu filmas vajadzēja rādīt vairākus seansus vairākus vakarus. Visi tās vēlējās noskatīties. Lai tekstilfabrikas strādnieki, kas strādāja vakara maiņā, varētu noskatīties jauno latviešu mākslas filmu „Ilgais ceļš kāpās” tika noorganizēts pat nakts seanss.

Filmas veda no Valmieras. Dažreiz pat sūtīja ar satiksmes autobusu, kamēr nebija speciālas mašīnas.

Apmeklētāju skaits samazinājās gadsimta beigās, kad sākās televizoru ēra.

PILSĒTĀ SPORTO

Rūc. Rūc jau sestdienas pēcpusdienā un svētdienā visu dienu. Ir motobraucēju sacensības. Ieradušās komandas no dažādiem republikas rajoniem. Ir arī no Igaunijas republikas. Piedalās arī vietējie motobraucēji. Aktīvi motobraucēji piecdesmitajos gados bija J. un A. Krūmiņi, J. Medveckis un citi.

Sacensības notiek Salacas krastos. Dažos gados tās ir kapsētas apkārtnē, dažreiz aiz vidusskolas, gan „Kulpju” māju apkārtnē, bet visbiežāk pāri Salacai „grantskalnos”. Vēlākos gados Salacas apkārtnē un parku teritorijā „dabas draugi” tur aizliedza.

Sacensības organizēja Mazsalacas MRS sabiedriskās organizācijas. Tās bija iecienītas un notika dažreiz 2 reizes gadā. Vēlākos gados izauga un kļuva par motokrosa sacensību organizatoru A. Ķūrēns. Tas bija entuziasts. Pats kārtoja trasi, pats organizēja. Sacensības notika svinīgi – ar karoga uzvilšanu, atklāšanu. Nobeigumā bija balvas, goda raksti.

Pēc A. Ķūrēna aiziešanas no pilsētas, sacensību rīkošana apsīka.

Piecdesmitajos gados iecienītas bija ūdens moto sacensības, ko organizēja Mazsalacas tekstilfabrikas sabiedriskās organizācijas. Vairākas komandas bija no fabrikas. Sekmīgākie dalībnieki E. Rīšbergs, K. Mucenieks, O. Grīnbergs. Bija arī tekstilfabrikas futbola komanda.

Septiņdesmitajos gados tika organizētas kombinētās ielu stafetes, kas arī patika iedzīvotājiem. Tās parasti notika 1. maija svētkos.

Notika galda spēļu turnīri. Dambretes spēles organizēja skolotājs A. Tamanis, šaha spēles – A. Voiceščuks. Modē bija novusa spēles. Tās spēlēja visur.

Līdz 1976. gadam nebija vietas, nebija plašākas telpas treniņiem un sacensībām. Pilsētā nebija algots sporta treneris. Viss tika veikts sabiedriskā kārtā. Sportistiem par piedalīšanos sacensībās jāmaksā nebija. Vienmēr uzvarētāji tika apbalvoti ar piemiņas veltēm, visi paēdināti ar pusdienām. Sporta inventārs parasti bija uzņēmumu gādāts.

Vajadzēja tikai prieku, patiku un uzņēmību piedalīties.

TRĪS SAUJAS BALTU SMILŠU

Ziedošu ceriņu zari pavasarī lokveidā liecas pāri A. Elķes ielai, atdodami pēdējo godu aizgājējam – ir pēdējais ceļš uz kapsētu. Pa otru ceļu – gar „Lauktechnikas” māju un augsto Salacas krastu atvadas māj Salacas viļņi. Vēl pēdējais skats uz mūžam zaļajām priedēm un klāt kapsētas kalns ar kapu vārtiem, pa kuriem ieiet katrs no mums.

Kapličā – pēdējie atvadu sveiciens. Tā būvēta 1939. gadā. Autors Pauls Kundziņš. Samērā pieticīga, bet estētiska.

Pati kapsēta aizņem vairāku desmit ha. Salacas pusē piecdesmitajos gados zeme bija brīva – auga nelielas priedītes, bet ap astoņdesmitajiem gadiem tā līdz pat žogam jau aizņemta. Brīva Aurupītes krastmala. Apkārt kapsētai akmens žogs, kas vietām nobrucis.

Kapsēta dibināta 1773. gadā. Tad uzbūvēta arī tagad „vecā” kapliča. Tā celta 18. gs. beigās muižas īpašnieka Nummersa ģimenes vajadzībām. Apkārt tai pirmie muižnieku un baronu apbedījumu vietas, par ko tagad liecina lieli, krustveida pieminekļi. Zemē iegrimušas plāksnes un uzvārdi uz zarainajiem čuguna krustiņiem it kā vairs nespēj atgādināt tāda paša uzvārda nesējiem, ka te guļ viņu lielās un sazarotās dzimtas senie priekšteči.

Vecā kapsēta ir pamācoša vēstures grāmata. Te dus vecie jūras braucēji Paukšēns un Melnalksnis. Blakus viņiem 19. gadsimta skolotāji Voldemārs Ore, Jānis Ramats, grāfu Zīversu dzimta, ievērojami 19. gs. cilvēki. Tur dus 20. gs. skolotāji Jānis Pabriks, Normunds Luste, Jānis Osis, Olga Vītoļiņa.

Daudzi dus zem smilgām. Tur, zem zemes, visi ir vienādi – zemnieki un skolotāji, „goda pilsoņi” un vienkārši strādnieki. Te dus direktori, te „komunisti” un „baltie”.

19. gs. pie kapiem liek lielus čuguna krustus ar apbedītā dzīves un miršanas datiem, līdzjūtības vārdiem. Krusti dažādi izgriezti.

Apkārt apbedījuma vietai bija kalēju izkaltas dzelzs sētas, arī greznotas dažādiem ornamentiem. Bija arī vienkāršas dzelzs ķēdes uz akmens stabiem.

20. gs. pie kapu kopiņām ir nelielas piemiņas plāksnes, nelieli pieminekliši, bieži ar fotogrāfiju un dzejnieku līdzjūtības vārsēm. Pieminekliši gatavoti no akmens kalumiem vai marmora ar iekaltiem burtiem. Ir arī vienkārši nekalti akmeņi ar uzrakstiem.

Pagājušā gadsimta 2. pusē apkārt kapu vietai stādīja dzīvžogus. Dažus gadus stādīja tūjas un akācijas, pēdējos gados klintenes un kapu mirtes. Krāšņa ir kapsēta rudenī, kad klintāji krāsojas dažādos krāsu toņos – no dzeltenas līdz sarkanai un zaļai krāsai.

Vecie lielie koki katrā vētrā nokrīt. Dažs vēl turas, ieķēries stiprākajam zaros, bet daudz zari nokaltuši.

1961. gada 4. jūnijā kapsētā notiek pirmie kapu svētki bez mācītāja līdzdalības – tikai ar sabiedrisko runātāju. Spēlē orķestris. Dzied koris A. Žilinska dziesmu ar A. Ķirškalnes vārdiem „Apklusušu mūžu dārzā”, skan J. Menča dziesmas „Trīs smilšu sauja” un „Atvadoties”. Sēru mūzika mijas ar dziesmām un uzrunām. Tiek pieminēti iepriekšējos gados mirušie. Viņiem velta mūziku vai dzejas vārdus.

Kapu svētku dalībnieki, kas ierodas kapos, saņem bez maksas svētku lapiņu ar dziesmu tekstiem, mirušo vārdiem. Par piemiņu. Vēlākos gados kāds partijas „birokrāts” bija izdomājis, ka nevajag mirušo vārdus iespiest, jo blakus komunistu vārdam ir kāds cits – nevēlama persona.

Un katru gadu vasaras vidū mēs apklusušu mūžu dārzā mīlestības vārdā liekam ziedus, ko vairs mūžā nesatiekam.

Rudenī – novembra mēnesī svinēja svecīšu vakaru. Dažreiz jau uzsnidzis pirmais sniegs. Visa kapsēta gaiša svecīšu liesmās. Vēl nebija sveces, kas aizsargātas no vēja. Bija parastās baltās sveces. Pie dažas kapu kopiņas dega 2 – 4, pie dažas 20 – 30 gab.. Gadsimta beigās jau bija sveces ar vāciņiem, vairāk sāk parādīties krāsainās svecītes.

No kapsētas puses bieži skan sēru mūzika, gadsimta vidū pūtēja orķestra izpildījumā, vēlāk kapos spēlē mūzikas skolas skolotāji ar elektriskajām ērģelītēm.

Zinām – cilvēks aiziet mūžībā. Viņu no šīs pasaules izvada sabiedriskais runātājs. Parasti aicina skolotājus. Iecienīts izvadītājs ilgu gadus bija tekstilfabrikas direktors Edvīns Etmanis, skolotājas Velta Ērenpreise un Rasma Ozoliņa, Baiba Meļķe, Jānis Reinvalds. Pēc „Atmodas” par izvadītāju kļuva bijušais tekstilfabrikas šoferis, vēlāk mācītājs Jānis Šmits.

Un katru gadu šalc kapu priedes, plaukst lapas, zied kļavas un bērzi. Kaļ dzenis, vītero putni – tāpat kā pirms daudziem gadiem, tā mūžīgi.

*Apklusušu mūžu dārzā
Savam mūžam spēku smeļam.*

SKAŅAIS KALNS

*Vai Salacu zināt,
Kur vakaros saule
Ar dzintara krūzi nāk ūdeni smelt?
Es pastiepu rokas,
Man palika plaukstās
Viss vasaras krāšņums,
Viss rudeņu zelts!*

Tā raksta dzejniece Skaidrīte Kaldupe par Salacu un Mazsalacu. Pilsētas lepnums ir Skaņais kalns, dabas aizsardzības piemineklis. Tas kā stāva klints siena paceļas Salacas kreisajā krastā, kilometrus 5 no pilsētas. Kokiem un krūmiem aizaugušu muguru, kalns kā apburts milzis raugās Salacas mierīgajā tecējumā uz jūru, atbalsodams sevī viļņu čalu un katru skaņu, kas nāk no pretējā krasta. No šīs retās īpatnības tas arī guvis savu vārdu un pievilcību. Jautā „Ādam, kā sauc tavu sievu?” Kalns atbild: ”Ieva”. Visa tuvākā apkārtnē ir pievilcības pilna. Lejpusē dzelzceļa tiltam upes labajā krastā atrodas jauns, parkam līdzīgs ēnains mežs. Salacas krastos atrodas alas un klintis. Tur ir Bezdēlīgu klintis, Upuru ala, Eņģeļu ala. Tālāk velna „Skābuma baļļa” ar vēsu, dzidru ūdeni. Ir Sapņu trepes un puskilometru no Skaņā kalna – Velnala. Tā ir 16 m dziļa. Par visām šīm vietām tautas atmiņā uzglabājušies jautri, fantastiski nostāsti un teikas. Par viņiem rakstītas dzejas, cildinoši vārdi.

Apmeklējums parkā bija bez maksas. Ja vēlējās, varēja izvēlēties gidu vai pavadīt laiku bez tā. Neskaitāmi apmeklētāji bija vasarā.

Bieži brauca „jaunie pāri”. Velnu alā viņus sagaidīja „īsts velns”. Bija mīklas, konkursi, minējumi, dziesmas, pirmais šampanieša tosts.

Dabas parks bija MRS apsaimniekošanā. Ar tā gādību un finansiālo palīdzību septiņdesmitajos gados tika noasfaltēts ceļš no vidusskolas līdz Skaņajam kalnam. Izbūvētas auto stāvvietas. Katru gadu atjaunoti atpūtas soliņi, kāpnītes.

No 2001. gada 5. aprīļa atbilstoši Valdības lēmumam parka teritorija ar 115 ha lielu zemes platību tika piešķirta Mazsalacas domes īpašumā.

„Atmodas” laika sākumā 1992 un 1993. gadā ceļā uz Skaņo kalnu iekārtoja „Kurbada taku”. Skulptūras izvietotas abpus galvenajam ceļam no vidusskolas līdz Skaņajam kalnam. 1995. gadā izveidoja Rūķu taku gar pašu Salacas labo krastu un uzstādīja figūriņas – rūķītšus.

Aiz vidusskolas ceļā uz Skaņo kalnu uzcēla kiosku, kur pārdod dažādus suvenīrus, pārdod biļetes. Ieeja Skaņā kalna parka teritorijā tika noteikta par maksu.

LEMJ DEPUTĀTI

*Ne jau mēs šo dziesmu sākuši,
Ne jau mēs to pabeigt nākuši.
Tagad mūsu kārta dziesmu dziedāt,
Savus gadus tajā ielikt vēl.*

Latvijas PSR Konstitūcijā bija noteikts, ka politiskais pamats ir tautas deputātu padomes.

Ekonomiskās sistēmas pamatā ir ražošanas līdzekļu sociālistiskais īpašums – valsts un kolhozu – kooperatīvu īpašuma veidā.

Tautas deputātu padomes realizē savu varu caur deputātiem. Tos ievēlēja no 18 gadu vecuma. Pēc kara – uz 2 gadiem, vēlāk ilgāk.

Vēlēšanu tiesības bija visiem iedzīvotājiem vienlīdzīgas. Deputātus ievēlēja tieši, aizklāti balsojot. Deputātu skaitu noteica Ministru Padome atkarībā no pilsētas iedzīvotāju skaita. Sākumā bija 50 deputātu, vēlāk 25.

Deputātus vēlēja pa vēlēšanu apgabaliem. Viens deputāta kandidāts 1 vēlēšanu apgabalā.

Vēlēšanu organizēšanai tika ievēlētas dažādas komisijas, kas visas darbojās bez maksas.

Deputātu kandidātus izvirzīja darba kolektīvi, partijas organizācija vai sabiedriskās organizācijas savās sapulcēs, atklāti balsojot. Nebija pieņemts, ka pati persona pieteiktos par deputātu.

Pie deputātu kandidātu izvirzīšanas bija stingri noteikumi. Vajadzēja stingri raudzīties, lai noteikts skaits būtu sievietes, jaunieši, komjaunieši, partijas biedri nedrīkstēja pārsniegt noteikto skaitu. Vajadzēja būt noteiktam strādnieku skaitam. Grūtības sagādāja komjauniešu izvirzīšana. Jauniešu pilsētā bija maz, komjauniešu – vēl mazāk. Tā daži pensionārs atskaitē parādījās kā komjaunietis.

Vēlēšanas notika pēc iedzīvotāju saraksta. Saraksts bija jāsastāda izpildu komitejai, ierakstot visus teritorijā dzīvojošos. Tas prasīja lielu darbu. Gadījās arī kļūdas un neprecizitātes vēlētajū sarakstā. Apmēram 100 vēlētajū bija neprecīzi ierakstīti. Noskaidrojot katru neprecizitāti un neierašanās iemeslu, varēja arī nobalsot par 99 vai 100 procentiem, ja pārējie visi ieradās. Un ieradās arī. Bija uztraukums, ja kāds neatnāca laikā, vismaz līdz pusdienai. Parasti vēlētajū nāca no rīta – ap 7 – 11.

Izvirzītais deputāts apgabalā arī tika ievēlēts. Republikā bija gadījumi, ka bija arī izsvītrots. Dažreiz bija svītrojumi 2 – 3 balsis.

Deputāti saņēma apliecību par ievēlēšanu krūšu nozīmi. To mēdza darīt 1 – 3 dienu laikā pēc vēlēšanām. Parasti notika kultūras namā, svinīgos apstākļos. Apliecību izsniedza attiecīgā apgabala vēlēšanu komisija. Bija uzrunas, īsumā tika dota analīze par vēlēšanu gaitu, bija dziesmas, dzejas vārdi. Bija ziedi gan no komisijas locekļiem, gan darba vietām.

Sesijās pulcējās visi deputāti. Izskatīja un izlēma dažādus saimnieciskās dzīves jautājumus, pieņēma lēmumus darba uzlabošanai.

Savā pirmajā sesijā pēc vēlēšanām deputāti ievēlēja izpildu komitejas priekšsēdētāju, vietnieku, sekretāru un 4 – 6 locekļus. Tas bija izpildu komitejas sastāvs. Ievēlēja un apstiprināja dažādas komisijas. Šīs vēlēšanas bija atklātas.

Sesijām bija jānotiek 1 reizi mēnesī, vēlāk – pēc izmaiņām Konstitūcijā – 1 reizi 2 mēnešos. Izpildu komitejas sēdes arī notika 1 reizi mēnesī. Lēma mazāk svarīgākus jautājumus. Viss darbs tika organizēts, pamatojoties uz „Likumu par tautas deputātu padomēm”. Deputāti un komisiju locekļi algu nesaņēma.

Bija komisijas, ko apstiprināja izpildu komiteja. Komisijās darbojās cilvēki, ko izraudzīja darba vietas. Praktisku darbu veica komisija darbam ar bērniem un pusaudžiem, sieviešu padome, komisija cīņai pret žūpību un alkoholismu, komisija cīņai pret satiksmes pārkāpējiem un citas.

Uz komisiju sēdēm uzaicināja pārkāpējus, notika pārrunas. Komisijas locekļi savu darbu veica sabiedriskā kārtā.

Daudz notika deputātu pārbaudes uzņēmumos, ieteikumi un priekšlikumi darba uzlabošanai.

Padomei bija jāatbild par visiem dzīves jautājumiem. Naudas sodus uzlikt nevienam nevarēja, tikai nosodīt vārdos.

Ne jau vienmēr veicās ar lēmumu izpildi. Dažkārt par vienu jautājumu lēma atkārtoti, vairākkārt. Visnesekmīgāk darbs veicās ar ielu remontiem, ar tiltu sakārtošanu, ar ielu aptīrīšanu un atkritumu aizvešanu. Par šiem jautājumiem vienmēr bija sūdzības.

Izpildu komitejā strādāja 6 algoti darbinieki. Bez priekšsēdētāja un sekretāra bija grāmatvede, darbvede – mašīnrakstītāja, darbvede par kara uzskaiti un uz pusslodzi apkopēja.

Liela darba slodze bija sekretārei. Viņa veica lēmumu noformēšanu, veica notariālās darbības, dzimtsarakstu uzskaiti un darbības, iekasēja lauksaimniecības nodokli, ko maksāja lauku teritorijā dzīvojošie zemes izmantotāji, aizpildīja aktus par bojā gājušiem mājdzīvniekiem, lai saņemtu obligāto apdrošināšanu. Viņa veica arī kasiera pienākumus, jo atsevišķa kasiera štata vienība nebija.

Vasarā katru sestdienu ar bērzu meijām izpušķotas izpildu komitejas durvis. Piebrauc izpušķotas mašīnas ar jauno pāri. Katru gadu salaulājas ap 30 pāri. Ap 40 māmuļas vai tēti ierodas reģistrēt savas atvasītes. Ap 30 iedzīvotājiem arī vajadzēja izrakstīt pēdējo dokumentu.

No notariālajām darbībām visvairāk vajadzēja sastādīt tekstu un apstiprināt pilnvaras. Ievērojami daudz bija arī mājīpašumu un automašīnu pirkšanas pārdošanas līgumu apstiprināšana.

Katru gadu uz 1. janvāri vajadzēja veikt saimniecību precizēšanu lauku teritorijā un mājlopu uzskaiti, sastādīt sarežģītas atskaišu formas.

Par sekretāri ilgus gadus ievēlēja Gaidu Pārupi. Viņa pildīja sekretāres pienākumus no 1956. gada līdz 1987. gadam. Darbā bija precīza, rūpīga, akurāta. Prata just līdzī apmeklētāju sūdzībām, viņu kārtojamiem jautājumiem. Vairākus gadus katru rītu Gaida veda ar velosipēdu meiteni Mārīti uz Aurupītes skolu, jo dzīvoja kilometrus trīs no pilsētas. Brauca pusdienas laikā izslaukt savu gotiņu. Tomēr visu paveica laikā. Neliels humors un satiecība, izpalīdzība valdīja kolektīvā.

Grāmatvede kārtoja finansu lietas izpildu komitejā, kultūras iestādēs, bērnu dārzā, bibliotēkās. Sastādīja budžetu katram gadam pēc finansu nodaļas dotiem kontrolskaitļiem, tādēļ daudz mainīt nevarēja. Darba algas un štatus noteica rajona izpildu komiteja.

Budžetu apstiprināja sesijā.

Stingra bija kārtība obligātā kara dienestā pakļauto uzskaitē, ko praktiski vadīja Valmieras kara komisariāts. Izpildu komitejā šo darbu ilgus gadus veica precīzi un organizatoriski pareizi Ausma Vintere. Bija izplānota katra cilvēka pakļautība kara gadījumā, sīki aprēķini par laiku un transportu. Kara komisariāts rīkoja praktiskās nodarbības karaklausībai padoto nogādāšanai iesaukuma punktos kara gadījumā. Šajos pasākumos bija iesaistīts liels aktīvistu skaits.

Viena no svarīgākām darba nozarēm bija nodrošināt sabiedrisko kārtību un sociālistisko likumību teritorijā. Pilsētā bija viens milicijas inspektors, kas pārzināja vairāku ciemu Padomju teritoriju. Transports viņam nebija. Parasti noziegumu gada laikā bija ap 20. Lielu noziegumu nebija. Toties bija daudz alkohola lietotāji. Gadā tika sastādīti ap 200 protokolu. Sodus uzlika rajona iekšlietu daļa, kā pārdēvēja miliciju sešdesmitajos gados. Iedzīvotāji atceras stalto, stingro un ilggadīgo iekšlietu daļas inspektoru Vladimīru Kobitjevu.

Pilsētā darbojās vairākas sabiedrisko kārtības sargu vienības. Tās pastāvēja pie uzņēmumiem un iestādēm. Kārtības sargi regulāri izgāja dežūrās vakaros. Tiem bija savs štābs, nozīmes un pazīšanās lentas. Tie bija krietns palīgs sabiedriskās kārtības uzturēšanā. Tas viss notika bez samaksas, brīvprātības kārtā. Ne mazāk svarīga nozīme bija biedru tiesām uzņēmumos un pie dzīvokļu pārvaldes. Tās izskatīja lietas gan par sabiedriskās kārtības neievērošanu, gan sīkām zādzībām, ģimenes un ģimēnu strīdiem. Tiesas sēdes notika atklāti, piedaloties iedzīvotājiem. Ietekmīgi tiesas sēdes notika priekšsēdētāju Kārļa Zālīša un Mirdzas Paegles vadībā. Dažkārt pārkāpēji lūdzās uzlikt sodu, bet neskatīt tiesā.

Par sabiedrisko pārkāpumu gadījumiem regulāri tika izdots satīrisks izdevums „Sietiņš”.

Katru gadu notika civilās aizsardzības mācības praktiskos jautājumos līdz ar patvertņu uzskaiti, cilvēku izvietojumu, glābšanas darbu organizēšanu, sanitāro darbu, dažādiem aprēķiniem. Šajos pasākumos tika iesaistīti gandrīz visi pilsētas iedzīvotāji. Šis bija grūts un nepatīkams darbs.

Viens no izpildu komitejas svarīgākiem darbiem bija lopkopības produktu iepirkuma organizēšana. Tūlīt pēc kara uz 2 – 3 ciemu padomēm bija 1 finansu inspektors un 1 sagādes aģents, kas kārtoja nodokļu lietas. Katrai saimniecībai bija uzlikts noteikts daudzums lopkopības un lauksaimniecības produktu daudzums, kas bija jānodod valstij. Sagādes aģents organizēja šo darbu Ar 1956. gadu aģentu amatus likvidēja. Atcēla obligātās sagādes. Tomēr ciemu padomēm bija uzdevumi lopkopības un lauksaimniecības produktu iepirkšanā no iedzīvotājiem, t. sk., no kolhoznieku saimniecībām. Svarīgākie bija piena un gaļas iepirkumi. Organizējot darbu, tos izdevās izpildīt. Katru gadu tie bija lielāki. Daža saimniecība visu piena izslaukumu pārdeva valstij. Bija noorganizēta laba kārtība piena nogādāšanai pienotavā. Katru gadu pieauga mājlopu skaits kolhoznieku saimniecībās un produkcijas pārdošana valstij. 1985. gadā vidēji no 1 govs iepirka 3800 kg piena vai par 7 procentiem vairāk kā 1984. gadā.

1974. gadā, kad bija neraža, bija jāorganizē kartupeļu iepirkšana no individuālām saimniecībām. Rezultātā valsts sagādes plāns tika sekmīgi izpildīts un izpildu komiteja saņēma rajona izpildu komitejas goda rakstu.

Pilsētas padomei un izpildu komitejai pastāvēja sociālistiskā sacensība ar līdzīgām padomēm. Vairākus gadus bija sacensība ar Limbažu pilsētas padomēm. Katru gadu vajadzēja pārbaudīt un rezumēt rezultātus. Vairākus gadus bija spraiga sacensība ar Kuldīgas rajona Skrundas ciemata padomi. Neaizmirstami palika braucieni uz Skrundu sacensību pārbaudei, neaizmirstami draudzības ugunskuri Ventas krastos. Arī viņu deputātu viesošanās Mazsalacā bija svētki ar kopīgu draudzības vakaru kultūras namā.

Sacensība beidzās ar Skrundas ciemata izpildu komitejas priekšsēdētājas V. Absalones izvadīšanu ar sēru vainagu un atvadu vārdiem 1974. gada novembrī Umurgas kapos.

Pēc tam sacensība ar Valkas rajona Strenču pilsētas izpildu komiteju. Viņu deputātu viesošanās Mazsalacā sacensību rezumēšanā atpūtas vakarā.

Pieredzes apmaiņā brauca citu padomju deputāti. Bija viesi gan no Rūjienas, Lubānas, gan Piltenes. Visus vajadzēja laipni uzņemt, uzciņāt, dažreiz izkārtot naktsmājas, pavadīt ar „ceļa kāju”. Tas prasīja līdzekļus. Daudzreiz palīdzēja uzņēmumi un kolhozs, dažreiz arodbiedrības vietējā komiteja, tikai... Bija pat kuriozi gadījumi. Lai dabūtu naudu, vajadzēja arodbiedrības vietējai komitejai uzrakstīt iesniegumu naudas piešķiršanai zābaku iegādei... Ziemas zābaki toreiz maksāja dārgi.

Pastāvēja pilsētu padomju sociālistiskā sacensība arī starp republikas pilsētām. Mazsalaca vairākkārt ieguva godalgotās 2. vai 3. vietas. 1985. gadā pilsētas padome tika apbalvota ar Goda rakstu par 3. vietas iegūšanu.

Reizi gadā izpildu komiteja organizēja deputātiem un pilsētas uzņēmumu vadītājiem atpūtas vakaru, kur izteica pateicības, izsniedza pateicības adreses. Bija svinīgas vakariņas, priekšnesumi, dejas, loterijas.

Reizi mēnesī notika priekšsēdētāja un sekretāra darba apmācības semināri Valmierā.

Tika organizētas ekskursijas uz citu rajonu padomēm pa Latvijas teritoriju. Kopā ar arodbiedrību notika ekskursija uz Volgogradu (1973. g.), Murmansku (1986. g.), Igaunijas republiku.

Bieži priekšsēdētājam bija jābrauc uz Valmieras partijas komiteju un citām sanāksmēm. Automašīnas nebija. To iedalīja tikai 1969. gadā, piešķirot Finanšu nodaļas veco „pobēdu”. Pagāja laiks tās atremontēšanai. Tikai 1982. gadā piešķīra jaunu „pikapu”. Bija jāizmanto autobusa satiksme. Mobilā telefona nebija, datora arī nē. Grāmatvedis darbojās ar skaitāmiem kauliņiem, darbvede – ar rakstāmmašīnu.

Algas izpildu komitejā strādājošiem bija zemas. Priekšsēdētājam un sekretāram – apmēram bija tekstilfabrikas audējas mēneša vidējās algas apmērā, pārējiem darbiniekiem – zemākās likmes. Izpildu komiteja atradās namu pārvaldes mājā. Izpildu komiteja maksāja īres maksu par telpu izmantošanu.

Izpildu komiteja aizņēma ēkas apakšējā stāva labo galu ar 6 telpām. 1959. gadā priekštelpa bija tukša, bez mēbelēm. Tālākā zālē strādāja darbvedis un grāmatvedis. Tur atradās 2 lieli parasti kantora galdi un daži krēsli. Priekšsēdētājam un sekretāram bija katram savs kabinets, 2 telpas kalpoja noliktavai. Logiem aizkaru nebija. Kad bija laulību ceremonija, vajadzēja telpu pārkārtot, nest ārā galdus u.t.t..

Vēlāk, pēc remonta, tika iekārtoti kabineti grāmatvedim un darbvedim. Priekštelpa ieguva uzgaidāmās telpas izskatu. Iekārtota zāle sanāksmēm, sesijām, sadzīves tradīcijām. Apgādāta ar krēsliem, kabineti ar rakstāmgaldiem, grāmatu sekcijām. Iegādāti logu aizkari, grīdsegas. Telpas kļuva mājīgas, patīkamas. Tomēr bija šauras. Ēkas augšējā stāvā bija namu pārvalde un komunālā uzņēmuma kombināta iecirknis. Viena telpa bija auksta, neiekārtota. Ēkā vēl bija 4 dzīvokļi. Mainoties izpildu komitejas priekšsēdētājiem 1987. gadā, īrnieki tika izlikti no dzīvokļiem un visa ēka bija izpildu komitejas rīcībā.

„Ne jau mēs to pabeigt nākuši”, bet tomēr 1987. gadā ievēlētie deputāti pabeidza šo dziesmu.

Sekoja „Atmodas” laiks, pārmaiņas valsts iekārtā. Pilsētas padome un izpildkomiteja kļuva „dome”. Mainījās štati. Ir darbinieks, kas veic notariālās darbības, ir bāriņtiesas priekšsēdētājs, ir kasieris, ir 2 grāmatveži. Sekretārs ir tehniskais darbinieks, kuram nav jābūt domes deputātam. Deputātu skaits samazināts. Ir tikai 9 deputāti. Nepastāv atsevišķi deputātu sesijas un sēdes. Par deputātu pienākumu veikšanu tiek maksāta alga. Darba algu saviem darbiniekiem nosaka pati dome. Algas pietiekoši augstas.

Ar katru gadu samazinās pilsētas iedzīvotāju skaits:

1959. gadā – 2193 iedzīvotāji;

1989. – 2105;

2000 – 1751.

NOBEIGUMS

Snieg. Krīt sniegs lielām, baltām pārslām. Kopš pusdienas laika līdz pēcpusdienai tas jau apklājis pelēko zemi. Ir 1988. gada 18. novembris. Ļaudis dodas vidusskolas virzienā, kur skolas tornī paredzēts pacelt Latvijas sarkanbaltsarkano karogu. Tas uzticēts izcilam darba rūķim, apzinīgam kolhozniekam, bijušajam traktoristam un brigadierim Jānim Rudiņam. Izaudzinājis 2 meitas, izskolojis augstskolās.

Ļaudis dodas uz skolu. Tic, ka būs pārmaiņas. Vai labākas? Droši vien.

Ardievu, mana bezmaksas izglītība, ko ieguvu bez maksas, ardievu, bezmaksas medicīna, lētie dzīvokļi, darba nodrošinājums visiem iedzīvotājiem.

Ar šodienu sāksies cits laikmets. Būs šķiras, būs atšķirība starp cilvēkiem. Būs privātīpašums un bagātnieki. Bet visi tic, ka būsīm brīvi un dzīvot būs labāk.

Minūte. Mazs dzīves mirklis. Tā var būt gan laime, gan nelaime. Aiz minūtēm gadi. 366 dienas. Cītam daudz, citam maz, bet tā ir mūsu bagātība. Viens šķitis garāks, otrs pagājis ātrāk. Vienā bijušas sāpes, otrā prieks. Bet tie ir mūsu. Katrs gads no mums ir kaut ko ņēmis, kaut ko prasījis un mēs esam devuši.

Visu atcerēties nevar, bet svarīgākie mezgliņi jāsauglabā.

Lai tas mūs spēcina!